Ianuarie 1909.
Dnii Ionnatia Cale Sc.
72372
№ 72.

ION GORUN

ALB ȘI NEGRU

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI
237104
152669

BUCUREȘTI

1902.

1956

Cota
Inventar 152669

RC 208/21

B.C.U. Bucuresti

C152669

ALB ȘI NEGRU

ALTĂ DOINĂ

...Şi 'n vâjiitul ce-mĭ rĕmâne în urechĭ din vălmăşagul acesteĭ vieţĭ de toate zilele, «cu sgomotul mare ce face», deodată, ca o sfântă şi pioasă amintire, se amestică armoniĭ ce par'că vin de departe, de departe; — şi în mintea mea se confundă noţiunea spaţiuluĭ şi a timpuluĭ: nu maĭ sunt aci, nu maĭ sunt astăzĭ... Accentele ce aud mĕ răpesc oare cu dênsele, saŭ străbat ele până la mine prin timp şi loc, aşa de viĭ şi pline de întreaga şi proaspăta emoţiune a vremurilor trecute?...

E doina... Dar nu doina cernută prin înţelegerea şi simţirea subţiată şi sbârnâitoare a delicaţilor chirciţĭ, carĭ la cea maĭ mică adiere de dor saŭ durere leşină şi ţipă că mor! Nu doina în care cine-va şĭ-ar cânta durerile de care moare,—n'o cunosc pe asta, n'o ştiŭ, n'am auzit-o nicĭodată.

E altă doină... E glasul unuĭ neam ce-şĭ cântă dorul de viaţă, al unuĭ neam pentru care nu s'aŭ născut încă durerile de care s'ar putea teme că o să moară...

Muri-vom noĭ ăştia carĭ ne-am corcit, ne-am artificialisat, «şi ne credem minunaţĭ»; muri-vor ceĭ ce-şĭ închipuie că ţin în mâna lor pâinea şi cuţitul şi că prin eĭ şi prin aceasta se manifestă puterea luĭ Dumnezeŭ; muri-vor micĭi şi rĕiĭ carĭ se cred marĭ şi puternicĭ, strîmţiĭ la inimă carĭ se socot providenţialĭ, înguştiĭ la minte carĭ se zic dibacĭ şi ageri, flecariĭ care îşĭ închipue că eĭ sunt trâmbiţele lumiĭ, — muri-va toată pusderia de neisbutiţĭ, din treptele de sus până la cele de jos, peri-va şi se va stinge tot ce e nereuşit în opera firiĭ, — căcĭ merge, vaĭ! şi ea adesea pe dibuite şi nu le nimereşte pe toate şi în tot-de-a-una cum ar trebui să fie. Dar iarăşi, în tot-de a-una ea singură se îndreptează.

Neamul însă va trăi şi-şĭ va cânta înainte şi vecĭnic doina; pe ceĭ carĭ îl ştiŭ şi-l înţeleg nu ĭ va speria niciodată şi nu-ĭ va ispiti la căinărĭ de prisos tânguioasele eĭ accente: nu durerea vre-uneĭ rănĭ de moarte o tălmăcesc accentele acestea; e vi-

sul şi dorul de bine şi de drag şi de frumos,—e visul şi dorul fericirii ; nu e disperarea — sperarea este ; saŭ şi maĭ mult : e aşteptarea, e chemarea duioasă a celor ce se vĕd venind, a celor ce vor veni,—fără teamă şi fără îndoială...

In vâjiitul ce-mĭ rĕmâne în urechĭ din vălmăşagul acesteĭ vieţĭ de toate zilele, astfel se amestecă aducerea aminte a cânteculuĭ, aşa cum l'am înţeles odinioară şi cum mi-a rĕmas în suflet ; acestea mi le spune el de departe, dar tot maĭ de aproape,—

«Şi dulce mĭ-e să mĕ pierd în armonia aceasta»...

MOȚUL

La Cluj, în inima Ardealuluĭ, se judecă, şi lumea întreagă rĕsună de sgomotul procesuluĭ dintre douĕ neamurĭ...

Dar ce spaimă fără de veste a coprins pe junele odrasle ale cetelor luĭ Arpad, carĭ ţin corul acuzaţilor ce fac pe judecătorĭĭ? Ce este această tăcere neaşteptată care a tăiat deodată glasurile ţanţoşe şi răguşite ce asurzeaŭ un oraş cu sbierete şi urlete?

Un cuvînt a trecut şoptit din gură în gură, şi a încleştat toate fălcile de groază: Moţiĭ! Moţiĭ!

Aŭ pornit, înadevĕr, moţiĭ, cu coasele în spinare, aŭ pornit gloată din fundul munţilor lor, — nu doar ca să facă vre o rĕsvrătire, ci numaĭ ca să vază şi eĭ *ce e cu împărăţia?*

Ş'atâta a fost de-ajuns pentru ca să se

cutremure de groază fudula seminție a luĭ Tuhutum ?

* * *

Dacă l'aĭ vizita pe moț acasă la dênsul, în Albac saŭ la Scărișoara, nu ți-aĭ putea explica niciodată această groază. Un om pe cât de voinic la trup, pe atât de senin și așezat. Ospitalier, fără vorbă multă. In ochiĭ luĭ, maĭ adesea albaștri, e o melancolie dulce. Un singur lucru te-ar cam putea pune pe gânduri: moțul nu rîde niciodată...

Aceasta nu însemnează că el n'ar avea simț pentru partea veselă saŭ chiar pentru partea comică a vieții. Dar așa e firea luĭ: nu rîde. Nu rîde nicĭ când face glume, și de aceea în ast-fel de cazurĭ el are aerul de a te lua peste picĭor ; gluma luĭ e maĭ mult sarcazm.

In munțĭ, unde nu sunt de cât copacĭ, moțiĭ se ocupă maĭ ales cu lemnăritul. Fac toată iarna la ciubere și doniți, iar primăvara le încarcă pe caiĭ lor micĭ și viguroșĭ și pornesc *în toată lumea*,—zic eĭ. E clasică întâmplarea ce se povestește despre un astfel de moț cu ciubere.

Când se coboară din munțiĭ lor, moțiĭ

aŭ să treacă adesea pe cărări înguste cari se preling de-alungul unor prăpăstii cu adevĕrat uriaşe. Cum trecea aşa moţul, aşezat şi tacticos, după firea luĭ, calul care mergea înainte încărcat cu doniţi şi ciubere, face un pas greşit şi deodată se rostogoleşte cu toată marfa în prăpastie.

Trebue să fi fost o privelişte ciudată, — căcĭ moţul nostru se opreşte pe marginea prăpastieĭ şi se uită lung în urma doniţelor şi ciuberelor cari sburaŭ la vale într'un danţ nebun. Iar când îl ajunseră tovarăşiĭ din drum, el nu zise de cât atât:

— Paguba ca paguba, da mĭ plăcu cum se duse...

Nu era mâhnit, dar nicĭ nu rîdea.

* * *

Ungurii însă nu-l cunosc aşa. Eĭ nu-l caută acasă la dênsul, şi la drum moţul e ursuz şi bănuitor.

Dacă îl întîlneştĭ în cale şi-l întrebĭ: de unde viĭ, bade, — saŭ: cum te chiamă, el nu-ţĭ rĕspunde la întrebare, ci, măsurându-te de sus până jos, te întreabă:

— Da *tu* cine eştĭ?

Ungurii îl cunosc numaĭ din rĕscoale şi

mai pe urmă din luptele de la 48, în cari multe mii de unguri şi-au lăsat oasele în munţii moţilor.

Moţul urăşte oratoria. Când ungurii ocupaseră Abrudul şi era vorba acum să se dea un asalt decisiv din partea Moţilor, ei se strânseseră după planul şi comanda lui Iancu. Acesta vine atunci la trupa pe care avea să o conducă în persoană, şi strigă odată:

— Gata, mă?

— Gata, réspund moţii într'un glas.

— Noa hai!...

Şi după acest discurs, atât de departe de cele «patru-zeci de veacuri» ale lui Napoleon în Egipet,—moţii pornesc ca o vijelie...

In două zile nu mai era picior de ungur în Abrud. Din toată trupa de honvezi, mai multe mii de oameni, bine înarmaţi, cu puşti şi tunuri, abea au scăpat vre o 20, căci câţi au fugit din Abrud aú fost întâmpinaţi de moţii din sate şi stinşi de pe faţa pământului.

N'aú mai cutezat ungurii să trimeată de atunci altă expediţie în munţi.

Dar numele *moţului* a ajuns o spaimă pentru unguri, şi până în ziua de azi prin unele

ţinuturĭ ungureştĭ, doicele când vor să sperie copiiĭ să tacă, nu le zic alt-fel de cât: Tacĭ că vine Moţu!

* * *

Din leagăn şĭ-aŭ adus aminte tinerele odrasle ale celor luĭ Arpad, când aŭ tăcut aşa deodată din gălăgia cea mare.

Dar de astă dată şi-aŭ făcut spaimă de geaba. Moţul, maĭ înainte de toate, e om chibzuit.

Dacă e vorba, el lipeşte lumînărica de buza singureĭ ţeve de la puşca cu un singur foc şi intră aşa pe brâncĭ în vizuina ursuluĭ, dar intră fiind-că e sigur că o să-l culce la pământ dintr'odată.

Aşa e el. Işĭ cunoaşte puterea, cum îşĭ cunoaşte şi dreptul.

Dar... să ferească Dumnezeŭ pe orĭ-cine de desnădăjduirea unuĭ ast-fel de om. Atuncĭ, — la jumătate de veac odată, — rîde şi moţul, dar e rîsul morţeĭ crîncene.

NUMAI CU O MOARTE...

Când șefii mișcăriĭ române de la 1848 din Transilvania: comitetul național din Sibiŭ, a hotărît înarmarea poporuluĭ român împotriva revoluțiuneĭ ungurești, o făcea de sigur în speranța că arme se vor da Românilor din magaziile împărătești, căcĭ doar alăturĭ cu împărăția mergeaŭ, și că ofițerĭ cunoscătorĭ în meșteșugul războaielor aveaŭ să se alăture șefilor gloatelor române.

Dar fie că «împărăteștiĭ» disprețuiaŭ ajutorul gloatelor române, — dispreț care nu i-a împiedicat să mănînce memorabile bătăĭ, — fie că se considera înarmarea gloatelor române ca o altă primejdie,—și poate că în adevĕr atuncĭ Românii n'ar fi lăsat armele până nu li s'ar fi făcut deplină dreptate,—a rĕmas ca gloatele românești să se organizeze cum or ști, din propriile lor puterĭ.

Atunci românii s'au înarmat cum au putut, zece cu coase şi topoare şi abea al unspre-zecelea cu câte o puşcă, atunci şi-au fabricat ei tunuri din ştejar, legate cu cercuri, şi tot atunci le-au răsărit, ca din pământ, conducătorii...

Şi coasele şi tunurile de lemn au făcut minuni,—ele au păstrat libertatea munţilor apuseni ai Ardealului, iar dintre conducători nu unul s'a deosebit prin uimitor talent şi chiar geniu strategic, zădărnicind planurile de cucerire ale «profesioniştilor».

* * *

Un tînĕr avocat, de fel copil de moţ din Vidra, Avram Iancu — nume care astă-zi aparţine istoriei—a fost acela care s'a pus în fruntea gloatelor româneşti.

Din teoria meşteşugului rĕsboaielor ştia doar atât cât putuse învăţa din citiri istorice. Şi cu toate acestea al lui a fost planul de apărare al munţilor apuseni, plan care a reuşit într'un chip aşa de strălucit.

Viitorul şi o cercetare amănunţită asupra luptelor de la 1848 vor dovedi poate odată întreg geniul strategic al acestui om extraordinar.

In ori-ce caz însă, în amintirea poporu-

luĭ din munţiĭ apusenĭ, numele luĭ Iancu va rĕmânea neperitor. Vor trece anĭ şi anĭ, şi tot se va maĭ cânta «Marşul luĭ Iancu» şi par'că tot îl vor maĭ vedea în mijlocul lor moţiĭ cântând:

Opt-zecĭ de oĭ despoaĭe
Şi prin frigărĭ le pun,
De sunet de cimpoaĭe
Pădurile răsun.
Româniĭ se aşează
Pe lâng'un mare foc
Şi Iancul ospătează
Cu dînşiĭ la un loc.

* * *

Trecuseră maĭ bine de două zecĭ de anĭ de la revoluţie.

Din tot ce visaseră Româniĭ atuncĭ, din tot pentru ce-şĭ vărsaseră sângele, aproape nimic nu se realizase.

Triumful politiceĭ ungureştĭ, anexarea Transilvanieĭ la Ungaria, venise să dea ultima lovitură speranţelor române.

Avram Iancu nu maĭ trăia, şi totuşĭ era viŭ.

Înfăşurat într'o manta ţărănească roşietică, cu căciulă mare de oaie în cap, la brîŭ cu un fluer ciobănesc, de anĭ de zile el rătăcea, din sat în sat, din casă în casă, din colibă în colibă.

Eram un copil, de 9 — 10 ani, când am văzut pe acest om ciudat, intrând pe poarta casei noastre.

Am rămas nedumerit când am văzut respectul religios cu care părinții mei trataŭ pe acest om atât de simplu după port și înfățișare, cu fața arsă de soare și brăzdată de sute de încrețituri, cu privirea întunecată sub sprîncenile stufoase și aspre.

S'a așezat afară pe un scaun, a cerut un pahar cu apă, și a rămas toată vremea mut și nepăsător la toate întrebările ce i se făceaŭ.

Apoi s'a sculat, a zis «bună ziua» și a plecat mai departe.

— Tată, cine a fost ăsta?

Tata m'a dus în casă și mi-a arătat în perete portretul unui om tînăr, o înfățișare războinică, în frumosul port muntenesc, cu puşca la spate.

— Dar ăsta e Avram Iancu, — zic eŭ.

— El a fost.

El! Eram copil, și n'aș fi înțeles această schimbare de cât ca o nenorocire, ca o catastrofă, cum n'aș fi putut înțelege moartea.

* * *

Peste alt an, era o mare înmormêntare la Țebea, sub stejarul luĭ Horia.

Era o mulțime imensă de oameni; veniseră țărani până de dincolo de Abrud, și din tot Zarandul.

Murise Iancu,—murise umbra lui Iancu.

Câți-va copii țineau făcliile lungi de ceară, pe când o mulțime de preoți spuneau rugăciunile de mort.

Ca prin vis îmi aduc aminte cum, în mijlocul unei tăceri ce te cutremura când vedeai miile de capete ce se pierdeau în depărtare în toate părțile, un cosciug simplu de stejar se lăsa încet în groapa săpată sub crengile uriașe ale stejarului din mijlocul cimitirului.

Ce se petrecea oare, în acele momente, în sufletul atâtor oameni adunați la această funebră ceremonie?

Astă-zi știu. Își aduceau aminte și-și jurau să-și aducă aminte în veci că acest om, șeful lor din lupte glorioase, dar nerăsplătite încă, murise de două ori: îl ucisese de mult falșitatea și perfidia «aliatului» în care sperase și învățase pe norod să spere,— și abia acum îl atingea și coasa vremei.

Și-au zis, și-și vor zice de-acum în tot-de-auna:

— Numai cu o moarte suntem datori.

152669

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

ȚINE MINTE

In cele din urmă, ajunserăm cu toții la încheierea că : da, tot pacea, buna înțelegere, unirea, înfrățirea chiar, era ținta, și cea mai omenească și cea mai folositoare și pentru unii și pentru alții, și care trebuia urmărită...

Unul singur dintre noi nu zisese încă nimic.

Eram obicinuiți să-l vedem întotdeauna așa, tăcut și gânditor, și nimeni dintre noi, în focul discuției, nu se gândise să lege vorbă și cu dênsul. De aceea, am rămas cu toții uimiți, când deodată îl auzirăm izbucnind :

— A nu! e prea ușor să pună cine-va la cale lucrurile așa cum o faceți voi... Știți ce impresie 'mi faceți?..... Imi reamintiți un teatru de marionete pe care l'am văzut odinioară în sala Bossel. Meșterul de după

perdea trăgea sforile, și *actorii* mecanicĭ de pe scenă intrau, ĭeșeau, se mișcau după singura luĭ voință și fantazie... Așa aranjațĭ și voĭ un fel de representație, în care nu vĕ faceți socoteala de cât cu sforile voastre, și nu vĕ gândițĭ că actoriĭ pe carĭ îĭ puneți în joc în închipuirea voastră, nu sunt nicĭ de lemn, nicĭ de carton, că sunt oameni cu voința, cu mintea și, dacă vreți, cu patimele lor... Și nu vĕ dațĭ seama cum, de sbuciumările viĭ ale acestor actorĭ, pe carĭ îĭ puneți în scenă cu atâta ușurință, toate aceste sforĭ ar plesni, neputincioase.

De sigur, or care din noĭ ar fi găsit ce să rĕspundă : fie-care ar fi fost gata să protesteze că știe, neapărat, să ție socoteală de patimile omenești, că nu era vorba de cât de un fel de *ideal*, maĭ mult saŭ maĭ puțin depărtat, de triumful rațiuneĭ asupra pasiunilor, al instinctelor bune asupra celor rele... și discuția s'ar fi putut relua de la început.

Dar neobicĭnuința de a vedea pe un om, de felul luĭ atât de puțin vorbăreț, acum deodată așa de înflăcărat și aproape elocuent, ne potolise tuturor verva vorbărieĭ, și-l ascultam curioșĭ, interesațĭ.

— Eŭ, de pildă, — urmă el maĭ liniș-

tit, — n'am să vĕ vorbesc despre alţii ; am să vĕ spun de mine. Să mĕ judecaţi pe urmă cum veţi pofti.

Când v'ascultam adineaorĭ vorbind de pace, de bună înţelegere, de unire, de înfrăţire, gândul meŭ se ducea departe, departe, în satul meŭ de-acolo din fundul Ardealuluĭ ; şi vedeam iar biserica ruinată, părăsită, din vârful dealuluĭ, spre care îmĭ purtam paşiĭ de-atâtea orĭ, pe când oameniĭ din sat se adunaŭ, în haĭne de sărbătoare, în biserica cea nouă din vale.

Biserica mea n'avea sfinţi la carĭ să mĕ închin. Nu maĭ steteaŭ în picioare de cât pereţiĭ goĭ şi mucezĭ şi singurul cântăreţ al căruĭ glas se maĭ auzea p'acolo, era vêntul ce năvălea prin găurile carĭ fuseseră odinioară ferestre, şi se înfunda în vârtej în altar, şi ĭeşea şuĭerând prin spărturile acoperişuluĭ.

Preotul însă care slujia pentru mine în biserica aceea, — era o amintire grozavă şi sfântă. O amintire păstrată în cel maĭ adânc ascuns al sufletuluĭ meŭ, de unde nimic şi nicĭ odată n'ar maĭ putea o desrădăcina vr'odată. E tata care mi-a lăsat-o moştenire : e moştenirea care ĭ-a rămas luĭ dela părinţi.

Se dăduse semnalul deşteptărĭĭ în ţară...

Tata, pe atunci tînĕr, mai tînĕr de cât suntem noi azi, mai tînĕr de cât am ştiut noi să fim vr'odată, alergase de la cea de'ntâi chemare sub steagul pe care se scrisese: «Acum ori niciodată...» Plecase, în fruntea oamenilor din sat, ducênd cu el, cu dênşii, bine-cuvêntarea *bĕtrânului*, a tatăluĭ său, a popiĭ Costin, şi jalea şi dorul mameĭ sale, a sĕrmaneĭ preotese, sdrobită de durere şi de rele presimţiri, dar necutezând sĕ ridice glasul în faţa hotărîriĭ bĕtrânuluĭ, la care se uita ca la un sfânt.

A plecat... Duioşia pentru părinţi, pentru tatăl său atât de încrezător şi de entusiast, pentru mamă-sa atât de supusă şi de iubitoare, trebuia să facă curênd loc însufleţiriĭ pentru causa sfântă...

Şi... învălmăşala cea mare, luptele carĭ s'aŭ purtat, le ştiţi cu toţii.

Iată însă ce nu ştiţi:

Furioşi de înfrângerile suferite în munţi, ungurii se năpustiseră asupra satelor din şes, arzênd, tăind, spânzurând.

Satul nostru n'a scăpat nicĭ el de urgia asta: bĕtrâni, femeĭ, copiĭ—cine ar fi putut să ţină piept fiareĭ rănite, spumând de furie? A trecut ca o vijelie înainte...

Când aŭ sosit aĭ noştri pe urmele honvezilor, aŭ găsit satul în flăcărĭ. Oamenĭĭ noştri scrâşneaŭ de turbare: eraŭ casele lor carĭ ardeaŭ, şi cine ştia câţĭ din aĭ lor putuseră să-şĭ găsească la vreme adăpost prin pădurĭ?

Fie care îşĭ căuta casa, copiiĭ, bătrâniĭ... Tata era printre dênşiĭ...

Există saŭ nu o presimţire? Nu ştiŭ... Ştiŭ însă că el singur a trecut alergând nebun pe lângă casa părinţilor luĭ, par'că nicĭ n'ar maĭ fi cunoscut-o; se ducea, alerga ca mânat de iele spre biserică...

De ce?

De ce!... In mijlocul bisericeĭ, în faţa altaruluĭ, douĕ corpurĭ eraŭ spânzurate: era popa Costin şi preoteasa...

Ce să vĕ maĭ spun? Gândiţi-vă la părinţiĭ voştri...

Eŭ mĕ gândesc la tatăl meŭ şi zic că un ticălos şi un mişel aş fi dacă ar putea să mi se şteargă din minte chipul şi privirea luĭ din clipa când mĭ a destăinuit amintirea asta, ce i-a muncit şi i-a săpat toată viaţa....

O! frumos lucru trebue să fie pacea şi înfrăţirea! Dar ce vreţi? Mie, când mi s'ar spune să întind mâna acestor oameni, orĭ-

cât m'aşĭ sili să-mĭ zic şi să mĕ încredinţez că nu sunt aceĭaşĭ, că sunt alţiĭ,—spectrul popiĭ Costin şi al sărmaneĭ preotese, *sângele meŭ*, se ridică între eĭ şi mine, şi nu pot... nu pot...

De aceea v'am lăsat să vorbiţĭ toată vremea şi nu m'am amestecat în vorba voastră... Să *discut* chiar un ast-fel de lucru, pentru mine ar fi un sacrilegiŭ...

* * *

Ne-am despărţit în tăcere ; — şi fie-care ne gândeam, ce uşoară e ilusia proiectelor de pace şi înfrăţire.

PREA TÂRZIŬ

Tremura de groază carnea pe dênsul. Marţĭ spre seară venise cea d'întâiŭ veste înfiorătoare, la auzirea căreia înghieţase sângele în vinele tuturor domnilor: la Criştior ţăraniĭ revoltaţĭ dăduseră năvală asupra curţilor boereştĭ şi măcelăriseră toată familia proprietaruluĭ, douĕ-spre-zece persoane, cu femeĭ şi copiĭ, şi pe toţĭ oaspeţiĭ familieĭ, vre-o cinci nemeşĭ din vecinătate. Şi acu Miercurĭ, a doua-zi, puhoiul furios era aci, la Brad... Din partea orăşeluluĭ din spre biserica ungurească, se auzeaŭ pârâind dese împuşcăturile, şi fie-care detunare săgeta pe nemeşul Nicolae Bradi în creerĭ, ca tot atâtea sinistre prevestirĭ despre ceea-ce îl aştepta pe el însuşĭ....

El singur refuzase să urmeze pe ceĭ-lalţĭ şi să se baricadeze cu dênşiĭ în turnul bisericiĭ, cum era singurul care-şĭ maĭ păs-

trase cumpĕna judecăţeĭ, îndeajuns ca să înţeleagă că toţĭ aceştĭ oamenĭ înebuniţĭ de spaimă, strângêndu-se împreună, nu făceaŭ de cât să uşureze, să scurteze teribila operă a rĕsbunărĭĭ ce-ĭ ameninţa, neîndurată.

Bine judecase, în adevĕr... Sgomotul lupteĭ de-afară, împuşcăturile din ce în ce maĭ rarĭ, ĭĭ dădeaŭ de veste că împotrivirea slăbea repede... Incă o jumătate de ceas, un ceas,—şi totul avea să se sfârşească, de sigur...

Şi pe urmă, avea să înceapă jaful. Toate casele nemeşilor aveaŭ să fie călcate... şi rândul luĭ avea să sosească atuncĭ...

Nicĭ o nădejde de scăpare! Un pas de-ar fi făcut pe stradă ar fi însemnat negreşit să iasă singur înaintea morţiĭ ce-l pândea din toate părţile... N'ar fi fost oare maĭ bine să sfârşească şi el maĭ repede? Dar nu... Se simţea prea laş pentru o ast fel de hotărîre...

Ş'apoĭ, cine ştie? A! acest *cine ştie?* care face pe omul pierdut în faţa desnădăjduirĭĭ să se agaţe şi de un fir de aţă, în nesocotinţa nebună că *poate* îl va ţine şi nu se va rupe cu dînsul.

Dacă s'ar maĭ putea... dacă s'ar maĭ pu-

tea... O, Dumnezeule, cum ar fi fost gata să repare toate mizeriile, toate nedreptăţile cu carĭ el, ca toţĭ ceĭ din tagma luĭ, adusese la o atât de crudă desnădăjduire pe toţĭ aceştĭ oameniĭ, pe carĭ desnădăjduirea asta îĭ prefăcea acum în fiare sălbatice...

Cum fusese el atât de orb, ca să nu vază, cum fusese atât de tâmpit, ca să nu simţă că şi în inimele acestor oameniĭ clocotea dorul după o soartă maĭ omenească, şi că acest dor, înăbuşit mereŭ, trebuia neapărat, odată ş'odată, să isbucnească violent şi rĕsbunător?

Nu era mult, poate nicĭ o sĕptĕmână, de când o ast-fel de presimţire vagă, îl neliniştise un moment.

Nicĭ nu-şĭ maĭ aducea aminte, atât de neînsemnată fusese vina pentru care poruncise cincĭ-zecĭ de lovituriĭ unuĭ iobagĭŭ al săŭ. Şi ca de obiceĭ asistase singur la execuţie.

Cum cădeaŭ loviturile plesnind, peste spatele încovoiate ale iobagĭuluĭ! El, cu pipa în gură, privea impasibil, obicĭnuit încă din copilărie cu ast-fel de spectacole. Iobagĭul scrîşnea din dinţĭ, dar nu se văeta, nu se sbătea. Până la sfârşit a răbdat loviturile fără o vorbă, fără o mişcare de revoltă.

Dar când s'a ridicat de jos, ĭ-a aruncat o privire, una singură şi repede... De sub sprîncenile încruntate, privirea asta adîncă şi neagră l'a isbit deodată ca o ameninţare încărcată de prevestirĭ sinistre. In ochiĭ scînteietorĭ aĭ iobagĭuluĭ par'că se deşteptase într'o clipă o lume de demonĭ gata să dea năvală şi să spulbere tot împrejur.

Şi acum, da... această lume de demonĭ era aci, şi în momentul următor poate avea să-l cuprinză şi pe el în năvala lor.

O, acum dacă fără veste uşa odăiĭ în care sta închis şi tremurând nemeşul Nicolae Bradi, ar fi căzut sub o sĕcure, şi dacă în faţa luĭ ar fi rĕsărit ca din pămînt acel iobagĭŭ cu sprîncenile încruntate şi cu privirea încărcată de fulgerile urieĭ neînduplecate...

Afară, sgomotul împuşcăturilor încetase. Era o părere, saŭ în adevĕr eraŭ ecourĭ vagĭ de vaete omeneştĭ carĭ isbeaŭ acum urechea nemeşuluĭ?

Nu... eraŭ alt-fel de glasurĭ... Eraŭ murmure şi strigărĭ carĭ se apropiaŭ din ce în ce... Acum ele rĕsunaŭ sub ferestrele caseĭ sale... Acum...

Uşa odăiĭ se sgâlţâi cu putere... O ame-

ţeală întunecă pentru un moment lumina dinaintea ochilor nemeşuluĭ... De cât vâjâiturile din urechĭ rĕsunaŭ însă maĭ puternic loviturile de topor în uşă.

Un răpăit sinistru... şi iată-l... iată iobagĭul bătut, ridicându-se ca atuncĭ, cu părul vîlvoiŭ, cu faţa încruntată...

Dar privirea luĭ acum nu maĭ e neagră de ură stăpânită. E triumfătoare şi ironică.

— Aicĭ eştĭ, dragul meŭ de domn!

Nemeşul ar vrea să vorbească... Cuvinte de iertare, de căinţă, de făgăduelĭ umilite îĭ daŭ năvală în gâtlejul convulsionat de groază... Dar buzele i se mişcă mute...

Zecĭ de braţe se întind spre dênsul, îl apucă, îl tîrĕsc, o durere sfâşietoared in creştet până în tălpĭ şi până-n vîrful degetelor, şi pe urmă — nimic.

CĂMINUL

Când închipuirea omenească a vrut să simbolizeze toată jalea unei existenţe fără rost, a luat şi a presărat cu podoabele mileĭ povestea jidovuluĭ rătăcitor. Aci a găsit ea această supremă jale, aci, în deslipirea vieţiĭ omuluĭ de viaţa pământuluĭ. Aci, în rătăcirea veciĭnică a singuraticuluĭ care, or cât ar umbla şi or cât s'ar întoarce pe unde a maĭ umblat, pretutindeniĭ străin se vede şi nicăiriĭ acasă nu se poate simţi.

Acasă, — între *aĭ sĕĭ*, la căminul *sĕŭ!* Toată mila şi toată jalea pentru cel care aceasta n'o poate spune despre dênsul!

Jalea şi mila şi pentru cel ce n'a ştiut să-şĭ apere şi să-şĭ păstreze căminul, şi pen ru cel ce nu ştie să şi-l regăsească, să şi-l recládească.

Şi de aci, toată rĕsvrătirea sufletească faţă de ceĭ ce se năpustesc asupra altora

ca să le fărâme această legătură, acest chiag al vieţii pământeşti şi să-i risipească pe căi străine, unde nu se vor mai recunoaşte şi vor trebui să piară, ca spicul smuls din rădăcină.

Căci dacă omul se mişcă după voie pe pământul acesta, nu stă nici el, cum nu stă nici copacul, isolat în lumea ce i s'a dat spre traiŭ, nici el şi nimic ce creşte şi trăeşte la soare. In fie-care, sunt rădăcinile unor vieţi trecute şi floarea unor vieţi viitoare. In fie-care trăieşte un fel de viaţă, cu rost îndelungat şi temeinic, şi a strica acest rost este a rupe o viaţă de isvoarele ei.

Nu numai traiul de fie-care zi ne leagă de acest pământ. Sunt şi legături pe cari nimeni nu le vede, mulţi le tăgăduiesc, dar toţi se resimt de ele şi, cu voia saŭ fără voia lor, robi le sunt.

Avem închise în sufletul nostru năzuinţi asupra cărora stăpânirea celei ce numim raţiunea noastră, or cît ar fi de voită, nu e de cît iluzorie. Căci şi atunci cînd credem că am isbutit să le înfrângem şi să le înlăturăm, ele se răsbună într'un chip saŭ în altul şi ceea ce vrea să fie trufaşă raţiune, se pleacă saŭ se frânge sub pute-

rea lor misterioasă, covîrşitoare. Şi în totdeauna redevenim noi, cu ceea ce avem moştenit din moşi-strămoşi, cu ceea ce formează sufletul, fiinţa noastră, închegată într'un anume fel, cu mult înainte de a ne fi putut da măcar seamă noi.

Într'un anume fel... Şi iată atunci legătura vieţii noastre de viaţa pământului pe care trăim. Cosmopolis e o himeră; este, în căutarea unei noi şi universale legături, sfişierea tuturora; este jalea şi nenorocirea jidovului rătăcitor răspîndită pe toată suprafaţa pământului.

Căminul este legătura vieţii omeneşti cu viaţa pământului. Şi dacă vom căuta să pătrundem sbuciumarea vieţii de astă-zi, vedea-vom cu adevărat că pentru cămin se poartă luptele cele mai adînci şi mai înverşunate.

Căci se simte şi de cel mai de pe urmă, că cel ce şi-a pierdut căminul, şi-a pierdut rădăcinile şi isvoarele vieţii. Şi-a pierdut rostul traiului, tihna şi temelia lui. A pierdut iubirea şi a rămas cu ura. Graiul sufletului său întreg l-a pierdut şi fărâmăturile acestui biet suflet şi le-a învieştmântat în graiu străin ce nu se va mai închega în gura lui de cât spre blestem şi tânguire.

Şi dacă bătut de vênturĭ, rătăceşte fără astêmpĕr şi fără odihnă,—e tot numaĭ în căutarea căminuluĭ pĭerdut, altul saŭ acelaş...

In căutarea căminuluĭ pĭerdut, jidovul rătăcitor trece obidit pe dinaintea noastră... Şi ne gândim la căminul nostru şi la nenorocirea, pentru el însuşĭ şi pentru alţiĭ, a celuĭ ce nu-l ştie regăsi pe al luĭ, a celuĭ ce se trudeşte şi nu isbuteşte a şĭ maĭ reface rostul vieţiĭ...

Şi ne maĭ gândim că avem şi noĭ căminurĭ primejduite ; şi pilda rătăcitoruluĭ, ca şi a celuĭ ce, deşi rĕmas pe loc, rupt a fost de·această legătură fără de care nu maĭ e de cât ca un copac smuls din rădăcină şi menit ofilirĭĭ, nu la Cosmopolis ne va putea duce vr'odată, ci maĭ vĭrtos ne va oţĕri inimile spre lupta pentru cămin.

VAET ŞI TĂCERE

Drag colţ de ţară, cât̆ă duioşie trezeşte dintr'odată icoana ta în sufletul meŭ! De departe, dealurile cu dulcile lor ondulăr̆ï par'că mĕ chiamă ca niş̧te vechï cunoştinţe, deşi nicï-odată până astă-zï nu le-am maï vĕzut. Din douĕ părţï se înalţă, se întind şi se îmbină, ca într'un fund de tabloŭ, de-asupra oraşuluï care de sus îmï apare un cuib alb strîmtorat şi ferit aci, sub ocrotirea măreaţă şi liniştită a neclintiţilor acestor uriaşï.

Şi par'că l'am maï vĕzut unde-va, tabloul acesta, întreg aşa, par'că nu viŭ ca un pribeag, purtat de întâmplare aci saŭ în altă parte, ci par'că mĕ întorc, după o lungă lipsă, în locurï cunoscute, în locurï dragï inimiï mele, unde-va tot acasă...

Acasă! Ce se ascunde oare în această simțire care ți se deșteaptă așa fără să ți-o poți tălmăci, de par'că aĭ maĭ trăit când-va prin acestea saŭ asemenea locurĭ?... Uite, eŭ cred că dacă cu ochiĭ închișĭ m'aĭ lua și m'aĭ duce departe, zile întregĭ—și m'aĭ lăsa apoĭ deodată să arunc numaĭ o privire în jurul meŭ, — coama unuĭ deal, un colț de cer de-asupra, un crîmpeiŭ de riŭ în vale,—atâta mĭ-ar ajunge ca să pot să-ți spun dacă sunt tot la noĭ, acasă, saŭ dacă m'aĭ dus alt-undeva, în străinĭ...

De sus! — Dar iată, am purces pe drumul ce coboară în vale...

...Sunt oare tot aci, saŭ simțirea aceea tainică m'a înșelat și ea odată? Nu maĭ sunt acasă!

Cerul și locul, dealurile și copaciĭ, valea și apele, acestea le cunosc,—dar unde sunt oameniĭ?...

De o parte și de alta casele sunt tot maĭ dese... Nu e încă noapte, abia apune soarele, dar pe ferestre, pe ușile deschise, pretutindenĭ, se zăresc luminările aprinse: icĭ douĕ, colo treĭ, dincolo maĭ multe, — iar pe pragurĭ, în drum, oamenĭ ciudațĭ, la față, la port, la vorbă...

Obiceiŭ, chipurĭ, nu mĕ maĭ domiresc, nu maĭ cunosc nimic...

Unde-am nimerit aci? Cine sunt aceştia? Vĕd caftanele lor lungĭ păn' la călcâe, feţele speriate cu pĕrul sfredel atîrnând de douĕ părţĭ la tâmple, aud vorba lor, un fel de văicăreală când pripită când tărăgănată,—şi ridic ochiĭ şi mĕ uit în jurul meŭ; ceva străin este aci, trebue să fie: oamenii aceştia, saŭ dacă nu sunt eĭ, atuncĭ străină e firea dimprejur, cerul şi locul, dealurile şi copacii, valea şi apele!...

Dar nu. Iată Bistriţa,—Bistriţa bĕtrână şi vijelioasă, —este ea, o cunosc; cu vîjâitul valurilor eĭ în vecĭ grăbite ea îmĭ vorbeşte o limbă pe care o înţeleg aşa de bine; aşa de prietenoasă, aşa de frăţească trece pe lângă sufletul meŭ, par'că rîde de uimirea, de neliniştea mea, grăindu-mĭ în vechĭ şi înţelepte zicătorĭ.

Şi pe ţărmurile eĭ, iată şi fraţiĭ meĭ, plutaşĭ cu portul simplu, cu picioarele goale, sumeşĭ până la genunchĭ, tăietorĭ de lemne, muncitorĭ.... După port, după faţă îĭ cunosc; dar de ce tac toţĭ, cu ochiĭ pierduţĭ în gol,—de ce nu vorbesc?...

Soarele a apus, noaptea se lasă; la colţ, la cârciumă, paharele de rachiŭ se perin-

deazã; beaŭ oameniĭ obosiţĭ, beaŭ şi se uitã lung înaintea lor; de ce nu vorbesc?...

...Peste drum, lumină şi larmă. S'a strâns mulţime mare într'un cerdac enorm, s'a strâns să petreacă, să facă haz, să rîdă de scălîmbăturĭ şi schime, de ţipete, miăunăturĭ şi miorlăelĭ ce umplu aerul de o gălăgie drăcească.

Pe scaune, în rînduri, pe marginĭ, revĕd chipurile de adineaorĭ, halaturile, feţele roşcate, pĕrul sfredel la tâmple; maĭ în faţă însă, numaĭ obrazele seamănă, dar portul e orăşenesc, şi tot aşa pieptănătura; aceştia staŭ gravĭ, solemnĭ, lângă femeile lor gătite în rochiĭ scumpe; eĭ nu rîd, or cât se strîmbă ceĭ de pe scenă: din când în când câte unul se joacă cu lanţul de aur de la briŭ.

Dar de odată se posomorĕsc şi feţele celor-l'alţĭ. Ceĭ de pe scenă aŭ sfîrşit cu scălîmbăturile, cu comedia; a fost destul; — era ca şi când din mijlocul rîsuluĭ, fără veste, cu toţiĭ 'şĭ-ar fi adus aminte de o nenorocire maĭ presus de toate covîrşitoare şi care nu trebuia să fie uitată, nu putea să rĕmână acoperită sub nepăsare şi glume...

Şi unul din eĭ isbucneşte într'o litanie

prelungă şi tremurată, revenind de treĭ, de patru, de zece orĭ, la refrenul tînguitor:

Din Rusia ne-aŭ isgonit,
In Spania ne-aŭ măcelărit,
Peste tot ne-aŭ prigonit,—
O Israel, Israel,
Ce-aĭ făcut cu poporul tĕu?...

Rĕsunaŭ geamurile de bocetele cântăreţuluĭ, ce de la cuplet la cuplet se aţâţa par'că tot maĭ mult pe el însuşĭ; dădeaŭ din cap scuturând cîrlionţiĭ şi clipind din ochiĭ micĭ şi roşiĭ ceĭ de pe marginĭ, — iar ceĭ din faţă maĭ nervos îşĭ frămîntaŭ lanţurile de aur de la brîŭ. Şi cu toţiĭ par'că repetaŭ, din gât, din cap, din mânĭ, din picioare:

Din Rusia ne-aŭ isgonit,
In Spania ne-aŭ măcelărit,
Peste tot ne-aŭ prigonit, —
O Israel, Israel,
Ce-aĭ făcut cu poporul tăŭ?...

. . . . . .

Târziŭ, ţipătoarea văicăreală s'a potolit şi iarăşĭ rĕsbeşte în noapte şuetul etern al valurilor Bistriţeĭ.

Luna se arată, ştirbită, de după muchea dealuluĭ; pe ţĕrm, cu un butuc drept căpătâiŭ, doarme dus un plutaş, cu picioarele goale.

Pe el, din Rusia nimenĭ nu l-a isgonit, în Spania nimenĭ nu l-a măcelărit, din alte ţĕrĭ nimenĭ încoace nu l-a prigonit; el e d'aci, de când se ştie, de când se ţine minte; aci l-aŭ găsit şi aci l-aŭ lăsat toate năcazurile, toate vijeliile şi toate pacostele. Toancele aŭ înghiţit, într'o zi, pe moşul sĕŭ; peste tatăl-sĕŭ a căzut odată un brad în pădure şi l-a lăsat acolo pe loc; un frate i l-aŭ dus cu oastea peste Dunăre de i-aŭ rĕmas oasele p'acolo, sunt douĕ-zecĭ de anĭ d'atuncĭ; cine ştie care o să fie şi scrisul luĭ?

Dar el nu se tîngueşte. El tace.

ATLAS

Spre seară, în mijlocul stradeĭ, mĕ opri, sfios şi umilit. Cu un gest jenat îşĭ ridică puţin pălăria. Ingâna vorbele, amestecându-le, întrerupte, zorite şi oprite în acelaş timp de emoţiunea ruşineĭ ce-ĭ contracta gâtlejul. Dar fraza nu era nevoe să fie încheiată ca să fie înţeleasă.

Am scos o monedă din buzunar şi i-am pus-o în mâna pe care abia îndrăznea s'o întindă pe jumĕtate. Apoĭ, deodată, nu l'am maĭ vĕzut.

Figura-ĭ însă îmĭ rĕmase întipărită în minte ca pe o placă fotografică. Osos şi deşirat, hainele sărăcăcioase atârnaŭ pe dênsul. Din faţa-ĭ palidă şi nervoasă, ochiĭ străluceaŭ ca de friguriĭ. Aşa mĭ-aş închipui forţa îngenuchiată de mizerie.

Şi, urmându-mĭ drumul, mĕ gândeam.

Iată un om maĭ nenorocit de cât cel din

urmă dintre cerşetorĭ. Căcĭ ce este durerea resemnată a nenorocituluĭ ciungărit de fatalitate pe lângă chinul de a simţi puterea în tine şi a o simţi zadarnică?

Mila şi caritatea de o parte, dispreţul şi injuria de alta. Ajutorul tuturora pentru unul, o singură şi uşoară vorbă de scăpare pentru cel-lalt:

— Munceşte!

Şi gândul acesta urmărindu-mĕ până acasă, în odaia mea caldă şi liniştită, în patul larg şi moale, se prefăcu în remuşcare.

Un ban, o pâine. Şi pe urmă? Cu acelaş gest sfios şi umilit par'că-l vedeam pe omul meŭ oprind în drum un alt trecător şi îngânând aceleaşĭ vorbe fără şir şi totuşĭ atât de înţelese. Şi auziam răspunsul, pe toate glasurile, dispreţ, imputare, indignare, revoltă:

— Munceşte!

Şi atuncĭ par'că eram în inima şi în mintea nenorocituluĭ şi simţeam umplându mĕ pe mine însumĭ amărăciunea luĭ mută şi apăsându-mĕ cu toată greutatea desnădăjduireĭ: vaĭ celor învinşĭ!

Un ban, o pâine,—o fărămătură din partea ce-mĭ revenia din munca pe care eŭ, o găseam. Dar nu! Viaţa mea, dreptul meŭ,

dreptul tuturora la această viaţă, era pe care trebuia să-l împărţesc cu dênsul...

...Şi iată-mĕ întorcêndu-mĭ paşiĭ spre strada unde-l întâlnisem. Mergeam liniştit şi hotărît; logica închipuirii îmĭ da siguranţa c'o să-l găsesc.

Era chiar el. Venea spre mine, cu o pâine subsuoară Cu pălăria trasă pe frunte, părea că nu mĕ vede. L'am luat de braţ şi, deodată, ne găsirăm amêndoĭ, faţă în faţă, la masa mea de lucru.

Nu maĭ era acum, în gesturile luĭ, nicĭ urmă din sfiala de adineaorĭ. Puse pâinea liniştit la o parte şi rĕmase cu ochiĭ ţintă la mine, par'că voia să mĕ întrebe ce maĭ am cu el.

Era acum rîndul meŭ de sfială, de vorbe îngânate. Dar cum îl înţelesesem eŭ, aşa m'a înţeles şi dênsul numaĭ decât.

Mĕ opri cu un zîmbet ce spunea atâtea, cât nu puteam să deslueşesc dintr'odată. Apoĭ, împreunându-şĭ mâinile tot aşa de noduroase, dar carĭ, cu toate acestea par'că nu maĭ eraŭ aceleaşĭ ce mĕ întâmpinaseră în stradă cu gesturile lor stângace, îmĭ zise, rar şi liniştit:

— Vreĭ să împarţĭ viaţa ta cu mine? Dar ştiĭ cine sunt eŭ ?...

«Sunt eŭ cel ce pentru întâiaşĭ dată am spintecat pământul pentru ca să silesc sînul luĭ la o fecunditate pe care până atunci mi-o refuza. Sunt eŭ, care cel d'întâiŭ am răspândit cu mâna largă roadele acestea la bunĭ şi la răĭ. Sunt eŭ, care lucrând aşa, am făcut binele celor slabĭ şi m'am robit la ceĭ şireţĭ.

«Sunt marele Naiv, sunt forţa neştiutoare de sine care poartă din greŭ pe umerĭĭ eĭ o lume ce dintr'o singură scuturătură aş putea s'o prefac în pulbere.

«Sunt Atlas şi sunt salaorul care am ridicat piramidele Faraonilor, muncă uriaşă şi zadarnică ce mi-a luat prisosul puterĭĭ din care ar fi putut să-mĭ iasă dezrobirea.

«Sunt eŭ ilotul, care am îngrăşat din munca mea prăsila flecarilor netrebnicĭ, a leneşilor înfumuraţĭ, până aŭ ajuns să se creadă plămădiţĭ din alt aluat de cât mine.

«Sunt eŭ, Spartacus, sclavul adus cu coatele legate din ţara luĭ depărtată şi aruncat în arenă ca să înjunghie şi să fie înjunghiat, spre cheful celor ce, în rafinăria trândăvieĭ, ajunseseră până la beţia de sânge.

«Sunt eŭ, Jacques Bonhomme, eŭ care am ridicat trufaşilor castele şi le-am făŭ-

rit pavĕze şi arme, ca maĭ bine să se poată apăra de mine în ziua când mi-ar licări în minte revolta dreptăţiĭ şi a adevĕruluĭ.

«Sunt eŭ Mulţimea, sunt eŭ Puterea.

«Sunt cel care din fundul minelor scot hrana fabricelor şi nu ştiŭ să-mĭ fac şi partea mea,—sunt cel ce scot grâul din pământ pentru ca alţiĭ să mi-l ia şi să mi-l vîndă tot mie cu preţul zilelor şi nopţilor mele,—sunt Desculţul care încalţ pe alţiĭ, sunt răpănosul rebegit, care ĭ îmbrac în mătase şi în purpur.

«Sunt Invinsul, sunt Ingenunchiatul.

«Sunt Umilitul ce în zadar maĭ întind mâna spre aceia carĭ mi-aŭ luat totul şi carĭ, şi atuncĭ, tot îmĭ strigă batjocoritorĭ:

«— Munceşte!

«Dar când slăbesc şi sunt gata să mĕ plec, istovit, sub blestemul ce nu ştiŭ de unde şi pentru ce a căzut asupra mea, — sunt glasurĭ carĭ se trezesc în mine, sunt glasurĭ ce strigă: nu eştĭ tu, suntem noĭ toţĭ carĭ ne-am sbuciumat şi am perit fără folos. Suntem noĭ carĭ în tine ne-am renăscut şi prin tine venim să ne revendicăm dreptul la viaţă.

«Glasul tĕŭ este glasul nostru, şi braţul tĕŭ este braţul nostru... Scutură-ţĭ umeriĭ,

Atlas, şi înalţă-te biruitor în mijlocul ruinelor ce vor purta în sînul lor germenii uneĭ noĭ întrupărĭ a Omuluĭ...»

. . . . . .

Tresărĭĭ ca la un glas de trâmbiţĭ. Eram singur. La răsărit, departe, cerul era roşu.

UN OM TARE

Cum şi pentru ce se luaseră la ceartă ceĭ douĭ oameni, unul un colos în stare să omoare un boŭ cu pumnul, iar cel-l-alt un pipernicit de să-l sufle vêntul? Nu maĭ ştiŭ; dar în momentul în care am vĕzut pe uriaş ridicând pumnul asupra adversaruluĭ sĕŭ, un fior îmĭ trecu prin tot corpul, aşteptându-mĕ par'că să fiŭ martor uneĭ crime.

Se întâmplă însă alt-fel. Omul slab şi pipernicit rĕmase rece şi zîmbitor sub ameninţarea colosuluĭ. Atuncĭ acesta, zăpăcit cu totul înaintea protivniculuĭ care nu făcea nicĭ o mişcare de apărare şi nu arăta nicĭ o urmă de teamă în faţa gestuluĭ amenin-ţător, rĕmase un moment cu pumnul în aer... Era ridicol acum, şi de sigur o simţea şi dênsul, căcĭ în momentul următor desfăcu pumnul, se făcu a-şĭ drege pălăria pe

cap şi se grăbi să plece, cu capul în pământ, ca un câine bătut.

Scena mĕ interesase. Nu mĕ putuĭ opri să nu mĕ apropiĭ de şubredul învingĕtor şi să-l felicit pentru neaşteptata-ĭ biruinţă. El zîmbi liniştit şi-mĭ rĕspunse:

— Dacă aĭ crezut un moment că acel om ar putea fi maĭ tare de cât mine, e că nu ştiĭ, se vede, ce va să zică un om tare.

— L'aĭ fascinat, cred, l'aĭ ipnotizat cu privirea...

Omul tare zîmbi iar.

— Copilăriĭ... vorbe cu înţeles vag inventate pentru nişte fenomene din cele maĭ fireştĭ...

Iată care este tot secretul: *e să nu-ţĭ fie niciodată frică.*

Dar nu înţeleg numaĭ frica de oameni, de lucrurĭ saŭ de întâmplărĭ. Ci maĭ ales *frica de necunoscut.*

Frica aceasta, vezĭ d-ta, este care ne face laşĭ, mizerabilĭ, şi atât de uşor de biruit. Dintr'ênsa purced toate cele-l-alte şi-n fiecare fel de frică, dacă-ţĭ veĭ da bine seama, veĭ recunoaşte urmele acesteĭ fricĭ de *necunoscut.*

Adineaorĭ, omul meŭ, cât de colos era, te asigur că a simţit şi el un aşa fel de

frică, frica de necunoscut. Se aştepta să ridic braţele, să mĕ apăr... în mintea luĭ toată scena următoare era deja stabilită; când deodată se întâmplă alt-fel. Atunci a rĕmas uimit... instinctul îĭ spunea că poate nu e ceva curat la mijloc, — şi maĭ ales în momente de acestea instinctul stăpâneşte pe om, — şi atunci *frica de necunoscut* l'a făcut dintr'o dată laş, timid, — şi ea l'a biruit, nu eŭ.

Eŭ n'am făcut alt-ceva de cât contrarul adversaruluĭ meŭ: mie nu mĭ-a fost şi nu mĭ-e niciodată frică de necunoscut. Acest om putea să mĕ stâlcească, să-mĭ scoaţă un ochiŭ, maĭ ştiŭ eŭ ce? Apărarea mea ar fi fost neputincioasă faţă de puterea luĭ. Atunci de ce frica? Dacă ea putea să schimbe ceva din necunoscutul ce avea să urmeze, nu-ĭ aşa că nu putea să-l schimbe de cât *numaĭ în rĕŭ?*

Atunci, încă odată, pentru ce frica?

Smulge-ţĭ acest instinct din suflet, şi din cel maĭ slab om veĭ deveni cel maĭ tare.

Nu veĭ maĭ avea atunci nevoia să-ţĭ plecĭ genunchiĭ înaintea necunoscutuluĭ de sus saŭ de jos, nicĭ să tremurĭ de frica rĕsbunăriĭ luĭ. Nicĭ nu veĭ maĭ ridica pumnul tĕŭ neputincios împotriva luĭ. Toate astea,

şi una ca şi alta, nu sunt de cât produsele aceleiaşĭ laşităţĭ care stăpâneşte pe ceĭ maĭ mulţĭ oamenĭ.

Nu te ruga, nu tremura ; nu foloseşti nimic cu astea ; dimpotrivă, ele te fac maĭ ticălos, maĭ slab.

Priveşte drept în faţă orĭ-ce primejdie; cel maĭ rĕŭ lucru ce ţi se poate întâmpla e să-ţĭ pierzĭ vieaţa, dar tocmaĭ acesta e şi cel maĭ sigur din toate şi pe el maĭ puţin de cât pe orĭ-care ar putea să-l evite, saŭ să-l amâne, frica.

Acum, dacă poţĭ, fiĭ şi d-ta un *om tare.*

MIDAS

— Un singur fel de om e puternic, — şi cel puternic singur poate fi cu adevĕrat fericit ; — puternic este numaĭ acela, care isbuteşte să ţină în robie pe alţiĭ, — iar mijlocul de a-ĭ ţine în robie nu maĭ este astăzĭ *slăbiciunea*, ci sunt *slăbiciunile* lor.

Care însă dintre toate slăbiciunile face pe om maĭ ticălos, maĭ gata a se prosterna, a se gudura la picioarele celuĭ puternic, de cât stăruitoarea nepotrivire dintre pofte şi mijloacele de a le împlini ? Şi ce alt face ca nepotrivirea aceasta să se perpetueze, dominând şi apăsând vieţĭ întregĭ de-alungul lor, de cât nerăbdarea d'a trăi, care naşte lipsa de prevedere ?

Puterea va fi dar a celor răbdătorĭ, a celor prevĕzĕtorĭ. Din singura neprevedere a o sută, a o mie, a o sută de miĭ de inşĭ, unul singur poate bate atâta monetă, cât

să rĕscumpere cu vremea tot ce aceia aŭ avut, şi el singur să se bucure la urmă, numaĭ fiind-că a ştiut aştepta, de tot ce a rĕmas şi s'a adunat din rodul munciĭ a o sută, a o mie, a o sută de miĭ de inşĭ...

A aştepta, a avea răbare şi a te şti folosi cu prevederea ta de neprevederea altora, — iată tot secretul cu care veĭ isbuti a-ţĭ robi tot maĭ mulţĭ şi maĭ mulţĭ din semeniĭ tĕĭ, şi a ţi-ĭ robi nu alergând tu dupĕ dênşiĭ, ci eĭ singurĭ venind la tine să-şĭ îmbie mânile cătuşelor şi grumajiĭ jugului tĕŭ... Iată secretul întreg al forţeĭ, al dominăriĭ.

Acela care-l pricepe şi se ştie folosi de el, acela singur poate deveni puternic,—şi numaĭ cel puternic poate fi cu adevĕrat fericit...

Aşa îşĭ ḑise, şi iată-l acum îndărătul unuĭ ghişeŭ, plecat asupra unor maldăre de hârtiĭ înegrite de slove şi socotelĭ. Aci stă şi aşteaptă, — aşteaptă neprevederea ademenită de nerăbdarea d'a gusta maĭ repede viaţa, ca să vină, şi umilită să ceară de la el dreptul de a ĭ lăsa, dênsa, şi luĭ o parte din aceea ce ar putea gusta maĭ mult, maĭ târziŭ, numaĭ ca să poată gusta maĭ curând maĭ puţin...

Şi vin doritorii de a se robi, vin rînduri-rînduri şi roiuri întregi. Sunt aşa de mulţi, în cât ar ajunge pentru zece stăpâni, nu pentru unul.

Rece şi chibzuit, cu ochii scrutători de sub fruntea încreţită şi pleşuvă, el măsoară pe toţi şi-i pătrunde până în adâncul sufletelor lor laşe. S'a putut înşela la început, dar cu vremea a învăţat a cunoaşte *muşteriul cel bun* dintr'o sută : muşteriul care plăteşte camăta grasă şi mai dă şi recunoştinţa-i temătoare şi plecată pe de-asupra, —robul adevărat, robul voit, robul vênat...

Şi grămada de aur creşte mereu dimpreună cu turma slabilor ţinuţi de chică, cari regulat vin să-şi numere aci tributul uşurinţei din munca lor grea.

S'a strâns mult, şi tot mai mult se strânge. Are mâna norocoasă, — tot ce atinge se preface în bani, în bani buni, în bani peşin...

Acuma însfârşit a ajuns pe culme ! Atâta vreme a trecut de când lumea lui întreagă s'a mărginit acolo, în acel laborator de putere, de viitoare fericire. A răbdat, a ştiut să rabde. A fost prevăzător, a ştiut să adune. A fost puternic, a ştiut să subjuge...

Şi acum... Acum a venit şi rîndul luĭ, — rîndul din greŭ şi cu atâta chibzuială pregătit, să guste cu adevĕrat, să se bucure din tot belşugul de viaţă...

Nu maĭ stă îndărătul ghişeuluĭ, pe dinaintea căruia nu se maĭ perîndează robiĭ umiliţĭ şi linguşitorĭ... Iĭ aşteaptă acum în somptuoasa-ĭ locuinţă clădită din fărămăturile munciĭ lor...

Iĭ aşteaptă să vină să i se închine... — dar eĭ nu vin. La ce-ar maĭ veni? Eĭ trebuie să urmeze a-şĭ purta fărîmele muncii şi rodul neprevederiĭ lor în mânile altuĭ puternic, altuĭ prevĕzĕtor... Pe acesta îl cunosc acum, acestuia i se mărturisesc vasalĭ, — de cel-alt n'aŭ nevoie să maĭ ştie...

În somptuoasa-ĭ locuinţă puternicul e singur... Aniĭ aŭ trecut după aniĭ şi sufletele după suflete s'aŭ înstrăinat... Nicĭ nu le-a băgat în seamă cum s'aŭ înstrăinat; el n'avea vreme; el îşĭ clădea temeliile puteriĭ, el îşĭ numĕra turma de vasalĭ...

Dar vasaliĭ nu maĭ vin, eĭ şi-aŭ întors faţa în altă parte. Şi sufletele înstrăinate nu se maĭ întorc.

Şi atuncĭ, îşĭ aduce aminte...

Odată, a fost iubit; dar nu era temut;

nu era puternic, — şi numaĭ ceĭ puternicĭ pot fi cu adevĕrat fericiţĭ...

A fost temut apoĭ, — dar n'a maĭ fost iubit ; — a fost puternic, — atâţia s'aŭ târât la picioarele luĭ... Dar iată, acum e singur... Poate fi oare, singur, omul fericit?...

A avut mâna norocoasă... totul s'a prefăcut în aur în mânile luĭ, totul, totul...

Şi rîsul, şi veselia, şi dragostea de demult. Şi dorul de ceĭ iubiţĭ şi duioşia după ce e bun şi frumos în lumea aceasta,—totul, totul în aur s'a prefăcut...

Chip de om viŭ e oare acesta care se resfrânge din oglinzile bogate? Nu, nu, iată, — nu maĭ este de cât tot un chip făcut, un idol de aur...

Inima! inima! Unde este inima?... E bogat, e puternic, are tot, tot, — dar n'are nimic: a pierdut inima!... N'a băgat de seamă, n'a avut vreme .. Cine ştie când, într'o zi, într'un ceas, într'un minut neobservat, ea s'a strecurat încet, pe nesimţite, s'a dus şi nu s'a maĭ întors... Şi el n'a simţit nimic, şi abia acu se trezeşte şi rĕmâne trăsnit de grozăvia pierderiĭ acesteia... Cum n'a simţit el nimic? cum n'a ştiut nimic până acum?...

Şi în mijlocul nopţii, alergând, se întoarce acolo, în contoarul întunecos, — laboratorul puterii, — şi cu mâinile tremurânde descuie cassele de fier şi vîntură aurul adunat în grămezi...

— Inima, inima !... Unde este inima ?... Aci s'a rătăcit, aci trebuie să fie... Aci în grămezile acestea este, — dar, Doamne, cum s'o mai cunosc din toată apa aceasta de aur ?... Una s'a făcut cu el, n'o voiu mai regăsi nici odată... Nici odată nu voiu mai putea s'o deosibesc şi s'o făuresc din nou din potopul acesta...

Rîse în hohot omul puternic, — şi-i răspunse tînguitor ecoul goluluĭ, ecoul singurătăţii.

BANĬ!...

De-abea se vedea, cum se pitulise, într'un colţ, cu obrazul lipit de geam, cu căciula ţuguiată trasă peste urechĭ şi cu mâinile vârâte adânc în buzunarele fără fund ale pantalonilor cârpiţĭ şi rĕscârpiţĭ. Abea-ĭ ajungea bărbia la capătul de jos al geamuluĭ, atât era de mititel; în ochiĭ luĭ însă strălucea o viaţă cu toate poftele eĭ adâncĭ şi sănătoase, şi sincere cum nu sunt de cât atuncĭ când sunt inconştiente.

Geamul acela mare, luminat aşa cum nu e lumina soareluĭ, cum nu e nicĭ o lumină alta, o lumină magică ce te atrage de departe şi te ţintueşte uimit sub farmecul frumuseţilor pe carĭ ţi le revelează de-odată, răsărind ca o ispită din mijlocul întunericuluĭ stradeĭ monotone şi noroioase... şi dincolo de geam, bogăţia aceea nespusă de nimicurĭ, în care însă o minte

de copil vede aevea raiul despre care bunicul i-a spus de atâtea orĭ minunĭ la gura sobeĭ... Ionică, ghemuleţul de om strâns la colţul geamuluĭ, le privea cu ochiĭ luĭ marĭ, miraţĭ şi umezĭ, pierdut, cum rĕmâĭ în faţa uneĭ priveliştĭ neaşteptate, de o frumuseţe nesperată şi pe care tremurĭ dintr'un moment într'altul să n'o pierzĭ pentru tot-d'a-una...

Indiferenţĭ, trecătoriĭ se opreaŭ câte un moment la geam şi treceaŭ înainte. Puţinĭ eraŭ carĭ, după ce aruncaŭ o privire asupra galantaruluĭ, intraŭ în prăvălie, — şi atuncĭ Ionică îĭ petrecea cu ochiĭ luĭ marĭ şi miraţĭ: ăştia aveaŭ parale, puteaŭ să ia toate lucrurile astea şi să le ducă la eĭ acasă, şi să le pipăe, şi să le aibă mereŭ acolea înaintea ochilor, să fie ale lor, toate... toate...

— Ia uite la prichindelu ăsta... ştiĭ că e nostim... maĭ mare căciula de cât românu... mă piciule, du-te acasă că te bate mă-ta...

Ionică ridică ochiĭ sperioşĭ la matahala îmblănită care îĭ vorbea aşa rĕstit şi glumeţ tot-odată, se dete sfios la o parte şi ar fi plecat dacă *boerul* nu l'ar fi oprit prinzêndu-l de bărbie cu o mână şi cu cealaltă căutându-se prin buzunare.

— Ţine, băiete,—d'acu să te ducĭ acasă, că pe urmă ştiĭ tu ce păţeştĭ...

Ionică luă gologanul şi rămase cu gura căscată la boerul care, luându-şĭ de braţ tovarăşul, se perdu în mulţime rîzênd încă de «mutra nostimă a piciuluĭ».

Banĭ! avea banĭ acu Ionică—întâia oară în viaţa luĭ! Putea de-acu să cumpere toate frumuseţile alea din prăvălie: n'avea de cât să intre înăuntru să pună banul pe masă— o! vĕzuse el pe alţiĭ—şi să zică: uite astea şi astea să mi le daĭ...

Dar cum strângea aşa gologanul în mână, de-odată şĭ-a adus aminte de-acasă; dup'amiazĭ venise la eĭ un om, tot aşa îmblănit, dar ursuz... Vorbise cu mă-sa, — că tată-său era bolnav în pat, — şi se rĕstea la ea. Pe urmă, după ce plecase, mă-sa începuse să plângă şi vorbea aşa singură:

— Eĭ, acu de unde să-ĭ plătesc eŭ?... Dacă nu e... Să ne scoată acu în miez de iarnă în stradă... Şi cu Nae bolnav... Ce să mĕ fac?... Doamne... Ce să mĕ fac?...

Şi nu se oprise din plâns până ce Ionică nu începuse şi el, lipindu-se de dênsa, să plângă fără să ştie de ce...

Acu însă Ionică nu maĭ plângea.

— Las'mamă,—îşĭ zicea el vesel,—că n'o

să mai plângi nici tu... Acu avem bani... Şi pe urmă să-i ieî şi luî tata doftorii, să se facă sănătos... Lasă, că am eŭ banî!

* * *

— Ionică! unde eşti? Ionic'al mamii! Asta'mi mai lipsea acum!... A! uite-l... tu eşti? unde-aî umblat?... Nu ţi-am spus să nu eşi din curte?...

— Mamă, mamă... am banî, mamă, mi-a dat un boer... na, mamă, banî, să plăteştî la popietaru ăla, na, şi să ieî doftorii luî tata... am eŭ banî, mi-a dat boeru ăla, uite...

* * *

Aş vrea şi eŭ să se sfârşească povestea mea aşa cum se sfârşesc toate poveştile de felul acesta pe carî le-am auzit.

Dar nu. Nu s'a sfârşit aşa. Nici o *inimă generoasă* n'a fost prin apropiere ca să audă şi să se înduioşeze. Nici o milă nu s'a coborît din cer, şi cu atât mai puţin nu s'a rătăcit vre-o milă omenească prin acel colţ de mahala.

Bărbatul a murit în noaptea aceea.

Şi a doua zi, în mijlocul tânguelilor femeeî disperate, eşite din minţi, şi în mijlocul mângâîerilor de-a gata ale vecinelor,

îngrijate de colecta necesară pentru înmormêntare, Ionică sta de o parte, cu gologanul luĭ în mână, şi nu se putea dumeri cum de toţĭ plâng şi se bocesc, când el avea *banĭ*,—*banĭ* cu carĭ se poate cumpăra şi rĕscumpăra or-ce în lumea asta...

MICUȚII

(Tot dintr'un carnet)

Titlul l'am împrumutat. Pentru cine și-l aduce aminte, atât mai bine[1]). Notele le-am adunat de ici, de colo — și dacă ele, date la iveală aci, aŭ poate aerul unei parodii, vina nu este a mea. Naturei însă-și pare că-i place une-ori să se parodieze.

Pe Bulevard, spre calea Moșilor, merg cinci saŭ șease în rînd. Cel mai mare, la mijloc, poate să aibă vre-o 12 ani; e mic și jigărit, dar cu toate acestea un aer de precocitate respiră din toată înfățișarea lui și glasu-i are din când în când modulația răgușită ce prevestește sosirea pubertății, — o coacere artificială și bolnăvicioasă, fruct al aceleĭ *sere* care este pentru frage-

[1]) «Micuții» de Delavrancea, în revista *Viața*.

dele vlăstare omenești pensionul saŭ strada și în care bogăția... îngrășămintelor, produce roadele fără savoare, coapte în aparență pe când firea le-ar voi în floare, și putrede pe când ar trebui să fie în puterea lor.

Alți doi l'aŭ apucat, de-a dreapta și de-a stânga, de braț și de după spate; sunt ceĭ carĭ îĭ urmează în vîrstă și carĭ aŭ biruit în emulația de a fi alăturĭ și oare-cum egalĭ cu cel maĭ mare. In această alianță este o solidaritate de dispreț față de ceĭ maĭ micĭ de pe laturĭ carĭ, la rîndul lor, și-aŭ stabilit și eĭ rangul maĭ aproape saŭ maĭ departe de capul ceteĭ, după vîrstă și putere.

Și toți, cel mare mândru de tovărășia-ĭ atât de jinduită, ceĭ micĭ fudulĭ de tovărășia celuĭ mare, pășesc ca și când ar fi pornit deja să cucerească stăpânirea peste semeniĭ lor. Aruncă trecătorilor priviri de sfidare, fie-care dintr'ênșiĭ cu câte o altă nuanță de comică obrăznicie.

Un trecător îĭ privește ceva maĭ lung. Unul din adjutanții șefuluĭ găsește atunci prilejul de a-și manifesta bărbăția:

— Ce se sgâiește ăla așa, mă?

In ochiĭ celorlalți el e deja un fel de

eroŭ. Cel maĭ mic dintr'ênşiĭ îşĭ trage pălăria pe o ureche şi, îngroşându-şĭ glasul pe cât poate:

— Ceara şi papuciĭ!

Şi cu toţiĭ iuţesc pasul, bălăbănind din mâinĭ, şi mândri ca după o biruinţă.

* * *

La un colţ de stradă doĭ inşĭ: unul maĭ măricel, şease-şeapte anĭ, uscat şi vioiŭ, odraslă de mahala, — altul mititel de tot, grăsuliŭ, şi amêndoĭ deopotrivă de murdarĭ.

De douĕ minute de când îĭ priveşte un trecător, cel mare cârpeşte cu palma pe cel mic când pe un obraz când pe altul, iar mititelul, serios şi resemnat, stă şi nu plânge, nu zice nimic.

Trecătorul intervine:

— Ce baţĭ băĭatul, măĭ spânzurătoare!

Bătăuşul o sbugheşte; cel mic rĕmâne.

— De ce te bătea ăla, neiculiţă?

— Păĭ eŭ sunt calu, ce? El nu vea să fie calu, el vea vizitiu...

Trecătorul ameninţă de departe cu degetul pe «vizitiul» bătăuş şi trece înainte.

— Nicule, Nicule, staĭ... Veaŭ să fiŭ eŭ calu...

Şi mititelul aleargă plângênd să nu-şĭ piardă tovarăşul!

* * *

Miticuţă e de şeapte anĭ. Pân'acuma a fost singurul băiat al tăticuluĭ şi al mamiţichiĭ; numaĭ el, dintre toţĭ prieteniĭ luĭ nu trebuia să-şĭ împartă jucăriile, prăjiturile şi bomboanele cu alţiĭ, cu frăţiorĭ şi cu surioare. Toate eraŭ ale luĭ, el era cel dintîĭ în casă şi la masă.

Acu însă iată că a venit coana moaşă şi a maĭ adus tatiĭ şi mamiĭ o fetiţă şi luĭ o surioară.

— Uite ce drăguţă e, vezĭ Miticuţă? Iubeştĭ tu pe surioara ta?

Dar Miticuţă nu zicea nimic. Se uita la păpuşica aceea roşie şi urîtă, se uita serios şi gânditor, ca un om care combină un plan greŭ şi ascuns.

— Ce băiat cu minte!

Şi tăticu nu se îndoia că Miticuţă dacă stătea aşa, era pentru că noutatea evenimentuluĭ îl punea pe nişte gândurĭ superioare intelectuluĭ obişnuit al unuĭ copil de şeapte anĭ. Tare ar fi voit să ştie anume ce se petrecea în mintea copiluluĭ, dar Miticuţă tăcea, tăcea mereŭ şi se gândea, şi nu rĕspundea la nicĭ o întrebare.

Noaptea, mamiţica, tocmaĭ aţipise, cu leagănul lângă dênsa, când i se păru că aude paşĭ uşorĭ prin odaie. Tresări, dar deschizênd ochiĭ zări pe Miticuţă bîjbîind pe lângă pat, şi se liniştì iarăşĭ.

Numaĭ un moment însă, — căcĭ în clipa următoare un plâns înăbuşit de copil mic o făcu să tresară iarăşĭ.

— Iorgule, Iorgule! Ia vezĭ ce are fetiţa!

Bărbatul sări din patul de alăturĭ.

— Ce este?

Şi se repezi la leagăn.

— Ce spuĭ de fetiţă? Nu ĭ aci.

— Cum? N'auzĭ cum scânceşte?

In leagăn, deasupra era o pernă mare şi grea; desub dênsa, în adevĕr, ieşeaŭ scâncete înăbuşite. Iorgu o ridică repede, şi ţipetele fetiţiĭ isbucniră acum sfâşietoare.

Ca un fulger se limpezi deodată totul în mintea mameĭ.

— Miticuţă, Miticuţă!

— Ce e?... Cine a pus perna asta aicĭ?... El!...

Şi amêndoĭ părinţiĭ, consternaţĭ, rĕmaseră un moment galbenĭ şi muţĭ de groază.

HAIDUCI

Profesorul, la tablă, martiriza bietul tibişir, esplicând, în sudoarea feţei sale, misterele reguleĭ de treĭ compuse, — pe când tovarăşul meŭ de bancă, cu tabla pupitruluĭ ridicată, se adâncea, în aceeaşĭ măsură, în curioasele taine pe carĭ i le desvăluĭa un volumaş, pe ale căruĭ scoarţe roşiĭ, de-asupra uneĭ gravurĭ confuze, puteam să citesc şi eŭ, cu râvnă, titlul: *Jianu Haĭduc.*

Par'că eŭ eram maĭ bun?

De-abea aşteptam momentul să sfârşească el cu haĭducul luĭ, ca să i-l daŭ pe al meŭ şi să schimbăm.

* * *

Şi azĭ mĕ gândesc, ce farmec putea să se ascunză pentru noĭ în acele cărticele de o compoziţie barbară şi de un stil execrabil?

Noĭ, carĭ, dacă era vorba, ştiam prea bine că scriind în felul autorului *haiducilor,* am fi riscat să incasăm nota treĭ de la profesorul de româneşte, citeam totuşĭ cu interes acele elucubraţiĭ, ce — nu ştiam noĭ pe-atuncĭ,— nu-şĭ datoraŭ existenţa de cât pofteĭ de câştig a unor *editorĭ* de prin calea Rahoveĭ.

Ce era dar ?

* * *

Era neistovita dragoste de libertate, atavica nostalgie de aer, de soare şi de codru verde, crescută şi exagerată între zidurile sombre ale şcoaleĭ duşmane şi ameninţătoare în care fie-care bancă era o bancă de tortură, şi fie-care profesor un inchizitor cu sprâncenile mereŭ încruntate şi cu tolba de pedepse mereŭ deschisă.

Am auzit că vremurile s'aŭ schimbat acum, şi că dascăliĭ aŭ început să fie nişte adevĕraţĭ prieteni maĭ marĭ şi maĭ cuminţi aĭ învăţăceilor lor.

Nu ştiŭ; dar aşa era pe-atuncĭ, şi nu-i aşa de mult de-atuncĭ.

* * *

Acea oroare de viaţă de puşcărie, reglementată cu o inexorabilă neîndurare până

în cele mai mici amănunțimi ale ei, și în care toată variația era strămutarea dintre patru ziduri între altele patru, altele și tot aceleași,— ea era care ne făcea să trecem peste forma mizerabilă în care ni se prezentau aventurile *haiducilor,* și să ne alcătuim din acele maculaturi niște duioase cântece de libertate.

Fantasia noastră împlinea cu prisos ceea ce condeiul primitiv al autorilor de comandă nu știa să spună. Un cuvênt era de ajuns, ca să evoace în mintea noastră fragedă și setoasă de sensațiile cari cu sila ne erau înăbușite, o întreagă lume nouă, naivă negreșit în forma pe care o lua în virgina noastră închipuire, dar cu atât mai dulce și mai ademenitoare.

* * *

Nu mĕ mir azi, când vĕd oameni în toată firea chiar — după aparență cel puțin, — extaziindu-se în fața lui Zdrelea și a lui Mărunțelu, depărtat și palid ecou al isprăvilor vechilor haiduci.

In fie-care om, — în unul mai mult, în altul mai puțin, — copilul trăiește până la sfârșit. Dar și mai mult, în fie-care trăiește acel dor, mai adesea nelămurit, de libertate largă, deplină, nețărmurită.

A personifica acest dor în viața chinuită și repulsivă a hoților de codru... Ce aberație! Dar și ce aberație a nu cunoaște și a nu ține socoteală de neperitul instinct de libertate, ce trăiește saŭ vegetează în sînul celuĭ dîntâĭ, ca și al celuĭ de pe urmă om din lume!

O CARIERĂ

Când îşĭ trântea pălărioara pleoştită şi cu o pană la ceafă, niţel cam pe-o ureche, şi o lua rasna pe uliţă fluierând din toate puterile pe «Heirechiuchiuchiu», — Ghĭuri era maĭ mare în tot Satulungul,—(el pentru lumea asta n'ar fi zis alt-fel decât «Hossufalu»).

Ghĭuri era maĭ mare, fiindcă aşa cu pistruĭ şi şaşiŭ cum era băiatul, el nu era *ola,* era «magyar» ca şi domniĭ ceĭ maĭ marĭ din ţară, ca şi *solgabiro* şi ca şi *ministerium* dela Budapesta. Şi băeţiĭ sĕcuĭ — Ghĭuri pentru toată lumea n'ar fi zis alt-fel decât «mag»ar» —deveniseră cam rarĭ de câtăva vreme încoace şi pe zi ce trece se tot maĭ răreaŭ...

Nu că neamul nu le-ar fi fost spornic. Dar vezĭ, orcât de mândri de înrudirea lor naţionalicească cu solgabiro şi cu minis-

terium, consăteniĭ luĭ Ghĭuri, verii, verişoarele, unchiĭ, mătuşile şi celelalte rude maĭ de p'aci de prin sat, o duceaŭ cam greŭ în «patrie» dintr'ale traiuluĭ, dintr'ale îmbrăcămînteĭ şi chiar dintr'ale gurii. Şi dacă Ghĭuri trecea ţanţos fluierând pe uliţă, nu odată chiorăiala maţelor era şi ea un fel de acompaniament la această muzică,— iar mândria şi tot dispreţul de *ola* nu adăposteaŭ vaĭ! cu nimic picioarele rebegite de frig, nicĭ nu adăogaŭ vr'un petec la nenumăratele rĕsuflătorĭ ale cioarecilor albĭ strânşi pe picior şi ale surtuculuĭ albastru şi scurt numaĭ până 'n furca pieptuluĭ.

Şi aşa azĭ, aşa mânĭ, iernele devin din ce în ce maĭ grele, creiţarii se fac tot maĭ rarĭ, — ce-o să facă Ghĭuri? O să se ducă şi el după ceĭlalţĭ în *Olaorsag!* — Şi iată de ce populaţia mândră de «magyar» se face tot maĭ rară la Hossufalu.

In Olaorsag sunt mulţĭ «bòer»; ăştia sunt tot un fel de *ola,* dar maĭ finĭ, maĭ *uriember,* maĭ «domnĭ». In Olaorsag banii se câştigă lesne; francii sunt acolo maĭ din belşug ca piţulele aci şi maĭ de grabă se pune mâna pe un pol la Bucureştĭ decât pe un fiorin la Braşov. In Olaorsag ma-

ghiarember adună *porale* cu gând să se întoarcă odată acasă şi să arate apoĭ el luĭ *ola* ăl dintr'un sat cu dênsul !

Deocamdată, de şi la Bucureştĭ, Ghĭuri e tot desculţ. Luat sub experimentata oblăduire a unuĭ Andraş baci, i s'a putut găsi pentru început un loc ca «băiat la popice», într'o grădină. Aci n'are nevoie până una alta nicĭ de cisme, nicĭ de *olaul*, — adecă să ştie româneşte. De un singur cuvênt are nevoe ; este cel dintâiŭ pe care l'a învĕţat. Când cad toate nouĕ popicele, Ghĭuri pune pălmile în jurul gureĭ şi strigă imperios spre norocosul jucător :

— Bòcşiş !....

Şi *bòcşiş* se strânge mereŭ.... Când întârzie prea mult, când se face maĭ rar, Ghĭuri îĭ maĭ dă şi el câte-un brânciŭ, şi nu arareorĭ jucătorĭĭ se miră câte «toate-nouĕ» se fac şi cum cad popicele dintr'o parte, când bila merge într'alta !

Când Ghĭuri a inaugurat prima pereche de cisme cu carâmbiĭ până peste ghenunchĭ, a dobândit cu aceasta şi titlul pentru o nouă şi maĭ înaltă slujbă. Ast-fel echipat, el s'a presentat la primărie, unde întotdeauna e nevoie de măturătorĭ plătiţĭ cu câte 60 de leĭ pe lună...

Şi iată pe Ghĭuri funcţionar al comunei Bucureştĭ!

Dar asta nu e încă nimic! Ghĭuri a devenit de-acu o «partidă» căutată şi nu-ĭ maĭ rĕmâne decât să aleagă, din mulţimea de Mariş, Boriş şi Kati, o bună tovarăşă de câştig. Ghĭuri a ales o Agneş, ceva nu se poate maĭ *chilipir* — (al doilea cuvênt *olaul* pe care l-a învĕţat): — bucătărească, 30 de francĭ pe lună, «tain», «ciupeala de la coşniţă», «toate pe mâna eĭ», — toţĭ aceştĭ şi alţĭ termenĭ consacraţĭ arată îndeajuns pe ce fel de comoară pusese laba Ghĭuri.

Era acum *bòrbat!* Pe mâncare nu maĭ cheltuia, — ĭĭ da mâna s'o maĭ dea şi pe băutură... Ţuica e o băutură proastă, nu e ca *palinca,* dar încalte e ieftină...

Când însă Ghĭuri are câte-va ţoiurĭ în cap, odată numaĭ ce-şĭ uită de ieftinătate şi de economie; desface chimirul, scoate o mână de francĭ şi-ĭ trânteşte pe masă cu fală:

— Nu mĕ uit eŭ la douĕ-zecĭ de francĭ; nicĭ la o sută nu mĕ uit!

Şi chiuie sĕlbatic bănănăind din cap, cu tovarăşiĭ carĭ înghit şi eĭ vârtos — înghiţitura şi înjurătura; — ce maĭ chef, ce maĭ... veselie!

Câte odată Agneş chefueşte şi ea cu dênşiĭ. Se fac turtă cu toţiĭ, vorbesc dintr'odată, fie-care închipuindu-şĭ c'o să lase pe ceĭlalţĭ cu gura căscată când le-o spune ce şi cât câştigă dênsul... Dar degeaba! In ast-fel de materie unul e maĭ blazat ca cellalt; nimic nu-ĭ maĭ miră... Âla a adunat atâtea miĭ, — ăllalt şĭ-a făcut case, — birjarul pune la buzunar şi o sută de leĭ pe zi câteodată, — un bòer cheltueşte cu miile pentru Marişca,—istoriile nu se maĭ isprăvesc.

Dar dacă e mândru Ghĭuri la beţie şi viitorul i se arată atuncĭ în formă de sacĭ de *porale,* sacĭ fermecaţĭ din carĭ orcât aĭ lua nu se maĭ isprăveşte, — când se deşteaptă a doua zi cu capul greŭ şi cu urechile vâjiind, visul a sburat, visul e departe.

Aduni, aduni, — dar tot merge greŭ; cât o să-ĭ trebuească să facă atât cât să poată trăi ca un domn la Hossufalu?... Zece, poate douĕ-zecĭ de anĭ... Mult, prea mult...

Şi de aci, e gata sîmburele unuĭ plan,— planul uneĭ lovituri marĭ, îndrăsneţe, care dintr'odată să-ĭ dea ceea ce n'ar putea avea de cât aşa de târziŭ, la bĕtrâneţe, când omul ş'aşa nu maĭ e bun de nimic...

O lovitură... cu dibăcie... Aŭ încercat-o şi alţiĭ; maĭ toţĭ aŭ păţit-o; dar ăia eraŭ nişte proştĭ; tâlharĭ proştĭ; Ghĭuri însă e băiat deştept: el nu e tâlhar, el e om ca toţĭ ăilanţĭ, dar maĭ şiret...

Còcona e singură; bĕtrână, neputincioasă, — jumĕtate hoit; mare pagubă de aşa putreziciune! Dar în scrin sunt *porale,* multe multe, miĭ şi miĭ...

Cine-o să-l bănuiască? El e cunoscut, e om cinstit; cine-a omorît pe còcona? Cine s'o omoare? Hoţiĭ, veţi bine. Hoţiĭ, — căutaţi-ĭ!

El n'are să lase nicĭ o urmă, — eheĭ! nu-ĭ el prost. Şi în vremea aia, şi Andraş şi Ianoş şi toţĭ o să spună că ce? el era la cârciumă, bea cu dênşiĭ, şi cu Agneş...

. . . . . .

Colo spre primăvară, veste proastă la tovarăşi:

Pe Ghĭuri şi pe Agneş i-aŭ spânzurat la Braşov.

Nu se maĭ uită ăia nicĭ la o sută, nicĭ la o mie de francĭ!...

LA MIJLOC

Toată săptămâna era pace. Ion, fratele mai mare, sta ziua şi noaptea la dîrstă ; Andreĭ lucra la fabrică. Nevestele chiar nu se întâlneaŭ, căcĭ Ion, temĕtor din fire, o ţinea mereŭ lângă dênsul.

Şi în vremea asta, bĕtrânul avea şi el *odină*, şi putea să se dea în toată voia la micile luĭ viţiurĭ. Ziua colinda pe icĭ pe colo, cu pipa nelipsită din gură, cu ochiĭ duşĭ pe câmp, saŭ ghemuit pe o bârnă în faţa şuriĭ, vecînic tăcut şi par'că nu s'ar maĭ fi gândit la nimic. Iar seara, se întorcea de la jupân Stotz cam pe douĕ cărărĭ şi-şĭ căuta bîjbăind prin întuneric, culcuşul din şură.

Casele, douĕ perechĭ în aceiaşĭ curte, le lăsase pe sama copiilor. Luĭ, ce-ĭ maĭ trebuiaŭ odăĭ cu laviţe şi cămărĭ ? De când îĭ murise «săraca bĕtrâna luĭ» cine maĭ era

să îngrijească de casă? Se mulțămea cu culcușul din șură și ce-i dau de-ale mâncării nurorile. Pentru alea câte-va zile ce-i mai eraŭ și luĭ scrise acolo, de ce să nu-i lase și pe ăĭ mai tinerĭ să trăiască la largul lor?

Nu-i vorbă, pentru rachiașul luĭ își mai păstrase el ceva părăluțe legate într'un ciorap... Alt-ceva nu-i trebuia.

Așa era toată săptămâna. Duminica însă era alt-fel.

Dis-de-dimineață, îmbrăcațĭ în hainele de sărbătoare, ceĭ doĭ frațĭ, după ce se întorceaŭ de la biserică, rămâneaŭ amêndoĭ în curte, fie-care în pragul caseĭ luĭ. Se priveaŭ cât-va timp așa pe furiș, — apoĭ cearta reîncepea.

Nu începuse de cât din vara aceea. Până atuncĭ, fie-care era mulțămit cu împărțeala ce le făcuse bătrânul și nicĭ nu se gândiseră măcar să-și despartă curțile. Dar în fața caselor, drept la mijloc, pe marginea gârleĭ care curgea liberă, era dărămătura uneĭ alte case vechĭ, moștenire din părinți în fiĭ de când nu se mai ținea minte. Fără nicĭ un preț, câtă vreme nimenĭ n'avea trebuință de dênsa, bătrânul nicĭ n'o luase în seamă la împărțeală.

De cât-va timp însă, satul începea să devină un loc de vilegiatură tot mai mult căutat de orășeni. Și atunci fratelui celui mai mare îi veni în minte să prefacă dărămătura într'o căsuță pe care s'o închirieze. Fratelui celui mai mic nu-i venise gândul ăsta; în schimb însă se credea acum nedreptățit, furat, și pretindea o împărțeală dreaptă.

Era în stare, zicea, să se împotrivească cu puterea, să dea foc la tot din clipa în care Ion s'ar fi apucat să repare dărămătura, care era și a lui.

Și bătrânul stătea între dânșii și vedea cum cearta se învenina din Duminică în Duminică, și nici unul din cei doi frați nu lăsa nimic, și nici unul nu venea măcar cu un mijloc de împăcăciune.

— De, eu ce să vă fac, dragii mei? Învoiți-vă și voi cum vă știți; eu v'o dau la amândoi.

— Ba eu m'apuc și ridic casa, — zicea cel mai mare; a cui o fi om vedea pe urmă, după ce-om rămânea amândoi.

— Ba asta să n'o faci, că nu-i a ta casa; tata ne-a dat împărțeală dreaptă.

— Atunci ne-om judeca.

— Ne-om judeca dacă vrei.

Notarul, chemat la faţa locului declară că pe calea legii nu e nimic de făcut. Averea era încă a bătrânului, câtă vreme nu era la mijloc de cât o înţelegere cu vorba. Bătrânul singur putea să facă ce vrea, fie cu casele, fie cu curtea şi tot ce era într'ênsa. Impărţeala avea să urmeze numai după moartea lui saŭ, dacă bătrânul voia s'o facă în viaţă, cu acte în regulă.

— Ei, taică, ce zici?

— Ce zici taică?

— Să'ncep de mâine?

— Mĕ scurteşi pe mine?

Şi bătrânul sta între amêndoi, lăcrămând şi negăsind în mintea lui, neobicinuită cu ast-fel de probleme, nici o soluţie.

— De, dragii mei, faceţi cum ştiţi...

— Aşa; va să zică nu mĕ laşi?

— Ba te las, taică...

— Aşa; de mine nu-ţi pasă?

— Ba'mi pasă, cum să nu-mi pese?

— Bine!

— Bine!

Şi, amêndoi fraţii îi întoarseră spatele, încruntaţi.

In seara aceea bătrânul bătu în zadar când la fereastra uneia, când la fereastra

celeĭ-l'alte case; nicĭ una din nurorĭ nu-ĭ răspunse.

Bombănind, bătrânul plecă la cârciumă şi se întoarse maĭ târziŭ şi maĭ pe douĕ cărărĭ ca nicĭ-odată.

* * *

Acum, fraţiĭ nu se maĭ certaŭ. Se măsuraŭ numaĭ cu priviriĭ încruntate carĭ spuneaŭ, pe rînd, amenințătoare:

— Lasă!

— Lasă!

Şi tăceaŭ.

Ura lor reciprocă se întâlnea însă asupra bătrânuluĭ. Şi în fie-care seară moşneagul făcea aceeaşi experienţă. Nicĭ una din nurorĭ nu-ĭ maĭ dă măcar o fărîmiţă de mămăligă.

Până atuncĭ, mânca o dată la Andreiŭ acasă, odată la Ion la dîrstă. Acum, nicĭ unul nicĭ cel l'alt nu maĭ vrea să ştie de dênsul.

— Dute la Ion, că luĭ vreĭ să-ĭ daĭ casa.

— Dute la Andreĭ, că pe mine nu mĕ laşĭ să fac casa.

Şi, scârbit în suflet, bătrânul se îndârjea din zi în zi; purtarea asta a copiilor îĭ zăpăcea mintea slabă până într'atât, în cât nu se maĭ putea gândi acum la nimic alt-ceva

de cât la mărimea acesteĭ revoltătoare ingratitudinĭ...

Şi de la o vreme, în fie care Duminică seara, când amêndoĭ fraţiĭ eraŭ acasă, vecinii nu puteaŭ să doarmă până noaptea târziŭ de tânguirile bĕtrânuluĭ care striga pe acelaş glas plângător, când la o fereastră când la cea l'altă de la casele copiilor luĭ, de la casele luĭ:

— Mĭ-e foame... Daţi-mĭ să mănânc... mĭ-e foame.

* * *

— Las' că nu moare el de foame; mai are el la ciorap! — zicea şi Ion şi Andreĭ; şi aşa credeaŭ şi vecinii.

Dar bĕtrânul nu ştia aşa. El ştia că copiiĭ luĭ trebuiaŭ să-ĭ dea demâncare; iar ce avea el la ciorap, era pentru jupân Stotz.

Şi bea, şi bea de necaz, bea de douĕ orĭ şi de treĭ orĭ ca altă dată...

Intr'o dimineaţă l'aŭ găsit oamenii într'un şanţ, — mort.

Iar Ion şi Andreĭ se judecă.

PIERDUT

De când a dat de veste prin sat că reghimentul N-ru 201 are să fie mutat iar de la Viena la Sibiŭ, «domnul notarăş» nu maĭ avea odihnă de lelea Maria. Aveaŭ ele şi alte femeĭ din sat copiĭ în acel reghiment şi se bucuraŭ, firește, că aŭ să le vină maĭ aproape, icĭ la depărtare de un ceas, de colo din fundul împărăţieĭ. Dar vezĭ, că al leliĭ Maria era ofiţer!

Şi acum, domnul notarăş în fie-care dimineaţă, cum se scula, găsea pe lelea Maria în bucătărie, aşteptându-l să 'ĭ spună «ce maĭ zicea pe la novele (gazete)» despre sosirea reghimentuluĭ.

Şi dacă domnul notarăş nu 'ĭ putea spune, fiind-că nu scria încă, anume în ce zi aveaŭ să sosească feciorii, atuncĭ începea dênsa să povestească despre Mitruţ al eĭ, şi par'că nu maĭ avea de gând să isprăvească.

Domnul notarăş, care ştia pe de-a rostul toată istoria asta, o lăsa să spună şi

pleca la cancelarie, iar lelea Maria se întorcea atunci la jupâneasă, la slujnică, saŭ la cine se întâmpla în bucătărie, şi 'şi spunea povestea, mereŭ aceeaşi şi în tot-deauna cu câte un amănunt noŭ : Cum Mitruţ al eĭ era cel maĭ deştept băiat din şcoală, şi cum domnul învĕţător 'ĭ-a povăţuit, pe ea şi pe bărbatu-so să 'l dea la învĕţătură maĭ departe în oraş, apoĭ după ce Mitruţ a isprăvit patru şcolĭ la oraş, cum i-aŭ făcut hârtiĭ şi l'aŭ băgat la şcoala militară. Peste cincĭ anĭ a eşit ofiţer, dar chiar atuncĭ i l'aŭ luat şi l-aŭ dus la Beciŭ de n'a maĭ ştiut de-atuncĭ nimic de dênsul. De, Beciul nu-ĭ colea, cale de zile întregĭ şi de sĕptĕmânĭ, şi Mitruţ trebuia să stea să înveţe feciorĭĭ la ezersir şi n'avea vreme să scrie. Dar acum...

Însfârşit, într'una din dimineţĭ, domnul notaraş ieşi cu vestea :

— Eĭ, lele Mărie, să ştiĭ că mâine dimineaţă soseşte reghimentu cu trenu la Sibiŭ.

Lelea Maria luă atuncĭ un aer solemn, grav, şi de astă-dată nu 'şĭ maĭ repetă povestea. Porni aşezat spre casă şi spuse şi ea luĭ Mitru, bărbatu-sĕŭ :

— Eĭ, Mitre, să ştiĭ că mâine vine Mitruţ cu reghimentu.

Mitru, om tăcut şi cam ursuz din fire, nu zise nimic. Cu toate astea o lumină de duioşie trecu şi prin ochiĭ luĭ. Pe el îl mâhnise maĭ mult înstrăinarea singuruluĭ sĕŭ copil şi nu 'ĭ putea găsi aceeaşĭ scuză ca nevastă-sa. Totuşĭ îşĭ zicea că acum, când avea să fie atât de aproape de dênşiĭ, o să se maĭ întoarcă şi pe-acasă.

* * *

Abia se crăpa de zi şi Lelea Maria era pe drum spre Sibiŭ. In mâna dreaptă purta o legătură în care strânsese un cozonac şi câte-va ouĕ roşiĭ. Le ducea luĭ Mitruţ al eĭ, că doar nu era să-ĭ iasă cu mâna goală înainte.

Când ajunse Lelea Maria, gara era încă pustie. Se aşeză pe o bancă, cu ochiĭ duşĭ pe şinele pe carĭ avea să sosească trenul care-ĭ aducea odorul... Şi în gîndul eĭ îl revedea acu mic, mic de tot, alergând cu paşĭ mărunţĭ prin casă, neastêmpĕrat, rĕscolind toate şi umplênd odăiţa mică şi scundă de rîsu-ĭ argintiŭ... O duioşie nespusă îĭ umezea ochiĭ duşĭ şi îĭ lumina faţa sbârcită şi pârlită de soare.

Nu-şĭ putea da seama cât timp stătuse aşa, în vreme ce peronul se populase

de funcţionarĭ, ofiţerĭ şi alţĭ oamenĭ, fel de fel,—când deodată un sunet neaşteptat şi asurzitor de clopot, tocmaĭ la spatele eĭ, o făcu să tresară puternic şi să sară drept în sus.

Deja din depărtare se zăria trenul venind, — un şarpe lung negru, lăsând în urmă-ĭ o dungă albă de fum...

Incă un moment, şi monstrul de fier intra, pufăind şi ţîşnind, în gară...

Uşile vagoanelor se deschideaŭ şi ultimele ţîşneli ale maşineĭ oprite se amestecaŭ acum cu un vavilon de glasurĭ omeneştĭ. Esclamaţiĭ de recunoaştere, rîsete, chemărĭ de ordonanţe se amestecaŭ într'un haos zăpăcitor.

Peronul se umplea de uniforme.

Lelea Maria rĕmăsese un moment uluită, cu ochiĭ căscaţĭ marĭ, cu gura întredeschisă şi ţinêndu-şĭ legătura strânsă în degetele-ĭ tremurătoare de emoţiune.

D'odată tresări şi alergă spre uşa unuĭ vagon, în care se arătase un moment un tînĕr ofiţer blond, cu o mustaţă mică şi cu ochiĭ negri şi vioĭ. Acum ofiţerul se întoarse şi părea a vorbi cu un tovarăş. Lelea Maria se opri la uşa vagonuluĭ aşteptând.

Auzi un hohot de rîs înăuntru, apoĭ câte-va vorbe nemţeştĭ din carĭ nu înţelese de cât cuvêntul *baron,* apoĭ un zăngănit de sabie,—şi doĭ ofiţerĭ săriră jos din vagon, fără să o bage în seamă. Ea alergă în urma lor şi prinse pe unul de mânica mantaleĭ. Acesta se opri, se întoarse brusc şi d'odată se roşi până în albul ochilor.

Lelea Maria, uimită, şi ne maĭ ştiind acum cum să înceapă vorba, întinse legătura cu cozonacul şi ouĕle şi îngână :

— Iacă... Mitruţ dragu mamiĭ... ţi-a adus mama...

Dar ceĭ doĭ ofiţerĭ schimbaseră într'acestea câte-va vorbe nemţeştĭ şi se depărtaseră repede, pierzêndu se în mulţimea de uniforme.

Lelea Maria nu putuse să înţeleagă vorbele lor. Cel-l'alt, străinul, zisese :

— Ce este, frate ?

Iar Mitruţ al eĭ rĕspunsese :

— O cerşetoare... Aidem de grabă.

* * *

— Aide, ce maĭ stai, nu maĭ vine nicĭ un tren acu, cărăbăneşte-te d'aci maĭ de grabă !

Şi lelea Maria ieşi, îmbrâncită de unul cu şapca roşie.

Ca într'un vis rĕŭ, ea luă maşinalicește drumul îndărăt spre sat.

Un gol mare i se făcuse în cap şi în piept, incapabilă de o gândire, de o simţire hotărîtă. Avea numaĭ sentimentul vag al uneĭ marĭ nenorocirĭ, al uneĭ catastrofe oribile şi iremediabile.

Mitru o întâmpină în prag.

— Eĭ ? l'aĭ găsit ?

Lelea Maria surprinse atuncĭ privirea bărbatu-so îndreptată asupra legăturei pe care o strângea încă inconştient între degete. Făcu o mişcare instinctivă ca pentru a o ascunde la spate. Apoĭ rĕspunse înecată :

— Nu... nu l'am găsit...

Şi lăsându se d'odată în genunchĭ cu fruntea pe prag, începu a plânge în sughiţurĭ.

Mitru se încruntă, trase căciula pe ureche şi se întoarse în casă murmurând :

— Ce ţi-e şi cu muerea... una-douĕ şi-ĭ gata cu plânsul...

Şi clipi repede din ochĭ simţind un nod care i se urca în gât.

PEDEAPSA

N'am ştiut nicĭ odată bine ce slujbă avea. Era ceva aşa vag «pela Primăria» orăşeluluĭ unde eram trimis şi eŭ, din mila d-luĭ ministru, să-mĭ încep cariera în magistratură.

Era însă, de sigur, cel maĭ ciudat, cel maĭ interesant tip din tot tîrgşorul, plin încolo de toate acele personagiĭ de grămadă cu carĭ e destul «să facĭ cunoştinţă», pentru ca să le şi *cunoştĭ* numaĭ de cât pe de rost, până p'acolo în cât să le ghiceştĭ şi gândurile şi să le prevezĭ şi vorbele.

El era în tot d'a-una tăcut şi afară din cale timid. Dar maĭ presus de toate era de o sgârcenie sordidă, fenomenală, — aşa că orĭ cât de puţin te aĭ fi interesat de dênsul, ar fi fost cu neputinţă să nu-ĭ observĭ această slăbiciune, — saŭ această tărie? — sufletească. Intr'un orăşel atât de mic, te

întâlneşti des cu toate tipurile dintr'ênsul, şi nu se putea să nu daĭ cu ochiĭ din când în când şi de domnu Bănică, tîrguind cu exasperare în piaţă frugalele ingrediente ale traiuluĭ sĕŭ zilnic şi stricând, maĭ adesea, tîrgul, pentru o mică neînţelegere de şeapte saŭ opt la cincĭ;—saŭ trebuia să-ţĭ atragă atenţia, în cafenea, tocmaĭ prin variile şi fricoasele-ĭ stratageme de-a scăpa de atenţia şi de interpelarea cafegiuluĭ: «ce poftiţĭ?»—şi d'a rĕsfoi gazetele «pe gratis»; — orĭ dacă, strâns cu uşa, trebuia totuşĭ să-şĭ ia măcar *şfarţul,* nu puteaĭ să nu-ĭ observĭ privirile fricoase pe carĭ le aruncă de jur împrejur, pe când cu mâna dreaptă ţinea o gazetă înaintea serviciuluĭ, iar cu stânga căuta să strângă prin buzunare bucăţile de zahăr pe carĭ nicĭ odată nu le consuma, ci—lucrul era cunoscut—când se adunaŭ maĭ multe, le schimba, la băcănie, în contra altor alimente maĭ ĭeftine şi maĭ nutritoare.

Şi cu toate astea, d Bănică n'avea pe nimenĭ: nicĭ nevastă, nicĭ copiĭ, nicĭ părinţĭ, — nicĭ o rudă. Pentru cine «economisea» el ast-fel? Şi, maĭ la urma urmelor, *ce* putea el să economisească dintr'o mizerabilă leafă, a căreĭ cifră orăşeniĭ nicĭ

n'o spuneaŭ pe şleaŭ, când venea vorba, —probabil ca să nu-şĭ compromită reputaţia financiară a Primărieĭ?

Era ast-fel un lucru stabilit şi clasat: D. Bănică era pur şi simplu un maniac, ca atâţia alţiĭ,— un om care şĭ smulgea de la gură, pentru ciudata plăcere de-a aduna, în chinurĭ şi privaţiunĭ, câte-va miĭ de leĭ, de asupra cărora să moară, într'una din zile, stins de foame.

* * *

Eraŭ deja vre-o câţi-va anĭ, de când, sătul de magistratura din provincie, mĕ întorsesem în Capitală;—şi probabil că nicĭ odată în viaţa mea nu mĭ-aşĭ fi adus aminte de d. Bănică, dacă într'una din zile, întâmplarea nu m'ar fi dus într'una din mahalalele Bucureştilor.

Era vara. In faţa uneĭ cârciume, tipul clasic al cârciumelor bucureştene de mahala, sub un fel de umbrar, un om chefuia, cu lăutarĭ; lucrul, de sigur, n'ar fi avut de ce să-mĭ oprească atenţiunea; dar era un chef ciudat: omul oprea în cale pe toţi trecĕtoriĭ, iĭ chema, îĭ îmbiĭa, le punea pahare şi clondire în mâinĭ şi-ĭ îndemna să bea, să bea mereŭ, să bea pe

nemiluite,—pe când el nu ducea niciodată paharul la gură ci, din când în când, răcnea, plângea şi îşi smulgea părul.

Interesat oare-cum de această scenă ciudată, mă apropiaĭ, şi cu o adevărată stupefacţie, recunoscuĭ în generosul şi duiosul la beţie mahalagiŭ pe—d. Bănică!

Mă recunoscu şi el după o oare care ezitare. Mé salută adânc şi, cum mă oprisem mirat în loc, se apropiă de mine cu pălăria în mână şi cu lacrămile în ochĭ.

— Aaah! domnule procuror... ia-mă, domnule procuror, şi du-mă la puşcărie, du-mă la ocnă să putrezesc acolo...

— Da ce-ĭ, domnule Bănică?

Un moment îmĭ trecu prin minte bănuiala că nenorocitul se va fi lăcomit la ceva fonduri de-ale Primărieĭ, şi printr'o reacţiune ce se observă adesea la uniĭ sgârciţi, după o sguduire maĭ puternică sufletească, trecuse de odată la patima risipeĭ.

— Ce să fie, domnule procuror? Sunt un tâlhar pentru toată viaţa mea şi pentru cea de dincolo şi păcatul meŭ nu se maĭ poate ispăşi, asta e! Degeaba te uiţĭ aşa la mine, nu sunt beat; am vrut întâĭ să beaŭ, da' m'a coprins greaţa de la paharul cel dintâĭ, — şi atuncĭ am pus pe alţii să

bea. Nu mai am de-acu ce să fac cu toţi banii ăştia, adunaţi cu atâta amar... nu mai am ce să fac cu ei!... Na-ţi-i dumitale!

Nu puteam să înţeleg pe d. Bănică; în ceea-ce spunea însă nu eraŭ, de sigur, divagaţiile unuĭ om beat.

Il luaĭ la o masă deoparte, şi făcênd semn lăutarilor şi curioşilor să se depărteze:

— Ci ia spune, îĭ ziseĭ, şi nu maĭ vorbi aşa în bocete; ce-ĭ zăpăceala, ce-s aiurările astea?...

— Aşa e, sunt un zăpăcit, — şi lăsă capul în piept,—bine zicĭ. Dumneata n'aĭ de unde să ştiĭ; nimenea n'are de unde să ştie...

«Iacă ce e: Sunt un tâlhar, ţi-am spus. Sunt tocmaĭ cinspce anĭ de atuncĭ, de când mi-am furat, mi-am pungăşit stăpânul şi bine-făcătorul, la care am găsit adăpost, eŭ, băiat străin şi orfan... M'a primit în prăvălie la dênsul, aşa, de pe stradă, cum venisem şi eŭ aci, băiat necopt, chipurile să mĕ fac şi eŭ negustor... Şi când am ajuns să fiŭ socotit cel maĭ de treabă şi maĭ credincios, mi a dat într'o zi cincĭ miĭ de leĭ să-ĭ duc la unul din Galaţi ce avea daraverĭ cu dênsul. M'am dus şi dus am fost. Ah; cine mi-a scos în cale pe ticălosul ăla

de m'a amăgit, ci că să câştigăm parale multe de la nişte grecĭ, cu cărţile... Dimineaţa n'am maĭ avut nimic.

«Când m'am pomenit aşa, ca un om pe care l'aŭ lovit cu măciuca în cap şi se trezeşte deodată şi nu maĭ ştie unde se găseşte, m'a coprins o fricĭ nespusă şi o căinţă de zece orĭ maĭ mare... Da era târziŭ acum.

«Am rătăcit aşa pe strade nu ştiŭ cât,— apoĭ m'am spălat pe ochĭ la o fântână şi m'am oţĕrit. Mĭ-am făcut planul şi mângâierea.

«La Bucureştĭ ĭmĭ zicea Gheorghe Ionescu, după numele tatiĭ; cu numele meŭ nu mĕ ştia nimenĭ. Acasă însă nu-mĭ zicea de cât Bănică. Şi aşa am plecat şi m'am dus drept la boeru la care slujise tata. Ştiam acu şi ceva socoteală negustorească, —tot stăpânu-meŭ, săracu, mĕ învĕţase,— pe lângă cele patru clase ce făcusem la oraş. Şi aşa m'a ajutat boeru de m'a pus în slujba care am avut-o, ştiĭ d-ta...

«Şi acu, nu maĭ aveam nicĭ mustrare, nicĭ gândurĭ rele; ba din potrivă, mĕ apucase aşa o mulţumire cum nu ţĭ pot spune, când mĕ gândeam că rupênd pe toată luna din lefşoara mea, puteam să adun aşa pol cu pol, — şi-mĭ creştea inima după cum creşteaŭ şi baniĭ ce-ĭ puneam de o parte...

Şi cu cât drag şi bucurie îmĭ trăgeam de la gură gândindu-mĕ la ziua când aveam să mĕ întorc, să pun grămada de polĭ pe teşgheaua pe care o necinstisem şi să pot zice:

— «Iartă-mĕ stăpâne!

«Şi iată c'a venit ziua asta. Trenul care mĕ aducea încoace par'că mĕ aducea la raiŭ, la mântuire... Grea a fost munca şi lungă răbdarea; — dar acu avea să mĭ fie din belşug rĕsplata.

«Inima îmĭ svîcnea şi genunchiĭ îmĭ tremuraŭ când mĕ îndreptaĭ spre strada bine cunoscută...

«Ah, domnule procuror, mântuire şi iertare am căutat, pentru ea am îndurat atâtea, şi pedeapsă amară am găsit!

«Nu maĭ este prăvălia nicăirĭ; stăpânul meŭ a murit de e anul acu, a murit blestemându-mĕ, fără îndoială... De geaba aŭ fost toate, de geaba am trăit o viaţă de câine să mĕ ierte; tâlhar şi pătat am rĕmas şi sunt şi voĭ rĕmâne câtă vreme am să-mĭ maĭ tîrăsc oasele pe lumea asta.

«Acu, tocmaĭ acu m'a ajuns pedeapsa luĭ Dumnezeŭ!...»

I-am strâns mâna în tăcere, pe când el plângea cu lacrămĭ marĭ. Ce mângâiere i aş fi putut da?...

ARHIVARUL

— Om sărac... o droaie de copiĭ... măcar un an şi jumătate de-ar maĭ fi îngăduit, ar avea şi el acolo o pensie...

— Nu vreaŭ să ştiŭ, afară! afară!

Domnul director era neînduplecat. Ce-ĭ păsa luĭ de om sărac, de droaie de copiĭ?... Serviciul trebuia reorganizat. Era un scandal cu funcţionariĭ ăştia, reclamaţiile nu se maĭ sfârşiaŭ, gazetele eraŭ pline de plângeriĭ d'ale celor cariĭ aveaŭ daraveri la minister, ministrul însuşĭ îşĭ pierduse răbdarea şi-ĭ făcea acum o chestie de înaltă şi ultimă încredere din această reorganizare a personaluluĭ.

Şeful serviciuluĭ văzu că or-ce altă insistenţă era de prisos. Din marea măturătură ce avea să urmeze, nu putuse să mântuiască pe nimenĭ. Şi bun la inimă cum era, îl mâhnia maĭ ales soarta bietuluĭ ar-

hivar. Nu c'ar fi ţinut la el fiind-c'ar fi fost vr'o podoabă de funcţionar ; dimpotrivă, îl supăra şi pe el de multe orĭ zăpăceala bietuluĭ om, întârzierea ce punea întotdeauna în găsirea dosarelor, şi de sigur ĭ-ar fi cerut el însuşĭ înlocuirea, dacă nu ĭ-ar fi cunoscut mizeria dureroasă.

Aceeaşĭ întâmplare atât de banală, de a ajuns par'că să nu maĭ atingă coardele mileĭ decât în sufletele din cale-afară simţitoare : mic funcţionar fără destulă pregătire şi tragere de inimă, fruct sec al şcoaleĭ de care avusese în totdeauna oroare şi unde se chinuise anĭ de zile, numaĭ de frica părinţilor carĭ ţinuseră morţiş să-l scoată «om de samă», şi carĭ cel puţin muriseră fericiţĭ că ajunseseră să-l vază *funcţionar,* — însurat după insistenţa uneĭ cumetre de mahala, şi peste vr'o şeapte anĭ de martiriŭ casnic părăsit într'o bună dimineaţă cu patru copiĭ în spinare...

Asta-ĭ e toată istoria vieţiĭ, pe care şeful sĕŭ o aflase numaĭ din întâmplare, căcĭ arhivarul nu vorbia nicĭ odată de afacerile luĭ, şi între colegiĭ de cancelarie trecea drept omul cel maĭ ursuz.

Nicĭ acum, deşi ştia că era unul din ceĭ dintâiŭ puşĭ pe lista celor destinaţĭ a fi

sacrificați, el nu zisese nimic. Era însă atât de palid, și când șeful îl chemase cu un dosar, ridicase spre el niște ochi atât de turburi și desnădăjduiți, în cât acestuia i se făcuse milă și-l luase de mână.

— Vino, am să pun eŭ o vorbă pentru d-ta.

In anticameră se oprise tremurând, și pe când șeful sĕŭ parlamenta cu directorul, el se silea să se gândească la atitudinea pe care trebuia s'o ia când acesta avea să-l cheme și să-ĭ facă știuta morală:

— De astă dată, treacă; dar pe viitor...

Iluzia însă-ĭ fu scurtă. Toată speranța asta șubredă i se risipi fără de veste la vorbele brutale carĭ în momentul următor îĭ isbiră urechea, nimicindu-ĭ par'că dintr'o dată toată ființa:

— Nu vreaŭ să știŭ, afară! afară!

* * *

Când șeful ĭeși din cabinetul directorului, arhivarul nu maĭ era în anticameră. Nu maĭ era nicĭ la biuroŭ. Colegiĭ sĕĭ îl vĕzuseră întorcêndu se, galben ca ceara, luându-și pălăria și plecând, fără nicĭ o vorbă. Eraŭ eĭ înșiși prea preocupați fiecare de soarta luĭ, decât ca să-ĭ fi dat vr'o atenție Nimenĭ nu-l întrebase, nimenĭ nu-l oprise nicĭ cu o vorbă.

La poarta ministeruluĭ, arhivarul se opri. In pardesiu-ĭ lung, ros pe la coate, cu pălăria veche apăsată pe ochĭ, galben şi tras la faţă, avea aerul unuĭ om ieşit acu din spital.

Fugind ca să nu maĭ dea ochĭ cu nimenĭ de-acolo, el cedase unuĭ impuls iresistibil; pentru lumea întreagă n'ar maĭ fi putut privi în ochiĭ foştilor luĭ colegĭ, în ochiĭ uşierilor maĭ ales, şi pe când cobora treptele ca şi când ar fi fost alungat de cineva, par'că auzea în urma luĭ şoapte batjocoritoare şi rîsete pe înfundate. Acum însă, când era afară, în stradă, rĕmase pe loc nehotărît, aiurit...

Maĭ eraŭ douĕ ceasurĭ până la şase, când de obiceiŭ ieşea dela cancelarie. Şi la această oră, acest slujbaş atât de ursuz între colegiĭ sĕĭ, devenea fără de veste alt om. Acasă, departe, în mahala, îl aşteptaŭ copiiĭ. Baba Maria nu maĭ ştia cum să-ĭ maĭ astâmpere, atât de strengarĭ eraŭ. Cel maĭ mare, cum se întorcea de la şcoală, arunca departe ghiozdanul şi fuga la smeŭ, iar ceilalţĭ ţipaŭ şi se sbăteaŭ, până când baba Maria trebuia să-ĭ lase şi pe ieĭ, că n'avea ce le face. Dar când se întorcea acasă tata, lăsaŭ toţĭ or-ce joc şi se strân-

geaŭ în jurul luĭ sărind, rîzênd, ameţindu-l cu pârile şi cu întrebările, şi scotocindu-ĭ buzunările, unde găseaŭ în totdeauna mere, prune, covrigĭ... El îi strângea pe toţĭ patru în jurul lui, îĭ mângâia, îĭ dojenia, apoĭ le da iar drumul prin curte să alerge... Şi acesta era singurul ceas fericit în viaţa luĭ...

Acu, era încă prea de timpuriŭ; toţĭ s'ar fi mirat vĕzêndu-l aşa de vreme acasă... şi... ochiĭ bietuluĭ arhivar se umplură de lacrămĭ.

In acel moment un aprod ieşi pe poartă şi opri o birjă care trecea. Arhivarul îşĭ ridică repede gulerul de la pardesiŭ şi trecu înainte. In poartă era cât p'aci să dea peste domnul director care ieşia grăbit, cu o servietă la subsuoară.

De sigur, nicĭ nu l-a observat. S'a urcat în birjă, şi pe când aprodul sta smirna în dreptul porţiĭ, trăsura porni uruind pe pavajul noŭ al străziĭ.

* * *

In seara aceea şi în zilele următoare sburdălnicia copiilor se potolise cu totul. Tata se întorsese seara târziŭ, galben, prăpădit, şi mirosind a rachiŭ. Buzunarele-ĭ eraŭ goale de astă dată, şi nicĭ nu s'a maĭ

jucat cu eĭ. Era bolnav, zicea, şi se culcase numaĭ decât.

A doua zi nu s'a sculat din pat. Baba Maria, speriată, voia să cheme doctorul. Dar el n'o lăsă.

— Niţele friguriĭ, lasă că nu-ĭ nimic.

Prin vecinĭ însă vestea se lăţi numaĭ de cât: arhivarul era dat afară, lipit pământuluĭ, vaĭ de capul luĭ!

A treia zi proprietarul caseĭ, îngrijit, se înfăţişă cu biletele *De închiriat,* iar Baba Maria veni cu vestea că i s'a îmbolnăvit o nepoată şi trebue să se ducă s'o îngrijască.

A patra zi, arhivarul — vecinii 'ĭ ziceaŭ ş'acu tot aşa din obicĭnuinţă, — îşĭ lăsă copiiĭ singuriĭ acasă şi toată ziua nu se vĕzu.

Seara când se întoarse mirosea iar a rachiŭ, iar peste noapte copiiĭ se treziră de maĭ multe oriĭ speriaţi din somn: tatăl lor striga şi se certa cu cine-va în vis.

* * *

A cincea zi, arhivarul se sculă dis de dimineaţă, se îmbrăcă cu hainele cele maĭ bune, cotorosi prin toată casa, strânse câte hârtiĭ găsi, le luă subsuoară şi plecă şuerând printre dinţi un cântec şi fără să arunce o privire spre copiiĭ cariĭ dormiaŭ încă pe salteaua întinsă pe jos.

Din palid şi galben ce fusese pân'acu, acum era verde, şi în ochĭ avea o strălucire cĭudată. Aproape de minister, se opri la o cârciumă şi ceru de bĕut. Plecase mai de vreme de-acasă, — spunea cârciumarului,—fiind-că avea mult de lucru la minister... Toată noaptea a lucrat şi trebuia să bea ceva să se mai întremeze... Domnu director o să fie mulţămit...

Cârciumarul nicĭ nu-i băga în seamă vorbele; i-se părea omul cam ameţit, ş'atâta tot.

Din când în când, arhivarul îşĭ rĕsfoia cu importanţă teancul de hârtiĭ, le aranja şi iar le schimba. Apoĭ îl aşeza frumos înaintea luĭ, punea coatele pe masă, se uita lung şi zîmbea.

Şi iar bea.

Pe la zece ceasurĭ, cum arhivarul nu maĭ zicea nimic, încremenit cu ochiĭ la hârtiĭ şi cu sticla goală la o parte, cârciumarul îĭ strigă deodată de la teşghea:

— Heĭ, musiu, ce te maĭ facĭ, ziceaĭ că te ducĭ la slujbă, sunt zece ceasurĭ.

Arhivarul tresări deodată, îşĭ strânse hârtiile fără să zică nimic, puse un franc pe masă, şi fără să maĭ aştepte restul plecă.

* * *

Directorul era singur în cabinetul său, cufundat în citirea unor acte, când deodată, ridicând ochiĭ, tresări cu putere. In dreptul luĭ, un om, grozav de palid, cu faţa desfigurată d'un zîmbet sinistru, sta cu pălăria în mână şi cu un teanc de hârtiĭ subsoară.

— Ce este?

Şi instinctiv directorul duse mâna la clopoţel.

— Nu vĕ speriaţĭ, domnule director, răspunse omul, şi zîmbetu-ĭ ciudat par'că era sculptat în faţa-ĭ rigidă; sunt eŭ, arhivarul, nu mĕ cunoaşteţĭ? Am adus dosarul...

Directorul rĕmase încremenit cu ochiĭ la el.

— Da, iată, urmă arhivarul întinzênd pe rând hârtiile pe marginea biurouluĭ. Patru copiĭ... nevasta m'a lăsat... aci e decretul... domnul şef poate să spuie... toate dosarele sunt în regulă... şi...

In acest moment clopoţelul sună lung şi strident sub apăsarea nervoasă a degetelor directoruluĭ.

Uşa se deschise şi un aprod intră.

— Daţi-l afară! Daţi-l afară! ce-mĭ lăsaţĭ nebunĭ aci!...

Arhivarul tresări.

— Afară? răcni el deodată, mĕ daĭ afară? După atâţia anĭ de slujbă?... pe drumurĭ... Eŭ?

Aprodul sta înlemnit în uşă, necutezând să intervină.

— Dă-l afară! dă-l afară, dobitocule! pune mâna pe el! ţipă directorul tremurând ca varga.

Acum, din toate părţile se auzeaŭ uşĭ deschizêndu-se şi paşĭ grăbiţĭ apropiindu-se.

Arhivarul se repezi la o fereastră şi dintr'o smucitură o deschise.

— Nu v'apropiaţi!... nu vreaŭ să mĕ dea afară! n'am făcut nimic să mĕ dea afară...

Dar aprodul, încurajat de mulţimea ce se adunase, se repezi acum să pună mâna pe nebun...

In clipa următoare, arhivarul era pe fereastră...

— Nu-l lăsa, pune mâna pe el! strigară câţĭ-va.

Dar deodată, cu un răcnet cutremurător, nebunul îşĭ dete drumul cu braţele înainte...

* * *

In seara aceea, domnul director de emoţiune n'a putut mânca nimic la masă.

Tocmaĭ a doua zi aŭ fost culeşĭ de pe drumurĭ şi copiiĭ arhivaruluĭ.

FANTAZIE

In colțul tramvaiului, mititica se așezase, sprijinindu-se cu dreapta de bancă, pe când cu stânga strângea la subsuoară ghiozdanul. Se învârti de vre-o două treĭ orĭ, trăgênd când un picior când pe cel-l'alt, ca să se așeze maĭ bine ; iar acum bălăbănea cu amêndouă de pe banca prea înaltă.

Din cel-l'alt colț, un domn cu blană o privea cu interes.

— E frig fetițo ? Unde mergĭ tu ? La școală ?

Fetița însă, sfioasă din cale afară, puse ochiĭ în pământ fără să rĕspundă.

Domnul, insistă :

— Ia spune, fetițo, cum te chiamă pe tine ? Cum o chiamă pe mămița ?

Și plecându-se spre dênsa o mângâia pe obrajĭ, pe când mititica ridica acum asupra luĭ niște ochĭ marĭ și înciudațĭ.

Alături, un tînĕr, zgriburit în haina subţire în care îl apucase iarna, privea melancolic la scena aceasta banală.

...In tramvaĭ, cel puţin nu suflă vêntul; e aproape cald. Şi pe urmă, pentru câţiva gologanĭ pe carĭ îĭ daĭ, întâlneştĭ fel de fel de tipurĭ, poţĭ să faci fel de fel de *studiĭ*. Totul e să aĭ acea putere de observaţie care distinge firile de elită, firile artistice... Câte fisionomiĭ, câte scene, carĭ nu spun nimic omuluĭ comun, pe lângă care el trece nepăsător, neimpresionat în nicĭ un fel, deschid unuĭ artist perspective largĭ asupra complexităţeĭ sufletuluĭ şi vieţeĭ omeneştĭ. Ceea-ce pentru un om de toate zilele e pur şi simplu o faţă omenească, una ca o sută şi o sută ca una, pentru un artist poate să fie oglinda în care, el şi numaĭ el, descopere sbuciumul adânc aĭ unor patimĭ ascunse; în ceea-ce cel dintâiŭ nu vede de cât un incident comun, fără importanţă, cel d'al doilea, prin dumnezeiasca intuiţie ce e dată numaĭ celor aleşĭ, ghiceşte adesea vălul ce acopere o dramă, o catastrofă!...

Iată de pildă domnul acesta cu blană şi fetiţa din faţa luĭ... O întâmplare!... Dar interesul acesta cu care el a observat-o

din primul moment? Dar stăruința lui de a lega vorbă cu dênsa, de a o întreba de nume, de numele mameĭ...

De numele mameĭ... Cine putea să fie mama eĭ?... De sigur o biată lucrătoare, o cusătoreasă, poate o fată-mumă...

Dar domnul acesta, cu aparența unuĭ om *ajuns*?... Tînĕrul visător îl vede cu câțĭ-va anĭ în urmă, student vesel și nepăsător, tocându-șĭ pe mĕsură bursa deacasă, cu gândul maĭ mult la aventurĭ de cât la carte... De sigur, ca atâția alțiĭ, a făcut și el cunoștința uneĭ tinere și naive lucrătoare... Cu jurăminte de dragoste, cu făgăduelĭ, a sedus-o...

Aŭ trăit câțĭ-va anĭ împreună... Pe urmă, tînĕrul șĭ a dat examenele și într'o bună dimineață și-a strâns bagajul și s'a întors acasă, lăsându-șĭ pe drumurĭ amanta, dimpreună cu rodul dragosteĭ lor, o fetiță...

Poate, el n'ar fi fost atât de hain la suflet. Dar părinții îl chemaŭ acasă, voiaŭ să-l însoare, să-ĭ pregătească o carieră... El, un laș, n'avea curajul să înfrunte un blestem părintesc, un blestem de acelea care chiar dacă nu s'ar împlini cu vremea, totuși atrag după ele deocamdată toate greutățile vieței...

Să fi înfrânt voința părinților săi, să fi venit să trăiască muncind din greu, lângă nevasta lui înaintea lui Dumnezeu, lângă copilul lor... o ! nu, n'a avut acest curaj.

Ea însă, sărmana părăsită, a avut curaj pentru doi... A plâns trei zile, apoi și-a șters lacrămile și a pornit înainte pe calea pustie și stâncoasă a vieții... Și-a stors ochii la lumina lampei muncind din greu pentru dênsa și pentru fetița ei, pentru fetița *lui !*

A trăit așa, într'o luptă necurmată, zi de zi, ceas de ceas, cu mizeria nemiloasă,— când învingătoare, când învinsă, dar nici-odată doborîtă... Și dacă ea adesea trebuia să se mulțămească o zi întreagă cu o pâine, fetița însă n'a dus nici odată lipsă de hrănicica ei, de hăinuțele ei, de căldura din casă...

Și acum, o trimetea la școală, și îndoit muncea, îndoit se chinuia, într'o viață fără nici o nădejde pentru dênsa, jertfind tot, tinerețe, sănătate, numai pentru copilul aceluia, care în vremea asta trăia lumea albă, îmbuibat în toate !...

Iată însă că întâmplarea îi aduce față în față, pe el, trădătorul infam, părintele fără inimă, și pe ea, copilul părăsit, a-

runcat pe drumuri, pradă soarteĭ oarbe ş'a mizerieĭ sigure!

Trăsurile feţeĭ acestuĭ copil îĭ reamintesc de-odată toată viaţa de odinioară... Da, este ea, este bucăţică tăiată dintr'ênsa... O vede, o recunoaşte...

Ce se petrece acum în sufletul acestuĭ om?... Este remuşcarea? este căinţa?... Saŭ este numaĭ o mizerabilă curiozitate d'a cunoaşte urmările aventureĭ sale miŞeleştĭ?

Da, aceasta este... O întreabă de mama eĭ... Vrea să ştie de dênsa... De ce? Maĭ poate el acum să şteargă, să repare urmele atâtor anĭ de chinurĭ?... E prea târziŭ... El e însurat acum, are altă familie... Şi dacă ar fi vrut, n'ar fi putut oare să caute şi să ajute şi până acum, dacă nu alt-fel, măcar în ascuns, această mizerie, — opera luĭ!...

Dar nu!... Ast-fel de mizerabilĭ sunt fără inimă... Copilul luĭ este aci, lângă dênsul,—şi o să-l lase să p ece aşa, cu o mângâiere în treacăt, — rîzênd poate în mintea luĭ, ca de o farsă bună!...

Ast-fel de monştri...

. . . . . .

— la-ascultă, domnule, ce te tot sgâieştĭ aşa la mine?

MAĬ BINE...

. . . . . .

— Aseară am avut niţele friguri, dar azĭ mĕ simt maĭ bine...

Şi cu cât maĭ mult slăbea, cu cât maĭ mult viaţa părăsea, încetul cu încetul, trupu-ĭ din ce în ce maĭ şubred, tot maĭ des îmĭ repeta fraza asta, care-mĭ sfâşia inima de milă maĭ mult de cât cea maĭ dureroasă tânguire.

O rostea cu un zîmbet din ce în ce maĭ palid, cu un zîmbet trist, ca raza aproape stinsă de grămădirea norilor cenuşiĭ carĭ se adună să acopere, încet dar sigur, lumina soareluĭ, isvorul tuturor vieţelor...

Voĭa să trăiască.

Şi voinţa asta supravieţuia aproape singură într'ênsul, îndărătnică, nebiruită încă, hrănită pe fie-care zi, pe fie-care ceas, cu iluziĭ mereŭ reînoite, cu sofisme scoase

din semicunoştinţa teribiluluĭ proces care stinge cu o inexorabilă siguranţă viaţa în atâtea piepturĭ.

— Nu poate să fie oftică... In familia noastră nimenĭ n'a murit de oftică...

«Am fost răcit; o răceală rea, şi convalescenţa e cam lungă... Mĕ temeam la început, dar acum nu maĭ am nicĭ unul din simptomele ofticeĭ... Dacă am friguri, e din pricina slăbiciuniĭ, dar n'am în fiecare zi dup'amiazĭ, ca oftico şiĭ... D'abea une-orĭ, seara saŭ dimineaţa... Dar azĭ deja mĕ simt maĭ bine...

Şi refrenul acesta, revenind mereŭ, ajunsese atât de sinistru pentru mine, încât fugeam, când îl auzeam, fugeam de frică să nu descopere şi el în ochiĭ meĭ, umezĭ de emoţiune, adevĕrul pe care doctoriĭ mi-l descoperiseră de mult şi despre care ştiam bine că e una din puţinele siguranţe la carĭ a isbutit să ajungă ştiinţa medicală.

* * *

Voia să trăiască.

Nu ca un om care se agaţă, inconştient, de viaţa pe care firea i-a dat'o de odată cu temerea constantă de a nu o pierde, temere care în unele momente creşte până

la o frică oribilă, sfâşietoare... Nu se lega de ea aşa, fie cum va fi, numaĭ *viaţă* să fie.

Nu. Viaţa luĭ era plănuită. Avea idealurĭ scumpe, pentru carĭ îşĭ propusese să trăiască. Viaţa luĭ n'avea să fie deşartă, nu voia să trăiască numaĭ ca să trăiască.

Şi maĭ era ceva, — şi pe mine asta mĕ întrista maĭ mult de cât or-ce. Era... veci-nica istorie.

Cum nu putem să înţelegem nicĭ o-dată firea omenească... cum nu putem une-orĭ să ne înţelegem pe noĭ înşi-ne !

Prietenul meŭ, omul acesta în inima căruia găseaŭ răsunet toate durerile viĭ ale omenirĭĭ şi mintea căruia era mereŭ frămêntată de problema leaculuĭ care să poată vindeca boala de care tânjeşte o omenire întreagă, — acest om era înamorat, ca cel maĭ simplu june, de cea maĭ simplă *domnişoară* ce putea să întâlnească în calea luĭ...

* * *

Băiat cu oare-care dare de mână, o întâlnise la una din acele *sindrofiĭ* de la carĭ n'avusese curajul a se sustrage : nu putea să se strice cu rudele.

De ce-ĭ plăcuse ? N'am avut nicĭ odată curajul să-l întreb. Dragostea asta, din

partea luĭ, mi se părea o slăbicĭune aproape ruşinoasă. Pentru nimic în lumea asta n'aş fi vrut să-l fac să roşască în faţa mea, şi un instinct par'că 'mĭ spunea că s'ar fi ruşinat de cea maĭ depărtată aluzie ce-aş fi făcut la această dragoste comună, în care se rătăcise inima luĭ, atât de curată şi de aleasă.

Nu-mĭ pare rĕŭ, — căcĭ ştiŭ că el singur nu mi ar fi putut tălmăci simţirea asta, — care avea să-ĭ grăbească sfârşitul.

Nu mĭ-a vorbit nicĭ el, nicĭ odată, despre dragostea asta. Intr'o seară numaĭ, a adus vorba pe departe, despre rolul pe care l'ar avea dragostea dintre bărbat şi femee, în marea reformă sufletească pe care o visa şi de la care ar atârna toate cele-l'alte schimbărĭ în bine, în căutarea cărora atâta lume orbecă sbuciumându-se fără sfârşit.

Era o credinţă adevĕrată ? Era scuza orĭ căutarea explicaţieĭ uneĭ slăbiciunĭ căreia cedase fără a-şĭ întreba de la început raţiunea ?

* * *

Nicĭ n'am avut vreme să mĕ gândesc mult la întrebările astea.

A doua zi, seara târziŭ, prietenul meŭ

s'a întors acasă galben ca un mort, sfârșit... Ochiĭ sticloșĭ, rătăciţĭ, nu s'aŭ oprit nicĭ un moment asupra privireĭ mele îngrijate. Ca și când nicĭ n'aș fi fost acolo, s'a desbrăcat încet, cu mișcărĭ de automat, îngânând șoapte pe carĭ nu le puteam înțelege.

S'a culcat însfârșit, lăsând lampa aprinsă.

Era aproape să adorm, când un hohot sinistru mĕ deșteptă ca un cuțit rece ce mi s'ar fi înfipt în piept.

Săriĭ drept în picioare și mĕ treziĭ lângă patul prietenuluĭ meŭ.

Era în delir.

Se uită un moment fix la mine, apoĭ începu, întâiŭ încet, apoĭ din ce în ce maĭ repede :

— Așa e ?... Tu trebue să știĭ... Nu mi-aĭ spus... Dar așa trebue să fie... Dac'așa a zis ea... așa trebue să fie...

«Credea că nu maĭ eram lângă ea... Eram acolo, la spate, — și am auzit, da, am auzit lămurit, lămurit...—«Uf! mĕ plictisește ofticosu ăsta...» Par'că era un glas străin, și totuși era glasul eĭ... — «Uf! mĕ plictisește ofticosu ăsta...»

«Spune tu...sunt ofticos? O... dă, ea e sănătoasă, — așa de plină și de rumenă...

Işi făcea vênt cu batista... — «Uf! mĕ plictiseşte ofticosu ăsta...»

«Tu ştiĭ bine că nu sunt ofticos... Dacă nu mĕ iubeşte, atâta pagubă... Dar de ce să-mĭ spună?... «Uf! mĕ plictiseşte ofticosu ăsta!...» De ce? Spune! Sunt eŭ ofticos? Da... sunt ofticos... Ea trebue să ştie...

«Sunt ofticos... Nu mĭ-aĭ spus... Nu-ĭ nimic. Tot poate să scap eŭ... Aŭ maĭ scăpat şi alţiĭ maĭ ofticoşĭ ca mine...

«Lumea e mare... Câte nu sunt de făcut în lumea asta?... Am scăpat de ea... Ce prostie!... Dar lasă... Acu mĕ simt maĭ tare...»

* * *

A treia zi l'am dus la groapă.

DE MORTUIS...

Bulgării începeau deja să cază asupra cosciugului cu o sinistră uruitură, acoperind în acelaş timp şi ultimele cuvinte ale oratorului:

— De aceea, în acest moment suprem, cu vocea înecată în lacrămĭ, voiŭ zice acestuĭ nepreţuit amic, care lasă în mijlocul nostru un gol, care... pot zice... un gol ireparabil... nu-ĭ voiŭ zice adio, nu,—la revedere, Ghiţă dragă, la revedere prieten neuitat...

Şi o batistă dusă la ochĭ împlini restul pateticuluĭ discurs.

Era şi timpul. Nu numaĭ popiĭ şi groparii, dar şi ceĭ-lalţĭ prietenĭ aĭ răposatuluĭ începuseră să dispereze d'a maĭ vedea pe amicul Ionescu descurcându-se din mulţimea de *care*... de *ce*... şi de *pot zice*... şi nu unul îl trăsese deja cu insistenţă de mânică.

In sfârşit se isprăvise.

Prieteniĭ ieşaŭ acum în grupurĭ din cimitir. La poartă, o ceartă se iscă între ceĭ rĕmaşĭ maĭ pe urmă, pentru ultima birjă disponibilă. Ionescu, oratorul, tranşă chestiunea urcându-se repede, dimpreună cu alţĭ doĭ, şi poruncind birjarului să mîie, pe când ceĭ rĕmaşĭ pe jos continuaŭ a striga şi a gesticula.

Ceĭ doĭ prietenĭ din birjă zîmbiaŭ, mulţămiţĭ de stratagema luĭ Ionescu, şi în momentul acesta eraŭ gata să-ĭ ierte discursul de la mormênt.

Nu ziceaŭ însă nimic. Eraŭ încă sub impresia «tristeĭ ceremoniĭ» şi maĭ mult încă sub a vremeĭ posomorîte. O ceaţă urîtă se lăsase şi şoseaua era noroiasă, murdară.

Tocmaĭ în calea Rahoveĭ, Ionescu zise deodată :

— Bre ! ce vreme infectă... Ia să ne oprim colea în colţ, să ne maĭ încălzim niţel... Mie mi s'a făcut şi foame.

Birtul era încă gol ; abia eraŭ patru ceasurĭ. Ionescu comandă o baterie şi ce-va mititeĭ.

— Maĭ bine de Ghiţă,—zise deodată unul din prietenĭ, melancolic. Ce e şi viaţa asta !

— Bietul Ghiţă, zise celălalt ; el îĭ asigu-

rat de-acu; nu-ĭ maĭ trebue nicĭ şoşoni, nicĭ umbrelă...

— Adică, la dreptul vorbind, urmă Ionescu turnând în pahare, se duse bietul tocmaĭ la vreme... Ajunsese într'un hal...

— Adevĕrat, săracu, nu maĭ era bun de nimic, era istovit. In vremea din urmă o ducea într'o beţie, şi dacă nu eraŭ prietenii să-l ajute...

— De câte orĭ nu ĭ-am dat câte un leŭ, doĭ... Ajunsese de n'avea ce să mănânce... Să mĕ ierte Dumnezeŭ, dar de la o vreme par'că mĕ lua o groază când îl întâlneam.

— Dar eŭ! De câte orĭ nu-ĭ găsisem slujbă! Ş'acu astă vară, nu-l vîrîsem la prefectură? Da unde a fost chip să stea? S'a dus douĕ zile la slujbă şi pe urmă...

— Da, ştiŭ; zicea că nu face pentru el...

— De, după ce era ca vaĭ de el, maĭ era şi pretenţios...

— Da ce pretenţios!... Era în stare să se supere dacă îţĭ cerea cincĭ leĭ şi nu-ĭ dădeaĭ de cât unu... Par'că era cine-va dator să-l ţie. Eŭ, nu că mĕ laud, dar cât n'am făcut pentru el! Odată a stat la mine douĕ săptĕmânĭ, dar într'o noapte mĭ-a făcut un scandal, cu slujnica, de — am fost nevoit să-l daŭ afară...

— De, după ce-ĭ facĭ bine omuluĭ, el...

— Sĕ suie ca scroafa 'n copac.

— Adevĕrat, c'avea obiceiu ăsta, bietul.. Şi era arţăgos rĕŭ, îţĭ pretindea, nene, par'că-ĭ eraĭ dator.

— Pe mine ştiŭ că de câte orĭ mĕ întâlnea la cafenea, mĕ ciupea, dacă nu cu alt-ceva, cu o cafea. Se punea lângă mine şi comanda, fără să maĭ întrebe...

— Da eŭ! Nu puteam să fac un chef, fără să se lege şi el de mine. Trebuia să fug la altă cârciumă ca să mĕ cotorosesc de dênsul... Ce beţiv!

Şi Ionescu umplu iar paharele.

— Da' acu cincĭ anĭ, ştiĭ, când murise unchiu-sĕŭ? ultima moştenire, douĕ-zecĭ de miĭ de leĭ; în loc să şĭ vază şi el de vr'o afacere, într'o petrecere a dus-o...

— Cum să nu ştiŭ? eram mereŭ cu dênsul... Da' vezĭ, eŭ nu ĭ-am cerut un franc împrumut, pe când alţiĭ...

— Eĭ, ce alţiĭ?... Par'că pe urmă alţiĭ nu ĭ-aŭ dat...

— A, nu... nu zic de tine... nicĭ nu ştiam...

— la lăsaţĭ, interveni al treilea; nu ştim noĭ cine era Ghiţă? Firea omuluĭ n'o schimbă nicĭ dracu. El, să fi avut, nu douĕ-ḑecĭ de miĭ, dar şi douĕ milioane...

— I-ar fi păpat, o !...

— Şi sĕ maĭ plângea de prietenĭ... Că cutare l-a vîrît cu atâtea miĭ de leĭ, că cutăruia ĭ-a dat împrumut şi n'a maĭ vĕzut baniĭ...

— Maĭ spunea el şi minciunĭ, lasă-l acolo unde e... Maĭ toarnă icĭ Ionescule.

Şi Ionescu, luând paharul ciocni :

— Haĭ să-l lăsăm şi să zicem... în sănătatea rĕposatuluĭ !

Iar ceĭlalţĭ doĭ zîmbiră ca de o glumă bună.

MÂNA MOARTEI

— Aoleo!... săriţĭ, că mĕ omoară! Mĕ gâtue hoţu! Săriţĭ! aoleo!

— Tacĭ, fir'aĭ... vedea-te-aş întinsă...

Şi glasul răguşit al bărbatuluĭ continua a se amesteca cu ţipetele ascuţite ale babeĭ. Veciniĭ însă nu se mişcaŭ. Numaĭ câte un copil se apropia din când în când sfios de fereastră, şi ridicându-se în vârful picioarelor îşĭ lipia de geam faţa speriată.

Mahalaua întreagă era obicĭnuită de mult cu scenele astea. Iar îĭ trebuia parale beţivuluĭ ăluia de Cristache, şi ca de obiceiŭ, mă-sa, speriată de înjurăturile luĭ, ţipa ca din gură de şarpe.

Ce suflet de păgân şi ticălosu ăla!

Om bĕtrân acu, cu păru alb, şi n'are ruşine să înjure pe mă-sa şi să 'ĭ cheme moartea! Urît neam de om, să ferească Dumnezeŭ!

Şi vecinele 'şĭ făceaŭ cruce, clătinând din cap, — pe când în casă cearta se potolea din ce în ce.

Cristache ştia el bine că de geaba sunt toate. De la litra de vin încolo n'ar maĭ fi putut să scoaţă de la mă-sa un gologan, măcar să-ĭ fi şi pus cu adevĕrat mâna în gât. Dar când se gândea la lada aia de fier din colţ şi la bănetul ce era acolo, şi pe urmă la gâtlejul luĭ uscat, îl apucaŭ năbădăile.

Ce n'ar fi dat el să poată pune mâna într'o zi pe cheile, pe carĭ ziua şi noaptea mă-sa le ţinea legate în sîn...

Dar era destul să întindă mâna după ele, ca tragedia zilnică să se deslănţuiască. Faţa bĕtrâneĭ lua o expresie oribilă; cu ţipete ca de moarte şi cu gesturĭ disperate îşĭ apăra comoara dela piept. Şi nu era maĭ puţin de treĭ-zecĭ de anĭ de când Cristache râvnia la cheile alea.

Tată-sĕŭ murise fără să-ĭ lase un gologan. Fusese şi el un pierde-vară, împotriva căruia, cât aŭ trăit împreună, nevastă-sa nu făcuse alt-ceva de cât să-şĭ apere zestrea cu aceeaş îndărătnicie cu care îşĭ apăra acum stăricica împotriva fiuluĭ.

Ale eĭ eraŭ şi casele din a căror închiriere trăiaŭ, rezervându-şĭ lor numaĭ doué odăiţe în fund ; a eĭ era şi lada de fier cu tot ce se găsea într'ênsa. Tot era al eĭ, până şi motanul nelipsit din casă, şi pe care, dacă era vorba, îl iubea poate maĭ mult de cât pe fiul eĭ.

Cristache nu fusese de nicĭ o treabă. Gonit pe rând din toate prăvăliile pe unde părinţiĭ sĕĭ încercaseră să-l căpătuiască, de la vârsta de douĕ-zecĭ de anĭ, de când murise tată-săŭ, el trăia aşa, în spinarea mă-seĭ, cu nădejdea, vagă la început, dar din ce în ce maĭ hotărîtă, că tot avea el să moştenească odată pe bĕtrâna, şi să se apuce atunci de vre-un negoţ, ceva.

Bĕtrâna însă se ţinea bine şi nicĭ gând n'avea să dea ortul popeĭ. Şi din an în an Cristache devenea maĭ posomorît şi maĭ arţăgos.

De la o vreme, începuse să se dea la bĕutură. Din acel moment pacea se strică cu desăvârşire între mamă şi fiŭ.

Cu cât îmbĕtrânea şi-şĭ vedea mereŭ amânată nădejdea vieţiĭ sale, o ură surdă creştea în sufletul luĭ Cristache împotriva mă-seĭ. Şi ura aceasta ajungea la paroxism, când nicĭ cu vorba bună nicĭ cu amenin-ţările nu maĭ reuşea să scoată de la ea un

ban. Câtă-va vreme luase obiceiul să vînză lucrurile de prin casă, ca să-şi facă bani de câte un chef. Dar fireşte că negoţul ăsta nu putea să dureze mult.

Şi acum, la vârsta de cinci-zeci de ani trecuţi, când se uita une-ori în oglindă şi îşi vedea părul cărunt, îi venea să scrâşnească de necaz şi blestema în gând ca un păgân pe baba asta *care-i stricase toată viaţa!*

* * *

Intr'una din zile însă bătrâna fu cuprinsă fără veste de un fior lung, urmat de un junghiu în coaste. In aceeaş zi chiar, căzu la pat, şi medicul chemat în grabă, după o scurtă vizită, luă pe Cristache la o parte şi-i şopti cu toate *menajamentele* posibile:

— E o pneumonie... mĕ înţelegi, şi la vârsta asta... să fiţi pregătiţi la toate...

Cristache nu ştia ce e *pneumonia;* cât despre pregătit însă, era pregătit el la una ca asta de multă vreme.

Trei zile a zăcut bătrâna. Doctorul venea din când în când, prescria câte-ceva şi pleca, ca şi când ar fi vrut să-i zică: te compătimesc, dar n'am ce-ţi face...

Cristache slăbise; veghea în fie care noapte la căpătîiul bolnaveĭ, pe când motanul, neştiutor de catastrofa ce se pre-

gătea, dormia, ca de obiceiŭ, la picioarele patuluĭ. Vecinele carĭ veneaŭ din când în când să vadă cum îĭ maĭ e bătrâneĭ, se minunaŭ văzându-l aşa schimbat, şi-şĭ şopteaŭ:

— Vezĭ, or cum ar fi omul, de geaba... Sângele apă nu se face.

A treĭa noapte, cum Cristache era cât p'aci s'aţipească, fu trezit deodată de o horcăială ciudată. Sări drept în picioare şi se aplecă asupra patuluĭ. Bătrâna, cu faţa-n sus, deschisese nişte ochĭ grozavĭ, înspăimântătorĭ. . gura-ĭ descleştată părea a se lupta să respire încă odată, apoĭ rămase aşa, ţapănă.

— Moare... şopti Cristache cutremurându-se în tot trupul. Se repezi la lumînarea de la căpătâiŭ, o smulse din sfeşnic, şi o puse în mâna dreaptă a bătrâneĭ. Mâna era rece ca sloĭul.

— A murit, — şopti şi maĭ încet, şi puse lumînarea la loc, în sfeşnic.

— A murit, maĭ repetă aiurit şi căutând în zadar să găsească uşurarea de care-şĭ închipuia că are să fie legat odată acest cuvânt. Grozăvia *morţiĭ* îĭ turbura acum toate gândurile.

Luă lumînarea şi o puse pe masa din mijlocul odăieĭ. Ce să facă acum?

Fără voie par'că, ochiĭ i se duseră la lada de fier din colţ... Acum era a luĭ, da, numaĭ a luĭ... toate eraŭ ale luĭ...

Işĭ repeta mereŭ vorbele astea şi par'că-ĭ era necaz că nu simte o mulţămire maĭ mare.

— Să vedem, îşĭ zise trecêndu-şĭ mâna peste fruntea muiată în sudorĭ.

Se apropie de moartă încet, ca şi când i-ar fi fost frică să n'o deştepte. Iĭ era groază să se uite la ea în faţă... Cu capul întors, îşĭ trecu mâna încet sub plapomă, în sîn... legătura de cheĭ era acolo... Contactul acestuĭ obiect atât de mult jinduit, par'că-l electriză deodată. . Ca un tâlhar care se teme să nu fie surprins, se repezi la ladă... A draculuĭ broască, neunsă, cum scârţâe... Insfârşit!

Galbenĭ, polĭ, argint... O comoară. Puteaŭ să fie vre-o cincĭ miĭ de leĭ...

Aĭ luĭ? aĭ luĭ? De zecĭ de anĭ îĭ aşteptase, de zecĭ de anĭ îĭ dorise, ca însetatul picătura de apă... Acum eraŭ aci... putea să-ĭ pipăe... putea să-şĭ umple buzunarele cu eĭ, da, aşa, uite-aşa, — toate buzuna-

rele! Haha! să mai poftească baba acu să-l oprească... să poftească, de!

Şi în gând şi-o reamintea apărându-şi cu disperare comoara, cheile din sîn... Acu însă s'a sfârşit, s'a sfârşit pentru totdeauna...

...Dar ce-i asta? Inima-i zvâcni odată cu putere şi părul i se ridică în cap... Ceva s'a mişcat în pat?... I s'a părut?... Cu îndrăzneala nebună a laşului se ridică deodată în picioare şi se întoarse. Moarta sta cu faţa-n sus, cu ochii mari întorşi, cu gura căscată... Dar de sub plapomă mâna-i se ridica, încet, încet, mai sus, tot mai sus...

Acum... acum bătrâna avea să se înalţe din pat... cu ochii holbaţi, cu gura deschisă, cu mâna, slabă şi rece ca sloiul, întinsă... acum avea să-l apuce... acum...

Lui Cristache i se păru c'a răcnit odată, dar răcnetu-i rămase în gât ca un nod... Casa începu să se învârtească cu dênsul, un văl roşu acoperi toate împrejur şi din vălul acesta de sânge nu-i mai apărea lămurit de cât icoana moarteĭ, cu ochii ficşi, enormi, neînduraţi, cu gura gata să ţipe, cu mâna ridicată...

Cu braţele întinse înainte, Cristache căzu

ca un buștean la picioarele patului, în care moarta sta întinsă pe spate, nemișcată.

* * *

A doua zi, când una din vecine intră în casă, găsi pe bătrâna moartă în pat, iar jos, pe scânduri, pe Cristache, mort și el...

La țipetele femeii speriate se adunară și ceilalți vecini.

Atunci, plapuma de pe patul moarteĭ se ridică încăodată, încet, și *tup!* motanul sări pe scânduri, încovoindu-și mijlocul și miăunând de foame.

UN CRIMINAL

Era destul de banală crima a căreĭ povestire o citisem, într'o seară de plictiseală, în care alte gânduri refuzaŭ să-mĭ ţie tovărăşie. Nicĭ nu-mĭ maĭ aduc aminte exact de ce era vorba : un om ucisese pe altul, dintr'o ceartă, şi pe urmă dispăruse.

Gazeta vieneză, care povestea această crimă, dădea portretul ucigaşuluĭ, şi cum deja Lombroso era la modă, am rĕmas multă vreme cu ochiĭ ţintiţĭ asupra acesteĭ figurĭ, căutând în trăsurile fixate pe hârtia velină, ceva din caracteristicele celebruluĭ «tip criminal».

Cum însă nu le căutam cu intenţia hotărîtă de a le găsi, nu le-am aflat. Nu era o figură absolut ordinară : ochiĭ visătorĭ, — albaştri, spunea în «semnalmente» — nasul cam pronunţat, mustaţa groasă, bărbia rotundă şi regulată, fruntea frumoasă, cu

un început de pleşuvie, desăvârşea în sfârşit înfăţişarea blajină a acesteĭ figurĭ de *criminal*.

Intr'un târziŭ am pus la o parte gazeta ilustrată. Cine ştie pe unde rătăcea acum fugarul acesta? Pe urmă am început să mĕ gândesc la alt-ceva.

* * *

Intr'o seară, la nu ştiŭ câte zile dupĕ aceasta, mĕ întorceam maĭ de vreme acasă. Era o vreme urîtă, şi Cişmegiul, pe unde 'mĭ era drumul, era pustiŭ.

Grăbeam şi eŭ paşiĭ zgriburind şi strângênd paltonul la piept, când un lucru ciudat îmĭ atrase atenţia.

Pe una din băncile din colţul cel maĭ ascuns al grădineĭ, un om, rĕŭ îmbrăcat, cu pălăria soioasă trasă peste ochĭ, dormita.

Era un beţiv? saŭ un nenorocit lipsit de adăpost pe vremea asta despre care românul milos spune să nu scoţĭ un câine afară?

Altă-dată poate aş fi trecut şi eŭ înainte ca atâţia alţiĭ, înfăşurat în paltonul cald şi în egoismul rece al omuluĭ nebiruit încă în lupta pentru existenţă. Nu ştiŭ însă ce curiozitate neînţeleasă mĕ opri pe loc.

Aproape în acelaş moment, ca şi când

ar fi bănuit apropierea unuĭ strĕin, omul meŭ ridică încet capul, şi deschise un moment ochiĭ somnoroşĭ ; apoĭ, bolborosind vorbe neînţelese adormi iar, cu capul pe piept.

Atuncĭ o amintire fără veste îmĭ scăpără prin minte şi fără voie, ca şi când o voce străină s'ar fi deşteptat în mine, strigaĭ tare :

— Max !

Era unul din numele pe carĭ le citisem sub figura criminaluluĭ din gazeta nemţească.

Şi, de odată, omul meŭ se sgudui ca de o convulsiune de epileptic. Apoĭ deschise marĭ ochiĭ turburĭ şi gura idioată, în mijlocul feţeĭ albe ca varul, încremenind pe loc, cu mâinile în buzunar.

Ceea-ce mĕ coprinse atuncĭ faţă de acest om, fu o zguduitoare simţire de milă dureroasă. Era un criminal negreşit, omorîse un om. Avuĭ însă sensaţia că pe el însu-şĭ, în acest moment, avea să'l omoare frica. Şi cu ce moarte, Dumnezeule ?

Uite, faţa asta... aşa îmĭ închipuesc eŭ figura naufragiatuluĭ în momentul în care i-a pierit nădejdea din urmă şi-şĭ vede moartea sigură, inevitabilă, gata să-l în-

ghiță peste o clipă, o singură clipă... această mască oribilă este care rămâne încremenită pe fețele cadavrelor întinse la Morgă, a doua zi după una din acele grozave catastrofe cari se întâmplă, câteodată...

Victimele acestor catastrofe însă simt numai odată oroarea morții inevitabile. Pe când omul acesta, după ce a văzut un moment spânzurătoarea ridicându-se fioroasă înaintea ochilor săi rătăciți, a început iar să spereze. A fugit... de câte ori însă aceiași icoană îl va fi încremenit în vis sau aevea ? De câte ori a simțit el groaza morții sigure, inevitabile ?...

Și acum, când stă așa încremenit în fața mea, din ochii lui holbați eu îi ghicesc gândul fulgerător ce-l înlemnește pe loc : prins, întors la Viena, judecat, spânzurat...

Societatea avea să fie răsbunată... dar oare răsbunarea asta avea să fie mai mare și mai dreaptă de cât cea care se împlinea în acest moment, de cât cea pe care în fie-care moment o împlinea *frica* și poate și remușcarea ?

Am fugit... și când mi-am întors un moment capul, am zărit pe acest om zgribulind, de par'că îi auzeam dinții clănțănind

în gură, şi strecurându-se pe lângă tufişurĭ fără să cuteze a întoarce capul.

De sigur, în acest moment îşĭ zice că numele pe care şi l'a auzit rostit, nu l'a rostit nimenĭ de cât închipuirea luĭ neliniştită... A fost o părere... A maĭ scăpat odată.

Dar mâine, deseară, când zdrobit de oboseală va încerca iar să închidă ochiĭ, aceeaşĭ voce îl va zgudui din somnul cel maĭ adânc şi se va trezi de zece, de o sută de orĭ, în fiorul şi sudorile morţiĭ.

Şi *societatea* vêneză, caută încă pe acest om, ca să-şĭ maĭ rĕsbune!

DUŞMANUL

Am stins lumînarea şi mĭ-am cufundat capul în perinĭ. In zadar; şuĭerul viscoluluĭ pătrundea sinistru prin geamurile sgâlţăite din clipă în clipă de puterea mânieĭ cereştĭ deslănţuite. Nu era de ajuns atât; undeva, în vecinĭ, o bucată de tinichea se desprinsese pe jumĕtate de pe un acoperiş, şi însoţea fie-care isbucnire maĭ puternică a vêntuluĭ de câte o prelungă răpăială de pocnete asurzitoare.

Renunţaĭ să maĭ închid ochiĭ în noaptea aceea. Dar, în odaia de otel în care mĕ găseam, cu ce puteam oare să-mĭ omor vremea până la ziuă?

Aprinseĭ lumînarea, mĕ îmbrăcaĭ şi începuĭ să mĕ plimb, enervat, în toate sensurile, căutând să-mĭ daŭ gândurilor un curs oare-care.

O uruitură trăsnitoare a tinicheleĭ din

vecinĭ mĕ făcu să tresar; poate s'a desprins de tot şi am scăpat cel puţin de tortura aceasta, îmĭ ziceam... Dar, ca o continuare în surdină, ca o potolire murindă a aceluĭ sgomot infernal, o bătae discretă sună la uşa odăiĭ mele.

Intâiŭ crezuĭ că e o părere; dar bătaia se repetă; cine-va era la uşă; vr'un vecin voia să protesteze contra sgomotuluĭ ce făceaŭ păşiĭ meĭ scârţiind pe scândurile rĕŭ prinse? Dar ce era aceasta pe lângă urgia de-afară?...

Deschiseĭ. Un om înalt, deşirat, puţin adus din spate, se strecură şi închise uşa în urma luĭ. Nu-ĭ vedeam bine faţa; ochiĭ însă îĭ străluceaŭ viŭ, întunecându-ĭ par'că şi maĭ mult, prin contrast, figura încadrată într'o barbă măruntă neagră.

Mĕ retrăseĭ fără să vreaŭ.

— Mĕ iartă, zise omul cu un gest de sfială; — am auzit de-aci de alăturĭ că nu poţĭ dormi nicĭ d-ta, — şi atuncĭ mĭ-am zis: uite, suntem doĭ aci carĭ nu ştim ce să facem de urît: da' dac'am sta niţel de vorbă? trece vremea maĭ uşor...

Iĭ făcuĭ semn să şază şi-mĭ urmaĭ plimbarea. Nu eram de aceeaşĭ părere cu vi-

sitatorul meŭ neaşteptat, dar rĕspunseĭ şĭ eŭ ca să zic ceva:

— Aşa e, e ceva grozav cu vremea asta şi cu pereţiĭ ăştia de otel, ca frunza...

— Aş! asta nu e nimic pentru mine, rĕspunse visitatorul meŭ nepoftit; d-ta nu poţĭ să dormĭ de sgomot; dar când nu e sgomot e şi maĭ rĕŭ...

Mĕ uitaĭ ciudat la lunganul meŭ care, după ce se aşezase pe un scaun într'un colţ, întinsese picioarele înaintea luĭ cât eraŭ de lungĭ şi lăsase capul în pĭept cu un oftat prelung.

— Cum? îngânaĭ nedumerit. Când nu e sgomot e şi maĭ rĕŭ?...

— Adică, vreaŭ să zic, pentru mine; uite, acu că e sgomot, nu poţĭ dormi nicĭ d-ta, şi aşa iată că am şi eŭ cu cine sta de vorbă. Dar când nu e sgomot, — când e tăcere, tăcere de moarte în tot cuprinsul, de jur împrejur, cât se vede, cât se poate auzi,—atuncĭ toţĭ dorm, toţĭ se odihnesc,—numaĭ unul nu poate să doarmă,—numaĭ unul singur... Şi ăsta e chinul cel mare, ăsta e chinul cel adevĕrat...

Cu cine aveam a face? Era un smintit? Era un maniac?

Mĕ întinseĭ pe pat, cu ochiĭ la dênsul.

E poate vr'unul din aceĭ nenorociţĭ pe carĭ mania prigonirilor îĭ petrece spre porţile nebunieĭ.

— Şi ce nu te lasă să te odihneşti? îl întrebaĭ privindu-l cu coada ochiuluĭ. Grijile multe, saŭ poate teama de ceva duşmanĭ?...

— Duşmanĭ? îmĭ răspunse clătinând din cap,—duşmanĭ n'am eŭ şi nicĭ n'aş avea cum să am... Ce duşmanĭ? pentru ce duşmanĭ? Vr'un om bogat nu sunt, nicĭ vr'un mare învĕţat, nicĭ vr'un om de cine ştie ce seamă, ca să mĕ duşmănească cine va pentru starea, pentru rangul saŭ pentru destoĭniciile mele; nicĭ la slujbe orĭ cinsturĭ nu mĕ reped şi niménuĭ în cale nu-ĭ staŭ; cum aş putea dar să am eŭ duşmanĭ?

«Dar, o! maĭ bine, de o mie de orĭ maĭ bine ĭ-aş avea; vezĭ d-ta, poate că-ĭ e scris omuluĭ aşa, de trebue, numaĭ de cât, să aibă duşmanĭ; şi atuncĭ, dacă n'are duşmanĭ în atară, este duşmanul dinăuntru care îl hărţueşte şi nu-ĭ dă pace,—şi vaĭ! duşmanul acesta e de o mie de orĭ maĭ rĕŭ, maĭ hain...

«Ah, de ce n'am şi eŭ duşmanĭ vĕzuţĭ, cum cred că trebue să aĭ d-ta saŭ altul; să-ĭ vĕd eŭ în faţa mea, să-ĭ ştiŭ, să mi-ĭ

pot aduce aci înainte; heĭ, cum mi ţi-ĭ-aş juca, cum mi ţi-ĭ-aş băga în sperieţĭ, să-ĭ am aci...

Şi în ochĭ îĭ jucaŭ flăcărĭ sinistre; mĕ speria. Vruĭ să-l întrerup, dar el urmă maĭ potolit:

— Nu, n'am duşmanĭ... Dar e duşmanul, duşmanul care nu mĕ lasă să odihnesc, care nu-mĭ dă douĕ clipe de răgaz... Heĭ! de mult mĕ chinueşte, de mult îl port cu mine, şi cum a tot crescut, cum m'a luat tot maĭ mult şi maĭ deplin în stăpânire...

«La început, eŭ şi cu duşmanul meŭ eram unul singur; numaĭ încetul cu încetul ne-am deosebit unul de altul şi acum suntem doĭ, doĭ inşĭ bine deosebiţĭ, douĕ suflete; numaĭ trupul a rĕmas, tot ca maĭ 'nainte, unul singur.

«Cum s'a născut şi a crescut mare duşmanul meŭ? Nu ştiŭ.

«Incă de pe când eram copil, de câte orĭ mi se întâmpla de făceam şi eŭ o prostie, spuneam o vorbă nepotrivită, orĭ îmĭ dam în petec în alt chip,—greşeala făcută, fie cât de mică, mĕ urmărea cu sĕptĕmânile, cu lunile, mĕ urmărea noaptea în somn, ziua când eram singur, şi mĕ umplea de ruşine, şi de o aşa amărală de su-

flet, în cât îmĭ venea să mĕ ascund în fundul pămêntuluĭ, să nu maĭ vĕd lume şi oamenĭ...

«Credeam atuncĭ că e numaĭ aşa o părere de rĕŭ, o remuşcare a mea ; dar nu se poate ! omul singur nu poate să-şĭ fie luĭ însuşĭ aşa duşman, în cât să se chinuiască, mereŭ şi tot mereŭ, pentru orĭ-ce lucru de nimic...

«Era un duşman ce se încuibase în sufletul meŭ şi care sta şi mĕ judeca într'una la fie-care pas: de ce-aĭ făcut aşa, de ce-aĭ zis aşa, de ce n'aĭ grăit alt-fel, de ce aĭ pĭerdut prilejul acela, de ce n'aĭ pus mâna pe noroc când ţĭ-a trecut pe dinainte, — şi tot aşa...

«Cu vremea, ajunse duşmanul să nu mĕ maĭ slăbească de loc. Cu vremea zic, adică de cum a venit clipa din care am cunoscut şi a trebuit să mărturisesc şi eŭ că, de-acu cel puţin, are dreptate să mĕ facă să-mĭ sfărâm şi capul de pereţĭ...

«Are dreptate... Ce să zic eŭ ? Am ajuns de cobor acu anĭĭ vieţĭĭ, «dup'amiazĭ» cum se zice ;—şi ce sunt eŭ ? ce fac eŭ, ce caut eŭ, aci şi dincolo, şi orĭ unde ?...

«Nu ştiŭ, nu pot rĕspunde. Nicăirĭ un rost nu mĭ-am ştiut face pe lumea asta ;

poate aș fi putut, dar n'am știut; m'am gândit prea mult când nu trebuia să mĕ gândesc,—ș'aŭ rĕmas toate prea târziŭ pe când isprăveam eŭ cu chibzuiala; nicăirĭ rădăcină n'am știut prinde; mĕ bălăbănesc așa, purtat de vênturĭ în toate părțile, începênd un negoț colo, altul dincolo și lăsându-le toate pe rând baltă...

«Vezĭ că dușmanul nu mĕ lasă; «nu e bine-așa», — «nu e bine-aminterĭ», — tot așa-mĭ șoptește la ureche, arțăgos, și eŭ mĕ tot ĭaŭ după dênsul și nicăirĭ nu rĕsbesc...

«Și tot el rîde apoĭ de mine și mĕ chinuește... De geaba maĭ caut să aținesc și eŭ când cad de oboseală; bine ochiĭ n'am închis și dușmanul mĕ sgâlție și-mĭ strigă în ureche: «Prostule, neisprăvitule! la nimic n'aĭ ajuns, nimic n'aĭ împlinit și tu pe lumea asta; uite, îmbĕtrânești, ca mâine o să morĭ și nimic n'aĭ brodit, să zicĭ, și tu; de geaba aĭ trăit, de geaba aĭ bătucit pământul luĭ Dumnezeŭ»...

«Și iar mĕ rĕsucește și-mĭ țipă în urechea cea-l'altă: «Numa în bobote aĭ umblat și peste tot te-aĭ poticnit; și colo, și dincolo, și totdeauna; ce-țĭ maĭ rĕmâne de făcut? e târziŭ! Țĭ-aĭ pĭerdut viața, țĭ-aĭ

pierdut-o de geaba! nu se mai întoarce, n'ai cum s'o mai începi iar! ți-ai pierdut-o, ți-ai pierdut-o, pentru totdeauna, pe veciĭ vecilor, amin»...

«Nu pot să mai dorm,—dușmanul mĕ trezește; dușmanul care nu e în afară, care e aci înăuntru... Nu pot să mĕ odihnesc,—nu-mĭ dă răgaz... Noaptea, în mijlocul nopțiĭ, îmĭ urlă în creer și mĕ face să tresar; ziua mĕ urmărește și nu-mĭ dă pas la nicĭ un gând senin, la nicĭ o bucurie...

«De geaba, de geaba! să fi trăit de geaba pe lumea asta... Poate fi un blestem mai mare?

«A, dar am să-l prind eŭ odată, am să-l apuc eŭ, pe dușmanu ăsta... Am să-l îngenunchiŭ eŭ odată... n'am să-l las... am să-l... am să-l răpun!...»

Și iar luciră în ochiĭ sĕrmanuluĭ flăcările sinistre de adiniaorĭ... Mĕ cutremurai... Căutam ce să-ĭ zic ca să-l liniștesc cum-va, —dar în momentul următor nu-l mai vĕzuĭ. Se strecurase tot așa de binișor cum venise.

Afară furtuna încetase.

. . . . . .

Ingrijat de ora plecăriĭ, dis de dimineață, nicĭ nu-mĭ mai aminteam de scena ciudată de astă noapte.

Când ajunseĭ în gară, trenul sosise; nu se opria de cât vr'o două minute; abia aveam vreme să mĕ arunc într'un compartiment.

Dar la o mică depărtare de intrarea în gară, un grup de călĕtorĭ şi funcţionarĭ de drum fier îmĭ atrase atenţia. Mĕ apropiaĭ repede: pe şine zăcea, într'o baltă de sânge, un corp ciopărţit îngrozitor. O singură privire aruncată asupra luĭ îmĭ fu de-ajuns ca să-l recunosc. Era omul meŭ de astă noapte.

Işĭ răpusese duşmanul.

DUBLA DE TREI

Negreşit, ar fi absurd din partea mea să încerc a sprijini câtuşi de puţin temeïnicia uneï superstiţiï, maï ales faţă de voï, adepţï aşa de convinşï aï filosofieï pozitiviste. Cu toate astea, fiind-că până acum aţï vorbit şi v'aţï înţeles cu toţiï, să vĕ povestesc şi eŭ o întâmplare curioasă, care mie mï-a lăsat o adîncă impresie, dar pe care voï sunteţï neapărat liberï s'o clasaţï cum veţï voi în filosofia voastră.

In vremea mea, acu doue-zecï-treï-zecï de anï, tinerimea nu era — din nefericire, fără îndoială — dar nu era de loc pasionată pentru marile chestiï sociale, artistice, literare, cum începe să fie astăzï. Pe atunci nu eram de cât patrioţï fără multă filosofie; dar maï ales ne plăcea să jucăm *domino* la cafenea; băgaţï însă de seamă că nu voiŭ să generalisez: vorbesc nu-

mai de cercurile în cari mĕ învêrteam atunci.

Eŭ, încalte, nu lipseam nici o seară de la cafenea. Partida de domino ajunsese pentru mine ceva tot atât de indispensabil ca şi masa saŭ somnul de toate zilele.

Mĕ ştiţi că nu sunt arţăgos de felul meŭ şi toată viaţa mea am fost un om destul de blajin. Jucam cu ori şi cine, adesea cu oameni pe cari nu-i cunoşteam mai de aproape, când nu se putea complecta altfel partida. Şi nici odată nu mi s'a întâmplat o ceartă, o neînţelegere cât de mică.

La domino, ştiţi cum e: câştigi, pierzi, iar câştigi, iar pierzi şi în definitiv nu câştigă nimeni de cât cafegiul.

Intr'una din seri însă mi se întâmplă ceva, ce n'am mai pomenit nici până atunci, nici de atunci încoace. De la cea dintâiŭ partidă şi până la a şeapte-sprezecea—le-am numĕrat înadins—le-am pierdut pe toate, dar ştii, pe toate până la una.

Enervat peste mĕsură, îmi aruncai ultimul leŭ din buzunar pe masă şi mĕ ridicai să plec. Atunci numai observai, alături de mine, un *tip* care de la prima vedere mĕ făcu să tresar ca de ceva neobici-

nuit de respingĕtor. Avea un profil de cal, o mutră idioată, care contrasta însă în chip ciudat cu un zîmbet viclean şi fix ce lăsa să i se vadă dinţiĭ de sus, lungĭ şi ascuţiţĭ, înfipţĭ par'că în buza de jos. Stătea sprijinit cu mâna de spatele scaunuluĭ de pe care mĕ ridicasem, iar mâna dreaptă, pĕroasă, îĭ atârna până la genunchĭ. Era maĭ mult mic de stat şi părea a avea un picior maĭ scurt de cât cel-l'alt.

Era *ghinionul* meŭ? Aĭda de! nu credeam eŭ în copilărиĭ de astea!

Cu toate astea, din ziua aceea, cum intram în cafenea, priveam cu groază împrejur, şi tot-d'a-una aveam o senzaţie neesplicabil de penibilă când dam cu ochiĭ de acest om. Iar când mĕ puneam la masa de domino şi îl simţeam apropiindu-se, mĕ apuca un fior ca la apropierea uneĭ bestiĭ hidoase şi rĕutăcioase.

De ce? Nu-l ştiam cine era, de unde venea; nicĭ odată nu-mĭ spusese o vorbă, nicĭ de bine, nicĭ de rĕŭ; nicĭ printr'un gest nu trădase că s'ar fi interesat într'un chip saŭ într'altul de jocul meŭ.

Cu toate astea fierbeam de o furie pe care abia puteam să mĭ-o stăpânesc, de câte orĭ îĭ simţeam mâna atingându-se de

spatele scaunului meŭ. Ce căuta acest tip nesuferit mereŭ la masa la care jucam? Şi pĭerdeam, pĭerdeam într'una...

Era poate a patra saŭ a cincea seară de când individul ăsta mĕ obseda. Tocmaĭ mĕ credeam sigur de un domino. Jucătorul dinaintea mea ridica deja din umerĭ, când mâna păroasă a bestieĭ mele îĭ dete pe faţă unica piatră ce maĭ avea şi o aşeză la domino. Era dubla de treĭ.

Mĕ întorseĭ atuncĭ şi stăpânindu-mĕ cu mare greutate :

— A ! ziseĭ, jucaţĭ şi d-voastră cum vĕd...

Credeam că fusesem destul de ironic. Omul meŭ însă se înclină, cu veçnicu-ĭ zîmbet respingĕtor :

— De ce nu ? cu plăcere.

Şi până să mĕ întorc, ceĭ-l'alţĭ jucătorĭ par'că fuseseră vorbiţĭ, se şi ridicaseră să plece. Omul cal luă loc în faţa mea.

Simţeam o grozavă tentaţiune să ĭ arunc pietrele în cap. Gândul că poate voiŭ isbuti să-mĭ rĕsbun în alt chip, mĕ reţinu însă.

— Pe ce jucăm ? întrebaĭ, silindu-mĕ să mĕ arăt calm.

— Pe ce vreĭ.

Scoseĭ tot ce aveam în buzunar. Numĕră şi el o sumă egală şi începurăm.

— O singură partidă.

— Cum vreĭ.

Vorbia ca un om sigur de câştig; asta m'ar fi scos şi maĭ mult din sări'e, dacă nu mĭ-aş fi zis că acu e vorba de sânge rece şi prudenţă. Jucam cu mintea încordată; fie-care pĭatră mi se grava în memorie... Şi numaĭ aşa mi s'a putut întâmpla că eram sigur, mĕ înţelegeţĭ, absolut sigur de toate pĭetrele câte ĭeşiseră... Maĭ aveam fie-care câte o pĭatră, era *închis* la un capĕt şi *treĭ* la cel-l'alt; el nu putea să aibă; ieşiseră toate, afară de una care era la mine; dubla de treĭ era chiar la mijloc; de cincĭ minute eram cu ochiĭ fixaţĭ la ea, — când omul meŭ îşĭ dă piatra pe faţă: *dubla de treĭ!*

Rĕmăseĭ încremenit de o înşelătorie atât de îndrăsneaţă şi voiam să ĭ pun mâna în piept, când o! minune! mĕ uit încă odată în joc: dubla de treĭ nu maĭ era la locul eĭ, în mijlocul joculuĭ!

Mi se părea că înebunesc. De frică să nu fac vr'o prostie, mĕ ridicaĭ repede, îmĭ luaĭ paltonul şi pălăria şi nu mĕ oprĭĭ până acasă. Mĕ aruncaĭ pe pat îmbrăcat, cău-

tând să-mĭ alung din minte urîta aventură peste care dasem şi jurându-mĭ că n'am să maĭ calc în caſeneaua aĭa...

Nu ştiŭ cât timp am stat aşa, frămêntându-mĕ cu gândurile, — când de odată, înaintea mea, în picioare, lângă pat, ce vĕd? Era chiar omul meŭ-obsesiune. Eram atât de zăpăcit în cât lucrul nu mĕ miră de loc. Negreşit, îmĭ ziceam, a venit să-mĭ dea revanşa; şi găseam aceasta foarte natural. Şi în adevĕr, fără să zică o vorbă, el se apropiă şi maĭ mult, şchiopătând din picĭorul drept, scoase un joc de domino din buzunar şi-l rĕsturnă pe mescioara de lângă pat. Atuncĭ observaĭ lămurit cum în palma stângă îĭ rĕmase o piatră, disimulată. A! îmĭ ziseĭ, te-am prins acum!

— Pe ce jucăm?

— Pe moarte saŭ viaţă!

— Fie!

Luarăm pietrele şi începurăm jocul. Când rĕmaserăm fie-care cu câte o piatră, era *închis* şi *treĭ* la cele douĕ capete. Atuncĭ, de odată repeziĭ mâna la mâna stângă a adversaruluĭ şi o ţinuĭ strâns.

— Pune!... N'aĭ, nu-ĭ aşa?... Domino la mine!

Şi-ĭ strângeam mâna să i-o sfărâm. Câştigasem în sfârşit: îĭ câştigasem viaţa...

Atuncĭ el scoase un gemĕt surd şi prelung şi-l vĕzuĭ evaporându-se din 'naintea ochilor meĭ, pe când din mâna în care-ĭ ţineam strânsă mâna stângă, căzu la pământ o piatră de domino.

Era dubla de treĭ.

Eĭ bine, partida asta s'a jucat numaĭ în vis, nu-ĭ aşa? — cu toate astea sunt douĕzecĭ de anĭ de atuncĭ şi nimic n'am maĭ auzit despre omul meŭ, şi nimenĭ nu mĭ a ştiut spune până în ziua de azĭ ce s'a făcut...

UN INVENTATOR

De cum dădea drumul băeţilor de la şcoală, învĕţătorul Dragoş se punea iar la munca luĭ misterioasă, şi cĭoplea, cĭoplea. Din când în când maĭ scotea câte-o sfoară, mĕsura bucăţile de lemn, şi-apoĭ iar se punea şi cĭoplea, cĭoplea...

In şcoală, dascălul nostru era în tot-d'auna ca şi dus pe altă lume. Punea pe câte-un băiat să citească, iar dênsul, cu bărbia rezemată pe cot, cu ochiĭ pierduţĭ, zîmbea numaĭ din când în când, cu gândul cine ştie unde, şi deodată, într'un târziŭ, tresărea ca dintr'un somn:

— Aĭ? Ce zicĭ?... Bine, bine, destul... Puteţĭ pleca acu...

Nouĕ, băeţilor, ne venea tare bine la socoteală aşa şcoală. Dar oamenĭĭ din Poiana începuseră să aducă vorba tot maĭ desdespre dascăl dând din cap.

Se lățise deja vestea și știaŭ cu toții ce avea de gând învețătorul. Ci că să facă o căruță, care să se învârtească așa, ea de ea, fără cal, fără nimic; îi dă drumul la un șurub, și merge.

Învețătorul Dragoș nu era vorbăreț de felul lui. Dar într'una din zile,—tocmaĭ intraserăm în vacanța Paștilor,—se întâmplă lucru ne maĭ pomenit, că dascălul se arătase în cârciumă. Poruncise «o jumătate» și se așezase într'un colț, zîmbind singur. Unul din oameni, maĭ îndrăsneț, se apropiase de el.

— Eĭ, aĭ isprăvit cu cioplitu, dascăle? Și ca ce-o să maĭ iasă din spițele și sforile alea?

— Eheĭ, bădiță, răspunse Dragoș; de Paști am să mé duc la oraș în căruță fără caĭ...

— Aĭ făcut vre-o velotipeadă d'aia?

— Aș! ce staĭ de vorbești d-ta! Căruța mea se mișcă singură. Te puĭ în ea, îĭ daĭ drumul, și merge, merge cât poftești...

Și satisfăcut, radios, Dragoș dete pe gât ultimul pahar de vin. Apoĭ adause cu veșnicul luĭ zîmbet:

— Să veniți să vedeți; să vină tot satul.

* * *

Era una din acele zile călduroase, cum sunt câte odată la munte. Prin aerul limpede şi uscat, razele soareluĭ te frigeaŭ, dacă stăteaĭ maĭ multă vreme la un loc. Şi şoseaua netedă şi pietroasă care ducea de la Poiana la vale spre oraş, era încinsă de ne ardea tălpile picioarelor desculţe.

Încă de dimineaţă, câţi-va curioşi se adunaseră la casa învĕţătoruluĭ să 'l vadă pornind. Alţiĭ, maĭ ales noĭ băeţiĭ, neastêmpĕraţi şi gălăgioşi, o luaserăm înainte pe şosea departe, să 'l vedem venind.

Intr'un târziŭ,—era aproape de amĭazĭ—învĕţătorul se arătă în sfârşit, ieşind dintr'o şură. Era alb ca varul,—spuneaŭ oameniĭ pe urmă,—şi zîmbetu-ĭ ciudat se imprimase par'că pe faţa-ĭ slabă, împresurată de fire moĭ şi rare de barbă gălbuie; ochiĭ marĭ şi negri îĭ străluceaŭ ca la un om cuprins de friguriĭ, şi privirea-ĭ fixă se pĭerdea departe, fără a se opri la nimic din câte 'l înconjuraŭ.

Trăgea după dênsul un fel de căruţă stranie. Roate, maĭ marĭ şi maĭ micĭ, beţe, maĭ groase şi maĭ subţirĭ, drepte, strâmbe, în semicerc, în formă de cârje, compuneaŭ maşinăria căruţeĭ. Toată era de lemn. Deasupra, câte-va scânduriĭ formaŭ un fel de

scaun, în care inventatorul nostru se instală.

Oamenii se deteră la o parte şi — o minune! — abĭa Dragoş învârti un şurub de la o parte, — căruţa se puse în mişcare...

Intâĭ cam încet şi nesigur; — Dragoş căuta a regula mişcările cu un fel de cârmă pe care o ţinea în mâna stângă, pe când cu dreapta rĕsucea când într'o parte când într'alta la şurubul de lemn.

Şi, de-odată roatele începură să se învârtească, maĭ tare şi tot maĭ tare...

Acum, căruţa alerga de-ĭ sfârâiaŭ spiţele roatelor.

Oamenii îşĭ făceaŭ cruce şi-şĭ scuĭpaŭ în sîn.

— Ptiŭ! ăsta e cu dracu, omule!

Dragoş însă se ducea, sbura... Cu capul ridicat, mândru, cu faţa-ĭ devenită deodată serioasă şi impunĕtoare, cu pletele lungĭ fâlfâind de sub pălăria cu borduri largĭ, el avea acum un aer triumfător, şi cu toate acestea atât de ciudat, în cât îţĭ da fiorĭ.

De-odată unul din oamenĭ strigă:

— Ia te uită, maşina draculuĭ, acu scoate şi fum!

In adevĕr, prin frecarea extraordinară a

lemnelor maşinăriei, ele se încinseseră şi începeaŭ să ardă...

In acel moment, Dragoş dispăru cu căruţa după o colitură.

Câţi-va copii îl maĭ zăriră...

* * *

Atuncĭ se întâmplă o dramă dureroasă pe care nicĭ odată nu voiŭ uita-o.

Mirosindu-ĭ a ars, inventatorul strânse şurubul maşineĭ şi se opri.

Dar era prea târziŭ.

Căruţa pârâia acum din toate părţile; micĭ scânteĭ şi rotocoale de fum eşaŭ de pe spiţe şi de o dată maşina isbucni în flăcărĭ.

Copiiĭ şi oameniĭ carĭ se apropiară, văzură atuncĭ pe Dragoş împĭetrit înaintea opereĭ sale care se consuma încet, spiţă după spiţă, roată după roată...

Ochiĭ parcă i se măriseră, oribil de înholbaţĭ, şi faţa-ĭ era acum atât de albă, în cât părea un mort în picioare

Nimĕnuĭ nu-ĭ venise în gând să dea o mână de ajutor, să alerge după o doniţă de apă. Toată întâmplarea asta părea o uneltire drăcească, şi uniĭ par'că se aşteptaŭ acum să vază pe necuratul eşind din mijlocul flăcărilor şi rânjindu-se la dênşiĭ.

Când toată căruța nu mai fu de cât o grămadă de cenușă și cărbuni aprinși, două lacrămi mari picurară încet din ochii nenorocitului inventator, rostogolindu-se peste fața-i ca de ceară... Apoi zîmbetul de odinioară îi crispă iar colțul buzelor învinețite...

Oamenii îl chemară pe nume, îl tîrîră după dênșii, — el se lăsa tîrît, ca în vis, cu același zîmbet, cu ochii sticloși, și fără o vorbă...

A doua zi l'aŭ dus la casa de nebuni.

* * *

Și cu toate acestea, de câte ori îmi aduc aminte de această întâmplare, nu mĕ pot opri să nu-mi zic că, cine știe? poate o mare descoperire s'a îngropat cu acest ciudat om, despre care până în ziua de azi oamenii din Poiana aŭ rĕmas cu credința că «era cu dracu».

VOLUPTATEA RĔSBUNĂRIĬ

... Şi pe când îşĭ făuria ast-fel la planurĭ pe carĭ desigur nicĭodată n'avea să le împlinească, simţea totuşĭ o fioroasă voluptate destrămându-le până în cele maĭ micĭ amănunţimĭ, cumpĕnind, judecând şi stabilind fie-care pas, fie-care mişcare de făcut, şi gustând de o sută de orĭ mulţămirea, pe care trebue s'o simtă omul care găseşte însfârşit peste o prăpastie o punte solidă, şi calcă încrezĕtor pe dênsa, cu siguranţa d'a ajunge dincolo întreg şi nevătămat, şi totuşĭ cu fiorul pe care-l dă gândul la o mare primejdie învinsă.

Seara, avea să plece ca de obiceiŭ de la cafenea şi să ia drumul spre casă. In odaia luĭ singuratică putea să intre, şi să iasă orĭ-când dintr'ênsa fără să-l observe cine-va. Cu mult înainte îşĭ procurase o perucă neagră şi o barbă falşă. Acum şĭ-o punea,

se uita în oglindă şi singur nu se mai recunoştea.. Deghizarea asta era fără nici o primejdie: era pentru un singur om, şi omul acela în curênd n'avea să mai poată vorbi... Işi punea o pereche de ochelari fumurii, se învelea într'o manta largă pe care *el* nu i-o cunoştea, şi trăgêndu şi pălăria pe ochi, ieşea tiptil, încuia uşa cu băgare de seamă, punea cheia în buzunar... Iată l acum în stradă.

De la douĕzeci de paşi încolo, n'avea să se mai ferească. Lua o trăsură, — birjarul nu putea să-l cunoască, nici să-l bănuiască. Ajungea la gară.

Eraŭ nouĕ ceasuri. La nouĕ şi zece minute pleacă trenul. Pân'atunci el se grăbeşte să-şi ia biletul, şi pe urmă aşteaptă de-oparte, ferit pe cât se poate de orce privire.

De alt-fel, nimeni nu l bagă în seamă: e un străin, un călător, un indiferent.

Trenul e gata să plece. A pândit un compartiment unde nu s'a urcat nimeni din gara aceea. Cu cât mai multe precauţii, cu atât mai bine.

Ghemuit într'un colţ, se preface că adoarme numai decât. In totdeauna se gă-

sesc călĕtorĭ importunĭ carĭ să caute sĕmînţă de vorbă; la el n'are să se prindă.

La unsprezece ceasurĭ ajunge. Se dă jos din tren şi se perde în mulţimea de necunoscuţĭ carĭ umplu peronul.

De aci încolo e şi mai sigur d'a rĕmânea cu desăvârşire neobservat. Se gândeşte la toţĭ necunoscuţiĭ pe carĭ el însu-şĭ ĭ a putut vedea vre-o dată în aşa împrejurare. Nu-şĭ aduce aminte să fi remarcat când-va pe unul, saŭ chiar dacă ĭ-a atras atenţia vre-o mutră maĭ ciudată saŭ vre-o figură maĭ deosebită, a uĭtat-o în momentul următor. El însă n'avea să fie prin nimic deosebit de *toată lumea*.

* * *

Şi întinzêndu-se în pat, stinge lumînarea, ca să vază maĭ bine scenele ce aveaŭ să urmeze:

Dela gară, se duce drept la birtul unde ştia că *el* avea obiceĭul să întârzie în totdeauna până dupĕ mĭezul nopţiĭ.

Intra şi de la uşă îl zărea la masă, în mijlocul maĭ multor prietenĭ. Rîdea, petrecea fără nicĭ o grijă...

Atuncĭ el se îndrepta tocmaĭ în cel-lalt colţ al birtuluĭ, se aşeza la o masă, cerea o sticlă de vin şi de acolo îl observa...

Din acest moment era al luĭ, n'avea cum să-ĭ maĭ scape. Şi sta, şi se uita la el lung, şi pieptul i se umplea de o nespusă simţire de satisfacţie... In sfârşit avea să-ĭ plătească pentru toate. Câte-va ceasurĭ încă.

Din când în când glasul acela nesuferit îĭ isbea urechea. Vorbĭa în gura mare, batjocoritor, lăudăros... Poate vorbĭa tocmaĭ de dênsul, şi nicĭ nu bănuia că rĕsbunarea era în sfârşit aci, pândindu-l.

Ce voluptate, să-l simţĭ aşa sub călcâiŭ, pe când el se crede maĭ sigur, şi din această siguranţă te sfidează ţanţoş, exasperându-ţĭ înverşunarea... Il laşĭ atuncĭ, îl laşĭ să-şĭ verse tot veninul şi pe urmă, cu o singură lovitură, îl striveştĭ...

* * *

La mĭezul nopţiĭ, îl vede în sfârşit ridicându-se de la masă şi plecând.

Atuncĭ, de departe, se ia după el.

Il urmează apucând pe o stradă întunecoasă, deşartă. Icĭ şi colea abia licăreşte câte un felinar, cu toate acestea el îşĭ închipue, limpede ca ziua, şi strada, şi curtea în care celălalt intră, şi uşa pe care o deschide, şi ferestrele carĭ se luminează.

De departe, stă şi aşteaptă.

In curênd, ferestrele se întunecă ĭar.

Mai aşteaptă...

Acum, trebue să fi adormit; e în somnul cel dintâiŭ... şi cel de pe urmă...

Nimenĭ pe stradă... Casa e a doua din colţ. O curte îngustă. Imediat la dreapta, uşa sălii, descuiată în totdeauna, pentru chiriaşiĭ carĭ întârzie; tot la dreapta, altă uşă, uşa odăiĭ *luĭ*... Încet, o deschide...

Acum e momentul de a fi cu sânge rece... N'are la el nicĭ o armă... Dacă ar fi surprins, un pretext îl poate încă scăpa. Până după *faptul împlinit* nu rischează de cât cel mult o esplicaţie la secţie: o simplă glumă, o sperietură, nicĭ o intenţie rea; de furt nu putea fi bănuit, de o crimă, şi maĭ puţin.

Patul e în fund; o candelă arde slab alăturĭ; dar e destul pentru ca el să vadă capul rĕsturnat pe perină şi gâtul desvăluit. Se apropie... a ajuns.

Un văl roşu îĭ trece pe dinaintea ochilor, un fior îĭ rĕceşte trupul, şi într'o clipă, cu o hotărîre supremă, nebună, se repede, şi amêndouă mâinile i se încleştează deodată în jurul gâtuluĭ gol...

Corpul svîcneşte odată cu putere, se svîrcoleşte,— dar în zadar... Degetele intră în carne, strâng ca niştе cleşte de fier, cu

disperare... De-acum, un moment dacă-l slăbeşte, e pierdut... De-aci, — nu mai este reintoarcere!

Dar înainte de a muri, trebue să ştie cine îl ucide; trebue să-l vază cu ultima privire a ochilor desnădăjduiţi şi în ultimu-i fior să se amestece căinţa amară şi nefolositoare...

Cu o mişcare îşi scutură peruca şi barba falşe, şi-şi ţine faţa aproape deasupra ochilor ieşiţi din orbite...

— Sunt eu, da; de mâna mea morî, şi nimenî nu va şti, nimenî nu te va resbuna...

* * *

Acum corpul nu mai face nicî o mişcare... S'a isprăvit.

Resbunarea e împlinită. Şi deodată, teama de a nu fi descoperit îşi reia toată stăpânirea asupra gândului resbunătorului.

Incet, cum a venit, se depărtează... Dar dacă în acest moment ar da cine-va peste el?... Uşa de la sală scârţie când o închide... S'a auzit cine-va tuşind? Nu... E în depărtare, un lătrat de câne.

In stradă, o porneşte repede, la întâmplare... Un sergent poate să-l ia la ochî şi să-l urmărească.... Şi umblând mult pe

stradă, e cu neputinţă să nu întâlnească unul... Atunci, ce-i de făcut?...

Un şuer răsună prelung în urma lui... Iuţeşte paşii... O birjă îi iese înainte... scăparea!... S'a urcat, a pornit înainte, şi-a pierdut urma...

Dar până unde?... Să tragă la un otel? Prea mare imprudenţă... Nu poate să mai ţie birjarul; deja de două ori l'a întrebat: tot înainte?... Opreşte, se coboară, plăteşte...

Sunt trei ceasuri după mîezul nopţii... Mai sunt două ceasuri până la plecarea trenului... A, da! va repeta manevra asta cu birja, odată de două ori, în diferite direcţii...

In sfârşit... e la gară... Nu l'a luat nimeni la ochi... Saŭ poate totuşi?... Şi când se va afla crima, sergentul care l'a urmărit saŭ birjarii îşi vor aduce aminte de semnalmentele lui, şi se va descoperi că a rătăcit aşa ceasuri întregi prin oraş, şi că pe urmă a venit la gară şi a luat un bilet pentru...

A! nu... e cu neputinţă! Prea aŭ fost bine combinate toate...

La şeapte ceasuri a ajuns. S'a întors acasă pe jos. In capătul stradei a pândit

să nu-l zărească nimeni și repede a intrat în odaia lui...

Uf! însfîrșit, e aci. De acum nu mai are să se teamă de nimic. Zece oameni ar fi gata să jure că seara s'a dus acasă, s'a culcat și a dormit până dimineața... Repede, în pat acu...

Și se desbracă...

Dar de-odată tot sângele îi înghițață în vine... Ce-a făcut, nenorocitul? E pierdut, e pierdut!...

Peruca, a rămas acolo, în patul mortului!... Se va descoperi de unde a fost cumpărată și cine a cumpărat-o... Se va descoperi? Nu, s'a descoperit deja! l-aŭ dat de urmă... Vin să-l aresteze... O bătaie teribilă răsună în ușă: — *In numele legii...*

* * *

— Ce-ai, conașule, de-ți clănțănesc așa dinții? Ești bolnav? Vai de mine!

— Tu ești Ano? Nu-i nimic... Am uitat pesemne fereastra deschisă...

FRAŢII

El, ĭar el!

Ce-avea omul ăsta cu dênsul: de când deschisese ochiĭ în lume, el îĭ fusese cel dintâĭ vrăşmaş. Un vrăşmaş hain, neîndurat, care-l urmărea cu rĕutatea luĭ perfidă şi rînjitoare pas cu pas, fără o clipă de răgaz.

Cu o dibăcie de vulpe vicleană, ştiuse să-l facă, de mic copil, urgisit de părinţĭ.

Vasile era puĭul tateĭ şi puĭul mamiĭ; el era cuminte şi deştept.

— Andreĭ? din ăla n'o să ĭasă nimic bun. Un prost şi un rĕŭ.

La dreptul vorbind, Andreĭ era în adevĕr zăpăcit, îndobitocit, întâĭ de spaĭmele pe carĭ le băga într'ênsul frate-sĕŭ maĭ mare, iar maĭ târziŭ de pedepsele carĭ curgeaŭ pe capul luĭ, cu vină, fără vină, pen-

tru orĭ-ce farfurie spartă, pentru orĭ-ce ghem de aţă rătăcit.

La şcoală, fără nicĭ o tragere de inimă, era întotdeauna printre ceĭ din urmă. Şi pe când frate-sĕŭ ĭeşea din şcoala comercială, pe el părinţiĭ, desperaţĭ «de-a maĭ scoate ceva dintr'ênsul» îl dădeaŭ băiat la o prăvălie.

Şi pentru dênsul, viaţa asta ticăloasă şi chinuită de sluga slugilor era încă o soartă maĭ bună; cel puţin cel care-l ghĭontea în ascuns nu era frate-sĕŭ, şi ceĭ carĭ îl băteaŭ tot pe el, dacă se plângea, nu eraŭ tată-sĕŭ şi mumă-sa.

Instrăinat cu desăvârşire, totuşĭ el fusese acela care la moartea părinţilor plânsese cu lacrămĭ amare şi adevĕrate. Poate că nu-ĭ plângea chĭar pe dênşiĭ, — plângea poate numaĭ rătăcirea lor, de-acum ireparabilă, plângea pentru-că, orĭ-cum s'aŭ purtat cu dênsul, el tot ĭĭ iubise, şi îl durea aşa de mult că eĭ se scoborîseră în vecĭnicia mormêntuluĭ tot cu greşită mâhnire şi cu greşit dispreţ pentru dênsul...

Pe urmă... ajunsese sub epitropia fratelui sĕŭ. Alţiĭ veniseră să ĭ deschidă ochiĭ, cum din vreme Vasile se îngrijise ca bătrânii să-şĭ prefacă toată averea în banĭ,

fiind-că banii îi ieĭ în buzunar şi pleci cu eĭ p'aci încolo, nimeni nu ştie câţi aŭ fost şi dac'aŭ fost...

Când a ajuns şi el major, Vasile ĭ-a dat şi luĭ douĕ hârtiĭ de câte o sută, şi ĭ-a zis, rînjind ca atuncĭ când îĭ făcea «câte una bună»:

— Asta-ĭ partea ta. Dacă nu eştĭ mulţămit, poţĭ să te judecĭ.

* * *

Andreĭ nu s'a judecat. Câştigase şi el ceva parale şi avea de gând să maĭ câştige destule ca să poată deschide peste un andoĭ o prăvălioară.

Era maĭ de grabă vesel că se desfăcuse însfârşit orĭ-ce legătură între el şi fratele, — calăul sĕŭ.

Orĭ-ce legătură?... Cum se înşelase!

La un bal al uneĭa din nenumĕratele «societăţĭ» de breslaşĭ, cunoscuse o fată al căreĭ chip îĭ turbură pentru întâia oară liniştea nopţilor.

Nu era nicĭ o probabilitate ca dragostea să ajungă desnădăjduită. Părinţiĭ feteĭ eraŭ şi eĭ nişte negustoraşĭ modeştĭ, cu o casă de copiĭ... El, era un băiat bine-făcut, sănătos, muncitor...

Prin cunoscuţĭ, pusese numaĭ de cât o

vorbă şi fu admis, bucuros, din Duminică în Duminică la obicĭnuita «sindrofie». Viitorul îĭ apărea de-acum senin şi zîmbitor ca fericirea.

Intr'o seară însă... pe cine întâlneşte în prăvălia viitoruluĭ sĕŭ socru? I se făcu negru înaintea ochilor... Era el, iar el, Vasile. Rinjitor, cum îl cunoscuse întotdeauna, se apropie de el şi ĭ şopti clipind din ochĭ:

— Aĭ pus ochiĭ pe fetişcana asta? Hm... n'aĭ gust rĕŭ...

... Duminica următoare, tatăl feteĭ îl primi cu o rĕceală care tăie numaĭ de cât orĭ-ce nădejde bietuluĭ Andreĭ.—Află apoĭ că negustorul fusese informat «de la oamenĭ siguri» că el, Andreĭ, nu era de cât un ticălos şi un beţiv... Cât pentru fată, se şoptea că-şĭ aruncase ochiĭ asupra altuĭa...

* * *

— Andreĭ, Andreĭ! scoală de grabă, — ce nenorocire!... Aŭ ucis pe frate-tĕŭ!

Andreĭ se ridică în pat, se trecă la ochĭ şi rĕmase buĭmac.

— L'aŭ găsit azĭ dimineaţă la un colţ de stradă, întins pe jos, mort, şi un par plin de sânge lângă dênsul... Se vede că l'a pân-

dit cine-va acolea; parul era smuls dintr'un gard... L'a pocnit numaĭ odată şi ĭ-a făcut scăfîrlia ţăndărĭ... Ce grozăvie... Vaĭ de mine !... Haĭ de grabă...

Andreĭ, galben ca un mort, se îmbrăcă fără să zică o vorbă. Apoĭ porni, ca un automat, pe urmele stăpânuluĭ săŭ, pe care un comisar îl vestise dis de diminaeţă despre lugubra descoperire, ştiind că mortul avea un frate teşghetar la dênsul.

Cadavrul nu era încă ridicat din stradă; nu sosise procurorul.

Se vedea numaĭ de cât că fusese ucis cu o singură lovitură; dar grozavă trebue să fi fost... Ţeasta cadavruluĭ nu maĭ era de cât o massă informă de sânge închegat. Nicĭ e picătură de sânge nu pătase însă faţa galbenă a mortuluĭ cu ochiĭ întorşĭ, cu gura căscată...

Andreĭ păru a se trezi deodată dintr'o toropeală adîncă... Dete un ţipĕt ca de fiară şi întorcênd faţa cu groază, o rupse la fugă îndărăt spre prăvălie.

— Bietul băiat... ce grozăvie !... murmură stăpânul sĕŭ privind cu milă în urma luĭ.

* * *

Po'iția și parchetul eraŭ în mare încurcătură.

Toți borfașiĭ cunoscuți fuseseră arestați, dar nicĭ unuĭa nu putea să i se dovedească nimic.

Treeuseră ast-fel vre-o două săptămânĭ.

Stăpânul luĭ Andreĭ nu se mira, firește, de starea de adâncă deprimare în care i se găsea teșghetarul... Cu atât maĭ mare îĭ fu însă uĭmirea când într'o zi Andreĭ, isbucnind deodată în lacrămĭ, îĭ căzu în genunchĭ, rugându-l ca numaĭ de cât, dar numaĭ de cât, să se ducă să ceară pentru dênsul mâna feteĭ pe care știa și el cât o iubește...

Totuși se duse. — Bĭetul băiat, își căuta și el o mângâĭere....

Dar pe cât de nerăbdător îl aștepta teșghetarul, pe atâta se întoarse negustorul de posomorît.

— Lasă, băete, nu te maĭ gândi la asta... Ce vreĭ? poate nu știaĭ... era amorezată cu fratele d-tale, cu Vasile...

* * *

El, ĭar el! și mort!...

Andreĭ se duse în odaĭa luĭ, se îmbrăcă în hainele cele maĭ bune și de la prăvălie se duse drept la procuror.

— Ce vreĭ, băete?

— N'aţĭ găsit încă pe ucigaşul luĭ Vasile, frate-meŭ?

— Nu... dar îl căutăm, băete, şi'o să-l găsim, o să-l găsim...

— Nu-l maĭ căutaţĭ. Sunt eŭ.

PĂREREA OBȘTEASCĂ

Își zicea, ea, femeia, că dacă nu s'a întors pân'acu, o fi întârziat prin tîrg și are să se întoarcă tocmaĭ mâine dimineață... Da' tot nu putea dormi de grijă.

Și adevĕrat, că spre mĭezul nopții numaĭ ce aude pasul greŭ al boilor ;și scîrțiitul caruluĭ oprindu-se la poartă.

Oftează ușurată și așteaptă... Așteaptă și nu maĭ aude nimic... Ce-ĭ asta?

Maĭ așteaptă... De geaba; poarta nu se deschide... O fi adormit omul în car,—s'o fi întins la aldămaș, ș'acu zace, amețit de bĕutură... Cu toate că n'avea obiceiŭ, dar de, odată, i s'o fi întâmplat și luĭ...

Femeia se scoală și ĭese în drum.

— Heĭ, Ioane! scoală, aĭ adormit?

Dar abĭa isprăvește, și cu un țipĕt sĕlbatec, prelung, își dă ea singură rĕspunsul.

In fundul caruluĭ, cu țeasta sfărîmată,

în mijlocul unuĭ lac de sânge, ce părea negru la lumina luneĭ, Ion zăcea ţeapăn...

* * *

A doua zi tot satul era adunat la casa mortuluĭ. Pe la amiazĭ sosi şi procurorul, din oraşul vecin. Cu un aer grav, intră în casă, se uită la mort şi rămase câte-va clipe aşa buimăcit, în mijlocul tăcerii adânci ce se făcuse în jurul luĭ, întreruptă numaĭ de sughiţurile sfârşite ale femeeĭ ce-şĭ plânsese acu toate lacrămile.

Apoĭ, câţĭ-va oameni îl urmară la primărie. Şi pe drum, procurorul, trăgênd cu urechĭa, auzea mereŭ un nume ce se repeta din gură în gură:

— Ăsta-ĭ Mitru, vere... De n'o fi el, să-mĭ zicĭ mie ce-ĭ vrea...

— I-o făgăduise el Mitru de mult... Acu ĭ-a făcut-o...

La primărie, procurorul îĭ întrebă pe rând. Şi care nu da din umerĭ, răspundea:

— De... numaĭ cu Mitru avea duşmănie în tot satul... De n'o fi el, apoĭ nu ştiŭ...

* * *

Duşmănia dintre eĭ era veche. De când eraŭ încă flăcăĭ, nu era şezătoare saŭ joc la care să nu se sgândărească unul pe altul cu vorba. Şi rivalitatea dintre dênşiĭ

era firească: şi unul şi altul eraŭ deopotrivă de voĭnicĭ şi de isteţĭ, şi fie-care ar fi vrut să treacă drept fruntea flăcăilor din sat.

Maĭ puseseră şi ochiĭ amêndoĭ pe aceeaşĭ fată... Ion fusese maĭ norocos; o luase el. Şi Mitru, lucru ce rar se vede pe la sate, rĕmăsese flăcăŭ tomnatic.

Nimenĭ n'ar fi cutezat să aducă vorba, măcar pe departe, în faţa luĭ Mitru, despre pătania asta. Se temeaŭ de pumnul luĭ de fier şi de privirea aspră şi amenințătoare a ochilor luĭ scânteietorĭ de sub sprâncenile negre şi stufoase.

La cârciumă însă, vechiĭ rivalĭ se întâlneaŭ câte-odată. Şi dintr'o vorbă într'alta, aţiţaţĭ de glumele sfioase, abea riscate, ale celor-l'alţĭ maĭ la largul lor acum când n'aveaŭ să se teamă pentru dênşiĭ, — se încleştaŭ cu vorba, hainĭ, înrĕiţĭ, găsindu-şĭ pricină numaĭ de cât, dintr'un nimic.

Şi într'una din zile, Mitru, scos din ţiţînĭ, se ridicase, lovind cu pumnul în masă:

— Aşa?... Eĭ lasă, c'am să ţĭ-o fac eŭ!

Şi plecase încruntat, lăsând în urma luĭ ca un fior de groază ce sguduise pe toţĭ ceĭ de faţă.

* * *

Cu toate astea, Mitru era nevinovat de moartea luĭ Ion.

Arestat, sucit în dreapta şj în stânga, descusut cu toate meşteşugurile judecătorilor de instrucţie, adus pe urmă înaintea juraţilor, nu i s'a putut dovedi nimic, — nimic de cât duşmănia luĭ pentru Ion şi ameninţarea din cârcĭumă, pe carĭ nicĭ el nu le tăgăduia.

Ion însă fusese jefuit de banĭ şi de tot ce avea în car, şi nimic din toate astea nu se maĭ găsise;—Mitru să fi plătit pe cine-va să săvârşască crima asta? Dar pe cine, dacă dovezile crimeĭ nu se găsiseră nicăirĭ?

Nu era maĭ probabil că Ion căzuse victimă unor hoţĭ de rând, poate unor ţiganĭ carĭ trec aşa cu corturile şi se duc şi se pierd de nu le maĭ ştiĭ de urmă?

Aşa-şĭ vor fi zis şi juraţiĭ carĭ l'aŭ achitat.

După două luni de la ziua crimeĭ, Mitru se întoarse în sat, acasă.

* * *

Din ziua aceea însă, toţĭ se fereaŭ de el.

Juraţiĭ îl achitaseră, şi nu puteaŭ face alt-fel, căcĭ n'ar fi putut să-ĭ dovedească o vină pe care n'o avea.

Oameniĭ din sat însă nu.

Heĭ, dacă s'ar fi descoperit făptuitorul,

dacă ar fi venit unul să zică: uite, eŭ sunt, am vrut să-l jefuiesc şi iacă, l'am omorît .. Atunci ar fi fost alt-ceva...

Atunci şi nici atunci.

Căci cât despre asta, oamenii nu puteaŭ să fie de cât încredinţaţi: *cu mâna luĭ* nu l'a ucis, pentru-că era atunci acasă, îl ştiaŭ şi-l vĕzuseră vecinii, — dar era vorba: pe cine plătise el ca *să-l scalde* pe Ion?

Şi chiar dacă s'ar fi descoperit ăia, ar fi spus el adevĕrul?

* * *

Mitru era singur în sat.

Nimeni nu mai lega nici o vorbă cu el.

La cârciumă chiar, toţi se depărtaŭ de dênsul şi-l lăsaŭ singur în colţul luĭ.

Mitru zîmbea la început, — şi dacă zîmbetu-i era amar, îl mai îndulcea cu gândul:

— Ce-mi pasă!... Dacă mĕ ştiŭ eŭ curat... Şi ce am eŭ cu proştii ăştia?!... N'am eŭ cu ce să trăiesc?... Şi mai la urma urmelor dacă aş vrea...

Dac'ar vrea!... A vrut, şi tot n'a fost aşa cum şi-a închipuit.

Om cuprins, de putea, din partea asta, să se numere printre ceĭ mai fruntaşi din sat, se gândea să ceară pe fata cea mai săracă... Odată însurat, în rând cu oamenii,

toate aveaŭ să se uite şi, cu vremea, aveaŭ să se încredinţeze toţi de nevinovăţia luĭ.

Dar n'a găsit nicĭ măcar peţitorĭ în sat, iar la cârcĭumă tatăl feteĭ zisese tare, ca să-l audă şi el:

— Eŭ să-mĭ daŭ fata după ăla?!... Aşa ruşine să cadă pe capul meŭ?... Maĭ bine sărac şi cinstit!

Mitru sărise, ca muşcat de şearpe.

Dar omul, punêndu-se în faţa luĭ:

— Ce? îĭ zise rînjind, — poate vreĭ *să mè scalzĭ* şi pe mine ca pe Ion?...

* * *

A doua zi l'aŭ găsit pe Mitru spânzurat în pădure.

— Şĭ-a făcut singur samă... şi *dreptate*,— ziceaŭ oamenĭĭ.

ROBUL MULȚIMII

Un critic mai întâiŭ își aduse aminte, și pe urmă se porni și corul obștieĭ : era evident că poetul ale căruĭ prime acorduri fuseseră «primite cu atâta simpatie de publicul cititor» slăbĭa, slăbĭa mereŭ și într'un chip dezolator. Tot mai rare i se făceaŭ cântecele, și fie-care cântec era acum o nouă desiluzie pentru onorabilul public.

Oameniĭ cărora le vine așa de bine la socoteală ca alțiĭ să le ajute să-și tălmăcească și să-și înțeleagă propriile lor simțiri și sbucĭumări sufletești, leneșiĭ cugetăriĭ, carĭ se obicĭnuesc până în cele din urmă așa de mult ca alțiĭ să le fixeze acele simțiri și sbucĭumări, în cât ajung să le pretindă aceasta ca ceva firesc și de sine înțeles, îl dojeneaŭ aspru între dênșiĭ pentru această culpabilă trândăvie...

— Ştiĭ, poetul nostru... mi se pare că atâta i a fost talentul, — zicea unul.

— S'a istovit, se vede... Şi eŭ care credeam până maĭ deună-zĭ că o să fie ceva de capu luĭ...

— S'a prostit onorabilul — constata un altul cu gravitate. Nu maĭ face parale. Ne-a înşelat speranţele.

Şi continuaŭ aşa, osândindu-l, ca şi când bietul poet n'ar fi fost nimic alt-ceva de cât un negustor necinstit care ĭ-ar fi tras pe sfoară cu un faliment neaşteptat.

Toţĭ se credeaŭ în drept a-l vorbi de rĕŭ, a-l înjura, a-l sfâşia, şi nimenĭ nu se maĭ gândea la atâtea şi atâtea momente trecute de emoţiunĭ înălţătoare de minte şi inimă, pe care poetul le inspirase, împrăştiind din belşugul talentuluĭ sĕŭ generos acordurile ce rĕsunaseră odinioară în sufletul luĭ ales...

Dărnicia, ast-fel practicată îndelungă vreme, ajunge să fie luată drept o datorie, de la care darnicul nu se maĭ poate da în lăturĭ fără să fie vorbit de rĕŭ, hărţuit, înjurat...

* * *

Ce se întâmplase?

Se întâmplase că poetul era fericit.

In egoismul fericirii lui, pe care n'o împărţea de cât cu o singură fiinţă, arta era acum încătuşată ; cântece noi rĕsunaŭ în sufletul lui de artist, — acum însă nu mai vibraŭ de cât pentru dênsul şi pentru ea, — şi se înecaŭ în marea acestei fericiri în care pluteaŭ numai ei — doi inşi... Lumea cea-l'altă nu mai exista.

Arareori se mai întâlnea cu prietenii şi cunoscuţii lui vechi. Şi atunci aceştia îl priveaŭ cu milă şi-l părăsiaŭ repede, după câte o compătimitoare strângere de mână.

Ce eraŭ feţele astea triste, aceste mine de condoleanţă ? A ! ce-i păsa ! Era fericit, din ce în ce mai fericit...

A treia fiinţă venise să-şi ia locul în această fericire. Plăpândă, inconştientă încă, — dar fericirea împărţită cu dênsa, cu acest fraged vlăstar noŭ, era şi mai mare, neasemĕnat mai mare...

O, arta era acum uitată cu desăvârşire ; — bârfelile şi ironiile, chiar dacă ar fi ajuns la auzul poetului, n'ar mai fi putut s'o redeştepte... Vezi, el nu învĕţase la şcoala asta ; arta lui se oprea acolo unde începea fericirea...

* * *

Şi de odată, când lumea se aştepta mai puţin, când aproape îşi uitase de poetul odinioară favorit, un cântec nou, sfâşietor, răsună din harfa de atâta vreme amuţită, şi toţi întinseră iarăşi urechea uimiţi spre acordurile duioase de cari erau de atâta vreme desobicinuiţi.

Vibra cântecul dureros ca durerea însăşi, de atingea şi sufletele cele mai împietrite, şi lacrămi scotea din ochii cei mai veşteji şi mai stinşi.

Şi iarăşi se porniră laudele.

— E tot vechiul nostru poet, — zicea unul. A fost o eclipsă trecătoare. Şi-a revenit în fire şi în talent...

— Spuneam eu, adăuga altul, care nu spusese nici odată aşa ceva, — spuneam eu că nu se putea să-şi fi îngropat talentul aşa de curând...

* * *

Ce se întâmplase?

Se întâmplase că poetul era nenorocit. Mica fiinţă cu care îşi împărţise fericirea lui şi a femeii iubite îi părăsise, şi nu plecase singură cum venise, şi nu luase numai partea ei de fericire — o luase întreagă, pe a câtor trei...

Şi cântecu-ĭ reîncepea de acolo, de unde se sfârşise fericirea.

Adese-orĭ îl căutaŭ prieteniĭ şi cunoscuţiĭ luĭ vechĭ, şi acum îl priveaŭ cu admirare şi-ĭ strângeaŭ mâna zîmbitorĭ.

Şi-n acele strângerĭ de mână eraŭ felicitărĭ, când nu era invidie...

Iar mulţimea care-l citea, se bucura că ĭar «îl înţelege»!...

DOUĔ CRITICE

Palpitânde încă de emoţia pe care poetul a înviestmêntat'o în ele, cuvintele rimate merg la tipar, — şi a doua zi, cu o jertfă nu maĭ mare de cât pomana pe care o face unuĭ cerşetor, or-cine le poate avea în piaţă.

La masa luĭ de lucru, cu creĭonul în mână, bĕtrânul critic stă, citeşte, recitеşte, cumpĕneşte, îşĭ aminteşte, judecă şi nu se domireşte.

Versurile sunt destul de corecte ; pe icĭ pe colo câte o licenţă de accent ; *àripĭ* odată, apoĭ *arìpă*... înţeleg să zicĭ într'un fel saŭ într'altul,— dar şi într'un fel şi într'altul, în aceeaş bucată....

Hm... ĭată aci un pleonasm... douĕ calificative unul dupĕ altul, aproape cu acelaş înţeles... Dincoace o reminiscenţă...

O comparație nu prea frapantă iceĭ... Colo o expresie nițel cam îndrăsneață... Simbolul nu răsare pretutindeni destul de clar,— imaginea aceasta e prea vagă, prea nebuloasă...

E cam comună rima aceasta, și cea-l'altă; iar asta de icĭ prea pare căutată...

Și ĭa bătrânul critic bucata, cuvênt de cuvênt, și o deapănă și o resfiră, și o măsoară și o cântărește, și-ĭ numără picĭoarele și-ĭ aseamănă potrivelile din coadă, și o 'ntoarce ș'o 'nvârtește ș'o prețăluește pe toate fețele, ca și mușteriul priceput, ca și cunoscătorul cu experiență, o bucată de stofă într'o prăvălie cu prețurĭ la tocmeală...

Și tot depănând firele, urzeala se pĭerde de nu se maĭ cunoaște nimic dintr'ênsa... Și stă bătrânul critic și nu se poate hotărî: ce să zică, cum să se rostească? ..

A rămas cartea deschisă pe masă.

Tiptil s'a apropiat copila și a plecat căpșorul blond cu ochiĭ albaștri, curioșĭ, peste rândurile rimate...

A citit, și obrajiĭ s'aŭ aprins într'o pară întinsă și s'a aprins în ochiĭ marĭ albaștri o flacără dumnezeĭască...

A luat cartea și a fugit cu ea, strângênd'o,

ca de teamă să nu-i smulgă cine-va comoara aceasta din braţe...

S'a ascuns, s'a încuiat singură în odăiţa eĭ, şi acolo a citit, a recitit fie-care vers de zece orĭ...

Şi cum aŭ resunat cuvintele rimate înălţându-se ca de pe un altar din emoţiunea inspirată a poetuluĭ, aşa pe rând aŭ găsit ecoŭ în sufletul tînĕr, în simţirea limpede, curată, ca cristalul apeĭ de isvor, în care neturburate, aşa cum sunt, se oglindesc toate frumuseţile de sus.

Cu cartea sub căpătâiŭ, copila a adormit, târziŭ, fericită, şi vede în vis, aşa de viĭ şi de fermecătoare, icoanele zugrăvite acolo, în cuvintele rimate.

Târziŭ, în patul sĕŭ, bĕtrânul critic se frămîntă încă: cum are să-şĭ spună judecata?... şi cum să cruţe, pe cât se poate, pe sĕrmanul poet?...

FABULE

POTRIVITE DUPĂ VREMEA DE ASTĂZĬ

I. Privighetoarea, Măgarul şi Catîrul

In zorii zileĭ o isbucnire prelungă de suave melodiĭ deşteaptă din somn lumea adormită. Tace totul şi toţi ascultă, răpiţi de eterna armonie. Nicĭ-odată cântecul privighetoriĭ n'a rĕsunat atât de fermecător; nicĭ-odată în umbra albastră străvezie a nopţiĭ luptându-se cu ziua, o încântare maĭ dulce n'a legănat sufletele odihnite şi nu le-a înălţat într'o avĕntare maĭ dumnezeĭască în sferele suprapămênteştĭ, în lumile simţirilor şi însufleţirilor celor maĭ fără de prihană...

Dar de după gard se ridică două urechĭ fenomenale şi un răget învĭerşunat isbucneşte :

— Cântec ăsta? Glas ăsta? O, lume proastă şi societate de admiraţie mutuală! Dar nu vedeţi că această bîată pasĕre neisprăvită, cu vocea eĭ falşă, nu e măcar în curent cu marile probleme economice moderne, cu progresul ştiinţific al evoluţieĭ animale, cu un cuvênt cu toate preocupările de un ordin superior carĭ frămêntă astăzĭ cugetarea dobitocească?...

Zise măgarul şi roti mândru privirile în jurul sĕŭ.

Dar, deoparte, catîrul sta, mut ca pămêntul.

— Cum, vere? — se răsti măgarul spre dênsul, — tu nu zicĭ nimic, fierea ta n'o rĕsvrăteşte atâta îngâmfare din partea păsĕruiceĭ aceleĭa şi atâta nerozie din partea celor carĭ o admiră?...

Dar animalul neutru pleoştind urechea dreaptă şi clipind din ochiĭ şireţĭ, rĕspunse:

— Par'că eŭ sunt prost ca tine, să-ĭ fac reclamă!

II. Leul mort.

Se ascundea, tremurând de spaimă şi de învĭerşunare neputincĭoasă Urechĭatul, când auzĭa răcnetul cutremurător al leuluĭ.

Şi din ascunzătorile luĭ, nu maĭ ştia ce cuvinte de ocară să născocească spre a-şĭ otrăvi discursurile pe carĭ le debita onor. ĭepurilor, împotriva aceluĭ usurpator al forţeĭ, împotriva aceleĭ reputaţiĭ şterpelite şi, ce e şi maĭ mult, nemeritate...

— Leul? Un fleac, un moft, un nimenea! Se crede şi el acolo cine ştie ce scofală! Măgar ca şi mine, ca şi tine, ca şi ăla, ca şi toţĭ măgariĭ...

Dar ĭată că îmbătrâni leul şi muri. Catafalc înalt i se ridică şi toate dobitoacele din toate părţile sosind îl acoperiră sub cununĭ şi ramure de laurĭ.

Iar la căpătâĭul leuluĭ mort se ridică în douĕ labe urechĭatul şi ast-fel grăi:

— Fraţilor! Acela care zace astăzĭ fără simţire în faţa noastră, a fost podoaba şi fala neamuluĭ nostru dobitocesc. Eŭ l-am cunoscut şi el m'a onorat, în viaţă, cu amiciţia luĭ preţioasă... Să plângem, fraţilor, să plângem la căpătâĭul regeluĭ animalelor... Eŭ, despre care calomniatoriĭ aŭ zis că ĭ-aş fi dat ultimul picĭor în agonie, eŭ sunt cel dintâĭŭ aci cu prinosul lacrămilor mele nefăţărite...

Şi toţĭ onor. ĭepurĭ întăriră plinĭ de admiraţie: Mare orator, urechĭatul!

FABULE REVĔZUTE

Corbul şi Vulpea

Corbul, sătul, încuindu-şĭ proviziile, sbură spre marginea pădurĭĭ şi se aşează pe craca unuĭ copac.— Iată că trece vulpea, hămesită, pe cărare.

— Heĭ, jupânească vulpe, de mult nu te-am maĭ vĕzut şi tare ţineam să te întâlnesc... Voĭam să-ţĭ spun: ştiĭ ce? maĭ am acasă o magazie întreagă de caş, ţĭ-aducĭ aminte? d'acela de care gustaşĭ şi tu odată... Ia maĭ laudă-mĕ niţel, ca atuncĭ, că tare mĭ place... Laudă-mĭ tu mie penele şi glasul, şi eŭ să mĕ răţoĭesc şi să croncănesc, că mult mĕ unge şi mĕ gâdilă la inimă, şi eŭ ţĭ-oĭ da ţie caş cât vreĭ... Haĭde începe, înalţă-mĭ osanale şi ridică mĭ în slavă fru-

museţea, deşteptăciunea şi talentele, să crape de nĕcaz toate cele-l'alte păsĕrĭ din pădure...

Dar vulpea, privind chiorîş la corb, rĕspunse strîmbându-se :

— Lasă, corbule, ţine-ţĭ caşul şi ţi-l mănâncă sănătos... Cu preţul ce-mĭ cerĭ tu, e prea amară pâĭne !

Şi-şĭ vĕzu de drum.

Furnica şi Greerele

Toată vara furnica a adunat, şi acum hambarele-ĭ gem de grâne. Dar cum ĭarna a venit, posomorîtă, şi ziua e scurtă şi 'nnorată, ĭar nopţile lungĭ şi viforoase, i se urăşte furniceĭ de moarte în casa caldă şi întunecoasă.

Şi atuncĭ, ĭat-o că pleacă şi bate la uşa vecinuluĭ eĭ, greerele.

— Bună seara, vecine ; n'aĭ veni şi tu niţeluş la mine, să-mĭ maĭ cânţĭ un cântec de-alea de carĭ ştiĭ tu, că serile sunt nesfârşite şi triste, şi tare mi se urăşte.

— Cum ? rĕspunse greerele, dar tu, sĕrmano, nu ştiĭ nicĭ un cântec ?

— Nu ştiŭ vecine, nicĭ unul ; aşa ceva n'am învĕţat, — nu m'a tras capul, nicĭ inima, spre frumuseţĭ fără dobândă...

— Dar atunci, ce-ai făcut tu toată viața ta?

— Ce să fac? Am adunat; hambarele-mi sunt pline...

Îi răspunse greerele:

— Ai adunat? Prea bine; îndoapă-te acum!

ŞI PE URMĂ ?...

Era aşa mititel ca tine. Avea şi el jucăriĭ, şi când i se ura cu ele le strica, tot ca tine, şi le arunca. Şi dacă-l certa tatăsĕŭ, el se linguşĭa pe lângă dênsul, se urca în braţele luĭ şi se ruga frumos : — «Maĭ spune mĭ, tată, o poveste»... Iar tată-so îĭ spunea tot povestea asta...

— Şi pĕ urmă ?

— Pĕ urmă închidea ochiĭ frumuşel şi adormĭa. Dimineaţa, când se scula, nu-şĭ maĭ aducea aminte de poveste şi-ĭ părea rĕŭ de jucăriĭ. Se ruga de tată-so să-ĭ cumpere altele şi plângea că n'o să le maĭ strice. Da' nu se ţinea de loc de vorbă, ĭar le strica şi ĭar se începea povestea de la început.

Şi aşa creştea în toată ziua câte nițel, şi cum creştea, se gândea ce-o să se facă el când o fi mare.

Din câte feluri de oameni vĕzuse el, mai grozav i-se părea vizitiul. Numai el avea cai, trăsură, hăţuri, şi mai ales bicĭu. Vizitiŭ avea să se facă şi el. Şi se gândea cum avea să pocnească din harapnic şi să strige: *hi, cai!* şi pĕ urmă să-i oprească: *ho cai...* şi iar să-i pornească şi mai în goană...

Şi nu ştia el de ce tată-so rîdea, iar măsa îl certa încruntată când îl auzea aşa.

— Vizitiŭ, ai? O să-ţi daŭ acu un vizitiŭ dupĕ ceafă de n'o să-l poţi duce!

Vezi că băiatu până atunci ştia numai despre treptele de la casă, da' habar n'avea despre treptele sociale. Nu ştii nici tu ce-i aia? Las' că o să înveţi prea curênd.

Şi aşa, băiatu vrea să se facă vizitiŭ, da mă-sa nu vrea. Numai tată-so zicea:

— Dacă n'o fi bun de alt-ceva, las' să se facă şi vizitiŭ. Să vedem.

Vederea asta începea de la abecedar, ştii tu, cartea aia din care învaţă copiii să citească.

I-a cumpĕrat tată-so un abecedar, şi l'a trimis la şcoală. Şi a învĕţat băiatu să citească şi să scrie. A învĕţat, că n'avea cum alt-fel, că dacă nu-i sta mintea la carte,

mânca bătaïe. Ş'aşa de cât bătaïe maĭ bine carte.

Pe urmă, dac'a învĕţat ş'a 'nvĕţat, ştia el acu multe lucrurĭ; ştia câte ţĕrĭ sunt pe pământ, şi câte oraşe, şi câţĭ oamenĭ, şi câte ape curg prin văĭ şi cât de înalţĭ sunt munţiĭ; şi maĭ ştia cum se 'nvârteşte pământul şi cât de marĭ sunt soarele şi luna şi a învĕţat poreclele pe carĭ le-aŭ dat ăĭ maĭ învăţaţĭ, stelelor. Şi maĭ ştia cum se socoteşte cuprinsul feţelor cu treĭ, cu patru, cu maĭ multe laturĭ, orĭ în cercurĭ. Şi câte şi ce fel de păturĭ de pământ se găsesc sub picĭoarele noastre, şi ce împĕraţĭ aŭ fost pe vremurĭ şi câte rĕsboaïe aŭ purtat şi care a ĭeşit biruitor; şi câte şi ce fel de dobitoace şi ĭerburĭ şi pĭetre aŭ maĭ fost şi maĭ sunt pe lume. Şi maĭ ştia cum sĕ chiamă când gândeştĭ drept şi cum când gândeştĭ strîmb, şi în câte feluri poţĭ să gîndeştĭ drept saŭ strîmb; şi ce fel simţĭ, ce fel cunoştĭ, ce fel ştiĭ, toate le ştia, şi pe de-asupra maĭ ştia şi cum vorbĭaŭ nişte neamurĭ carĭ nu maĭ sunt astă-zĭ.

— Şi pĕ urmă?

— Pĕ urmă s'aŭ adunat nişte oamenĭ carĭ ştiaŭ toate astea şi maĭ bine de cât bătatu şi l-aŭ cercetat să vază cât de bine le ştie.

Când aŭ vĕzut că le cam ştie el aşa niţel, ĭ-aŭ dat la mână o hârtie. Cu hârtia asta băĭatu s'a dus şi s'a băgat slujbaş. Adică uĭte cum era: uniĭ spuneaŭ altora ce să scrie, alţiĭ scriaŭ pe hârtie albastră, ĭar băĭatu scria pe hârtie albă. Şi pentru treaba asta băĭatu lua parale, cu carĭ mânca, se îmbrăca şi plătea la gazda unde sta cu casa.

...Pĕ urmă tot aşa; băĭatu scria, mânca, se desbrăca, dormia, se scula, se îmbrăca, ĭar scria, ĭar mînca, se maĭ plimba, se maĭ ducea pe la teatru, pe la circ, — ştiĭ tu,— şi căsca şi el gura ca alţiĭ.

Aşa azi, aşa mâine; şi cu vremea ĭ-aŭ crescut pe urmă mustăţĭ şi barbă, şi a ajuns să scrie el pe hârtie albastră şi alţiĭ maĭ tineri pe albă. Acu pentru treaba asta, lua parale şi maĭ multe, de se ajungea şi pentru doĭ. Atuncĭ şĭ-a luat şi el o nevastă, ştiĭ, cum sunt eŭ cu mama ta; şi a avut şi el un băĭat, aşa cum eştĭ tu.

— Şi pĕ urmă?

— Pĕ urmă ĭar scria şi ĭar mânca, şi se desbrăca şi dormĭa şi...

— Ştiŭ, ştiŭ... Da, tată-so şi mă-sa băĭatului?...

— Aĭa aŭ ajuns acu bunicĭ.

— Da, tata şi mama buniculuĭ?

— Ăĭa aŭ murit de mult.

— Şi pĕ urmă?

— Pĕ urmă a murit şi bunicŭ şi bunica şi a ajuns băiatu bunic...

— Şi pĕ urmă?...

— Pĕ urmă o să povesteşti şi tu băĭatuluĭ tĕŭ tot povestea asta.

PE ARIPELE VÂNTULUI

Intr'un vârtej, cu praful, se ridică bucăţele albe de hârtie, se învârtesc, se risipesc în toate părţile ; câte-va cad, tremură un moment pe pĭatră, apoĭ luate de alt vârtej, ĭar se înalţă, într'un cerc tot maĭ larg, tot maĭ depărtat şi se pĭerd pe rând, câte una.

Un om trece, grăbit ; aripele mantaleĭ fâlfâind în vânt le ţine dinainte cu o mână, ĭar cu cealaltă îşĭ apasă maĭ bine pălăria pe cap...

Ce vor fi purtat pe ele bucăţelele de hârtie pân' a nu fi fost sfăşiate ast-fel şi aruncate pradă vântuluĭ?... Cine maĭ ştie? Omul trece înainte, poate pe lângă fărămăturile în nimic reduse ale uneĭ iluziĭ un moment hrănite, poate pe lângă cenuşa risipită a unor simţirĭ ce aŭ cuprins o dată o inimă în flacăra lor, poate pe lângă rîsurĭ ce aŭ rĕsunat, pe lângă lacrimĭ ce aŭ picurat...

Trece înainte, ferindu-se şi adăpostindu-se pe el însuşĭ de acelaş vênt ce poartă, pe aripele luĭ şi ale uĭtării, sfărîmate alcătuirĭ de fantazie, stinse licăririĭ de patimĭ, amuţite frămêntărĭ de cugetare.

Şi cum condeĭul alunecă pe file ce se perândează, închipuirea se duce la atâtea făşiĭ în carĭ s'aŭ rezolvat pe rând vibrările inimeĭ şi gândului mereŭ neastêmpĕrate, şi vede par'că fâlfâind aripele vêntuluĭ pe carĭ s'aŭ risipit atâtea. Şi din cele rĕmase, câte maĭ tremură, abĭa ţinêndu-se şi gata să-şĭ ĭa sborul?...

Copil, imaginea lumiĭ ce ţi se arăta ochilor uĭmiţĭ, era numaĭ culoare, era numaĭ încântare. Intindeaĭ mânuţa lacomă după tot ce-ţĭ isbea privirea dornică de a cunoaşte, şi dornică era de toate. Lumea începea de la tine şi din mijlocul unde staĭ se întindea numaĭ atâta cât te mulţămea, cât era roabă instinctelor şi dorurilor tale.

Dar curênd aĭ sfăşiat şi aĭ aruncat vêntuluĭ închipuirea aceasta. Mijlocul lumiĭ tale s'a mutat din loc, simţirea nu-ţĭ maĭ ajungea, a trebuit să puĭ acolo credinţa.

O, fericit care e lăsat şi poate să se oprească aci! Dar nu. Ţĭ-aĭ sfăşiat şi închipuirea aceasta şi tu singur aĭ aruncat cu

mânile tale peticele ei, căci ți-aŭ spus și aĭ crezut: nu închipuirea poate și trebuĭe să fie temelia și punctul de razĕm al vieții tale, ci *cunoștința*.

Și atuncĭ, cu mâĭnele goale, luptător ce n'are de cât încrederea în puterile luĭ neîncercate, dar arde de dorul armelor socotite atot-puternice și ast-fel lăudate, te-aĭ avêntat spre desvăluirea cunoștinței necunoscutuluĭ.

Marĭ și învățațĭ dascălĭ ți-aŭ deschis cărțile lor; te-aĭ aruncat cu sete asupra filelor tipărite și aĭ cules din ele... îndoĭala.

De aci ți-aĭ făcut și refăcut povestea cunoștinței, dar la capĕtul fie-căreĭ poveștĭ aĭ găsit acelaș lucru: îndoĭala.

Și pe rând aĭ sfășiat și aĭ aruncat vêntuluĭ cunoștința rĕsturnată prin altă cunoștință, și dupĕ toate fășiile duse de aripele luĭ, în fața ta aĭ găsit iarășĭ și iarășĭ: îndoĭala.

Aĭ vrut să o acoperĭ, să o daĭ la o parte. Aĭ încercat să te întorcĭ la contemplare, la frumusețile din lumea asta ce daŭ sufletuluĭ numaĭ încântare; — dar visul rĕŭ al cunoștinței te-a robit și te ține chinuit în ghĭarele luĭ.

Aĭ sfășiat și sfășiĭ mereŭ încântarea, și

cu fie-care sfăşiare îţĭ sfăşiĭ o parte din suflet. Sboară pe aripele vêntuluĭ tot ce ar fi putut, tot ce ar maĭ fi poate în stare să 'ţĭ alcătuĭască viaţa bucurându-se de ea însă-şĭ... Dar floarea nu-ţĭ ajunge, vreĭ să-ĭ scormoneştĭ, să-ĭ descoperĭ rădăcina.

Şi petalele florii se scutură una după alta, se spulberă... Tu însuţĭ nu le maĭ ştiĭ de urmă, se duc, se duc mereŭ.

Şi trecĭ grăbit pe lângă ele, ca şi când n'ar fi bucăţelele vieţeĭ tale dărăburite. Te strângĭ şi te învĕluĭ şi mergĭ... — Capĕtul acestuĭ drum, singur, a rĕmas neînvăluit în îndoială.

ALB ŞI NEGRU

Intâiŭ se face alb înaintea ochilor meĭ; un alb întins, fără hotar, în dreapta, în stânga, în sus, în jos,— un alb strălucitor şi nepătruns. Apoĭ, încetul cu încetul se aşterne în lung şi în lat, de par'că e o nesfârşită câmpie ninsă; şi, puţin câte puţin, se desluşeşte şi se ridică peste câmpie un drum drept, al cărui capĕt se pĭerde în zare... Forme vagĭ încep a se întrezări acolo: sunt siluete de plopĭ, abĭa străbătênd din depărtare, — sunt acoperişurĭ de case, un turn de biserică, o cruce sclipind de-asupra, în raze roşiĭ de rĕsărit de soare...

Şi iată, la capĕtul de dincoace al drumuluĭ sunt eŭ, cu un toĭag în mână, mergênd cu pas vioĭŭ şi simţind în pĭept inima cum îmĭ creşte... Şi îl cunosc acum: e drumul pe care visam să mĕ întorc odată aci.

Aci! şi uĭte acum cărarea pe care am ajuns în dosul grădiniĭ... Am părăsit drumul cel mare, căcĭ aşa se fac aceste dragĭ surprinderĭ: pe nesimţite te strecorĭ pe unde bine ştiĭ că poţĭ să trecĭ maĭ nebăgat în seamă, şi de odată te arăţĭ...

Haha! sunt eŭ, — da, eŭ, — ce vĕ uĭtaţĭ aşa miraţĭ la mine? nu mĕ maĭ cunoaşteţĭ? se poate? prietenul vostru de demult... prietenul vostru dulce, suflet din sufletul vostru...

— Eĭ, bată-te să te bată norocul de pe unde aĭ umblat!... Tu eraĭ? Ş'aĭ putut atâta ş'atâta vreme să trăeştĭ fără noĭ, departe de noĭ, uitându-ne pe noĭ?

Şi se scutură copacĭĭ şi adie vêntul leneş prin tufişurĭ, pe când de departe rĕsună de demult un glas de pitpalac.

Pajişte, frunziş, iarbă, lumină, florĭ...

O! dragile mele locurĭ, iată sunt eŭ, sunt eŭ, înstrăinatul, care m'am întors la voĭ,— sunt eŭ neastêmpĕratul pribeag din depărtare, care vin să vĕ regăsesc pe voĭ, tot aşa de blânde şi de liniştite în puterea nemuririĭ voastre, — tot aşa de pline de farmec zîmbitor, ĭertător şi prieten în tot-d'a-una, — în tot-d'a-una gata a reîncepe idila vieţiĭ de odinioară, împreună...

Am putut atâta ş'atâta vreme să trăesc fără voĭ, departe de voĭ, uitându-vĕ pe voĭ?... Mĕ uĭmeşte şi pe mine gândul acesta...

Dar cine v'a spus că v'am uĭtat? Dar în pribegia mea îndelungată, când răgaz puteam da inimeĭ să maĭ vorbească şi dênsa, de cine-mĭ grăĭa, de cine-mĭ amintea oare ea, în tăcerea nopţilor chinuite de dorul trecutuluĭ şi de jalea vremeĭ de faţă?

O! v'am regăsit, v'am regăsit! Nu mĕ maĭ întrebaţĭ de dorul din trecut, nicĭ de jalea ce a urmat... Sunt liber, liber iarăşĭ ca atuncĭ, în sînul vostru, liber... Vremea toată este a mea, şi încântarea de ce e în jurul meŭ îmĭ este ĭertată întreagă... Iată, în inima mea simt un cântec născêndu-se, crescênd, cerênd viestmênt şi aripĭ să se avênte,—şi pot să cânt, şi-mĭ este ĭertat să cânt, şi pot să mĕ bucur, şi să mĕ îmbăt de bucuria aceasta, şi de tot ce mĕ împresoară, şi cunosc, şi-mĭ este prieten, şi-mĭ este drag, de când am deschis ochiĭ în lume...

Şi rîdem între noĭ în hohot, rîdem ris sănătos şi fără de rĕutate,—rîdem de temerile trecute, şi de bĭata prostie şi de sĕrmana rĕutate omenească, şi de câte maĭ sunt otrăvurĭ ce oamenĭĭ singurĭ îşĭ toarnă,

neghiobiĭ, în paharul uneĭa şi singureĭ lor vieţĭ... Rîdem rîs copilăresc şi nevinovat;—ne-am regăsit o clipă şi rîdem....

Apoĭ, înaintea ochilor meĭ se face negru ; un negru adânc, orb, fără hotar, în dreapta, în stânga, în sus, în jos, în toate părţile...

Imĭ încordez privirile şi caut să pătrund în noaptea aceasta : prin pâcla deasă o lumină cenuşie începe să se cearnă...

Jos, pavelele sunt năclăite într'o pătură de noroiŭ subţire şi negru ; de-a dreapta şi de-a stânga casele posomorîte şi respingĕtoare par'că te tot îndeamnă să te ducĭ, să fugĭ, maĭ departe, tot maĭ departe...

Şi păşesc înainte, grăbit, cu capul în pămênt... Am întârziat poate? Altul mĭ-a luat înainte în goana câştiguluĭ vieţiĭ de toate zilele ?...

Inainte! înainte! grăbeşte ! nu te uĭta în dreapta, nu te uĭta în stânga! drept înainte... e târziŭ şi vremea e mĕsurată...

Şi vremea nu e a ta; aĭ vêndut-o ; o datoreştĭ toată... Vreĭ să visezĭ? n-o risipi! Porneştĭ să te înduĭoşezĭ? n'o fura!

Uruĭe maşinĭ în sgomote barbare, şi te chĭamă, noŭ Sisiph, la jugul obscur şi istovitor.

Cerneală, vrajbă, rĕutăţĭ, duşmănie, scârbă...

Şi hohote rĕsună şi aci... Hohote ironice de jur împrejur... Cine este acela care visează să se maĭ avênte într'o alt-fel de lume, — să se maĭ poată bucura de o altă viaţă?... Amar luĭ! Aduceţĭ otravă să ĭ-o turnăm în paharul pe care, lacom îl va duce la buze! Venin aduceţĭ ca să-ĭ turnăm în sufletul însetat!

In inima luĭ el simte, doritor să se înalţe, un glas slăvind seninul altor ceruri... faceţĭ să rĕsune glasurile voastre şi sub gălăgia lor acoperiţĭ accentele născênde ale cutezătoruluĭ...

Nu-l lăsaţĭ, nu-l lăsaţĭ, nu-l ascultaţĭ! Să tacă! să tacă!

CUPRINSUL

Pagina

Altă doină .. 5
Moțul .. 8
Numaĭ cu o moarte .. 13
Ține minte .. 18
Prea târziu .. 24
Căminul .. 29
Vaet și tăcere .. 33
Atlas .. 39
Un om tare .. 45
Midas .. 49
Bani! .. 55
Micuțiĭ .. 60
Haĭducĭ .. 65
O carieră .. 69
La mijloc .. 75
Pierdut .. 81
Pedeapsa .. 87
Archivarul .. 94
Fantazie .. 103

Pagina

Maĭ bine 108
De mortuis 114
Mâna moarteĭ 119
Un criminal 127
Duşmanul 132
Dubla de treĭ 141
Un inventator 148
Voluptatea rĕsbunării 154
Fraţiĭ 162
Părerea obştească 169
Robul mulţimiĭ 175
Douĕ critice 180
Fabule potrivite dupĕ vremea de astă-zĭ . . 183
Fabule revĕzute 186
Şi pe urmă ? 189
Pe aripele vêntuluĭ 194
Alb şi negru 198

VERIFICAT 1987